

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ**

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΜΜΕ

ΠΜΣ: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

*Η αναπαράσταση της γυναίκας-θύτριάς στις ειδήσεις: Η μελέτη της περίπτωσης
απαγωγής δεκάχρονης και της επίθεσης με βιτριόλι*

Φοιτητής: Οικονόμου Δημήτρης

ΑΜ: 9983201939213

Επιβλέπουσα: Χρονάκη Δέσποινα

Αθήνα, Φεβρουάριος 2021

Αυτή η σελίδα αφέθηκε σκόπιμα κενή

Στην οικογένειά μου

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία μελετά τον τρόπο με τον οποίο πραγματοποιείται η αναπαράσταση της γυναίκας-θύτριας στις ειδήσεις, μέσα από την ποσοτική ανάλυση του περιεχομένου τριών ελληνικών ιστοσελίδων. Εφαλτήριο για τη διεξαγωγή της συγκεκριμένης έρευνας αποτέλεσαν δύο υποθέσεις εγκληματικότητας, οι οποίες έλαβαν χώρα το Μάιο και τον Ιούνιο του 2020 στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη αντίστοιχα, με φερόμενες ως δράστριες δύο γυναίκες. Η πρώτη υπόθεση αφορούσε μία επίθεση με θεικό οξύ εναντίον μιας ενήλικης γυναίκας και η δεύτερη μία απαγωγή ενός ανήλικου κοριτσιού. Στόχος αυτής της μελέτης αποτελεί η εξέταση, η καταγραφή, η παρουσίαση καθώς και η περαιτέρω εμβάθυνση στη συζήτηση για την αναπαράσταση της γυναίκας-θύτριας, ως διαχρονικού φαινομένου τόσο στην ειδησεογραφία όσο και στη δημοφιλή κουλτούρα. Ως μέθοδοι για την ανάλυση του υπό εξέταση δείγματος επιλέχθηκαν η θεματική ανάλυση και η ποσοτική ανάλυση περιεχομένου. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν αριθμητική επιβεβαίωση για ορισμένο αριθμό υποθέσεων εργασίας. Περιορισμοί και αδυναμίες στο μεθοδολογικό πεδίο οδηγούν σε προτάσεις για περαιτέρω μελλοντική έρευνα.

Λέξεις Κλειδιά:

αναπαράσταση, γυναίκα-θύτρια, ειδησεογραφία, MME, βιολογικό φύλο, κοινωνικό φύλο, κοινωνική κατασκευή του φύλου, έγκλημα, βιτριόλι, απαγωγή δεκάχρονης.

Abstract

This thesis studies the way in which the representation of the woman-perpetrator is taking place in the news, through the quantitative analysis of the content of three Greek websites. The starting point for conducting this research were two crime cases, which took place in May and June 2020 in Athens and Thessaloniki respectively, with two women alleged as perpetrators. The first case involved a sulfuric acid attack against an adult woman and the second one an abduction of a minor girl. The aim of this study is to examine, record, present as well as further deepen on the discussion about the representation of the woman-perpetrator, as a timeless phenomenon both in journalism and popular culture. Thematic analysis and quantitative content analysis were chosen as methods for the analysis of the test sample. The results of the survey showed numerical confirmation for a certain number of working cases. Limitations and weaknesses in the methodological field lead to suggestions for further future research.

Keywords:

representation, woman-offender, news, Media, sex, gender, social construction of sexuality, crime, sulfuric acid, abduction of a ten-year-old.

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη	4
Abstract	5
Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή	10
1.1. Ο στόχος και η δομή της εργασίας.....	11
Κεφάλαιο 2: Η κατασκευή της έννοιας του φύλου	13
2.1. Εννοιολογική αποσαφήνιση της έννοιας φύλου	13
2.2. Η κοινωνική κατασκευή του φύλου	16
2.2.1. Η κοινωνική κατασκευή του φύλου- Η προσέγγιση της Judith Butler	21
2.2.2. Η κοινωνική κατασκευή του φύλου- Η προσέγγιση του Michel Foucault..	24
2.3. Η οριοθέτηση της εγκληματικότητας.....	27
2.3.1. Η φαινομενολογία της γυναικείας εγκληματικότητας.....	28
2.4. Θεωρητικές προσεγγίσεις της γυναικείας εγκληματικότητας.....	30
2.4.1. Βιολογικές προσεγγίσεις.....	31
2.4.2. Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις	34
2.4.3. Φεμινιστικές προσεγγίσεις και φεμινιστική εγκληματολογία	35
2.5. Η αναπαράσταση της γυναίκας-θύτριάς στα ΜΜΕ	37
2.5.1. Η αναπαράσταση της γυναίκας στη δημοφιλή κουλτούρα- Η περίπτωση της διαφήμισης.....	43
2.5.2. Η αναπαράσταση της γυναίκας στη δημοφιλή κουλτούρα- Η περίπτωση του κινηματογράφου.....	44
Κεφάλαιο 3: Μεθοδολογία	49
3.1. Κύριο ερευνητικό ερώτημα.....	49
3.2. Υποθέσεις εργασίας	50
3.3. Μέθοδος ανάλυσης- Θεματική ανάλυση	51
3.3.1. Μέθοδος ανάλυσης- Ποσοτική ανάλυση περιεχομένου.....	52
Κεφάλαιο 4: Η έρευνα	54
4.1. Ταυτότητα, επεξεργασία και ανάλυση έρευνας	54
4.2. Αποτελέσματα.....	55
4.2.1. Κατανομή άρθρων ανά Μέσο	55
4.2.2. Η αναπαράσταση των γυναικών-θυτριών μέσω της απόδοσης χαρακτηρισμών για την προσωπικότητά τους	58
4.2.3. Η αναπαράσταση των γυναικών-θυτριών ως απειλή των ηθικών κωδίκων της κοινωνίας	75
4.2.4. Η αναπαράσταση των γυναικών-θυτριών ως μία απόκοσμη και μυστηριώδης φιγούρα.....	83

Κεφάλαιο 5: Συμπεράσματα	91
Βιβλιογραφία	95
Ξενόγλωσση βιβλιογραφία	95
Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία	101
Διαδικτυακές Πηγές.....	104
Παράρτημα - Πρωτόκολλο Έρευνας.....	105
Παράρτημα - Γραφήματα	108

Πίνακες και γραφήματα

Πίνακας 1: Πλήθος δημοσιευμάτων ανά ιστοσελίδα και μελέτη περίπτωσης	55
Γράφημα 1: Ποσοστό δημοσιευμάτων ανά ιστοσελίδα (επίθεση με θειικό οξύ).....	57
Γράφημα 2: Ποσοστό δημοσιευμάτων ανά ιστοσελίδα (απαγωγή ανήλικης).....	57
Γράφημα 3: Ποσοστό δημοσιευμάτων ανά ιστοσελίδα (επίθεση με θειικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)	58
Γράφημα 4: Απόδοση χαρακτηριστικού παραβατικότητας στη γυναίκα-θύτριά (επίθεση με θειικό οξύ).....	60
Γράφημα 5: Απόδοση χαρακτηριστικού παραβατικότητας στη γυναίκα-θύτριά (απαγωγή ανήλικης)	60
Γράφημα 6: Απόδοση χαρακτηριστικού παραβατικότητας στις γυναίκες-θύτριες (επίθεση με θειικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)	61
Γράφημα 7: Αναφορά στη θύτριά ως «μοχθηρή» (επίθεση με θειικό οξύ).....	62
Γράφημα 8: Αναφορά στη θύτριά ως «μοχθηρή» (απαγωγή ανήλικης)	62
Γράφημα 9: Αναφορά στις θύτριες ως «μοχθηρές» (επίθεση με θειικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)	63
Γράφημα 10: Αναφορά στη γυναίκα-θύτριά ως «φρενοβλαβής» (επίθεση με θειικό οξύ)	64
Γράφημα 11: Αναφορά στη γυναίκα-θύτριά ως «φρενοβλαβής» (απαγωγή ανήλικης)...	64
Γράφημα 12: Αναφορά στις γυναίκες-θύτριες ως «φρενοβλαβείς» (επίθεση με θειικό οξύ και απαγωγή ανήλικης).....	65
Γράφημα 13: Απόδοση χαρακτηριστικού συναισθηματικότητας στη θύτριά (επίθεση με θειικό οξύ)	66
Γράφημα 14: Απόδοση χαρακτηριστικού συναισθηματικότητας στη θύτριά (απαγωγή ανήλικης)	66
Γράφημα 15: Απόδοση χαρακτηριστικού συναισθηματικότητας στις θύτριες (επίθεση με θειικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)	67
Γράφημα 16: Απόδοση χαρακτηριστικού επικινδυνότητας στη γυναίκα-θύτριά (επίθεση με θειικό οξύ).....	68
Γράφημα 17: Απόδοση χαρακτηριστικού επικινδυνότητας στη γυναίκα-θύτριά (απαγωγή ανήλικης)	68
Γράφημα 18: Απόδοση χαρακτηριστικού επικινδυνότητας στις γυναίκες-θύτριες (επίθεση με θειικό οξύ και απαγωγή ανήλικης).....	69
Γράφημα 19: Απεικόνιση της γυναίκας-θύτριάς ως άτομο που εκμεταλλεύεται (επίθεση με θειικό οξύ).....	70
Γράφημα 20: Απεικόνιση της γυναίκας-θύτριάς ως άτομο που εκμεταλλεύεται (απαγωγή ανήλικης)	70
Γράφημα 21: Απεικόνιση των γυναικών-θυτριών ως άτομα που εκμεταλλεύονται (επίθεση με θειικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)	71
Γράφημα 22: Απεικόνιση της θύτριάς ως άτομο που χρήζει συμμόρφωσης (επίθεση με θειικό οξύ)	72
Γράφημα 23: Απεικόνιση της θύτριάς ως άτομο που χρήζει συμμόρφωσης (απαγωγή ανήλικης)	72
Γράφημα 24: Απεικόνιση των θυτριών ως άτομα που χρήζουν συμμόρφωσης (επίθεση με θειικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)	73
Γράφημα 25: Παρουσίαση της θύτριάς ως απειλή των παραδοσιακών ηθικών αξιών (επίθεση με θειικό οξύ).....	76

Γράφημα 26: Παρουσίαση της θύτριας ως απειλή των παραδοσιακών ηθικών αξιών (απαγωγή ανήλικης)	76
Γράφημα 27: Παρουσίαση των θυτριών ως απειλή των παραδοσιακών ηθικών αξιών (επίθεση με θεικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)	77
Γράφημα 28: Παρουσίαση της γυναίκας-θύτριας ως άτομο που ψεύδεται (επίθεση με θεικό οξύ)	78
Γράφημα 29: Παρουσίαση της γυναίκας-θύτριας ως άτομο που ψεύδεται (απαγωγή ανήλικης)	78
Γράφημα 30: Παρουσίαση των γυναικών-θυτριών ως άτομα που ψεύδεται (επίθεση με θεικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)	79
Γράφημα 31: Η «εκδίκηση» ως παράγοντας στη διάπραξη εγκλήματος (επίθεση με θεικό οξύ)	79
Γράφημα 32: Η «εκδίκηση» ως παράγοντας στη διάπραξη εγκλήματος (απαγωγή ανήλικης)	80
Γράφημα 33: Η «εκδίκηση» ως παράγοντας στη διάπραξη εγκλήματος (επίθεση με θεικό οξύ και απαγωγή ανήλικης).....	80
Γράφημα 34: «Δαιμονοποίηση» της θύτριας (επίθεση με θεικό οξύ).....	82
Γράφημα 35: «Δαιμονοποίηση» της θύτριας (απαγωγή ανήλικης)	83
Γράφημα 36: «Δαιμονοποίηση» των θυτριών (επίθεση με θεικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)	83
Γράφημα 37: Παρουσίαση της γυναίκας-θύτριας ως «ανάξια μητέρα» (επίθεση με θεικό οξύ)	84
Γράφημα 38: Παρουσίαση της γυναίκας-θύτριας ως «ανάξια μητέρα» (απαγωγή ανήλικης)	85
Γράφημα 39: Παρουσίαση των γυναικών-θυτριών ως «ανάξιες μητέρες» (επίθεση με θεικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)	85
Γράφημα 40: Παρουσίαση της θύτριας ως μυθικό τέρας/μάγισσα (επίθεση με θεικό οξύ)	86
Γράφημα 41: Παρουσίαση της θύτριας ως μυθικό τέρας/μάγισσα (απαγωγή ανήλικης)	87
Γράφημα 42: Παρουσίαση των θυτριών ως μυθικά τέρατα/μάγισσες (επίθεση με θεικό οξύ και απαγωγή ανήλικης).....	87

Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή

Η έκταση, το περιεχόμενο και η ερμηνεία της ανθρώπινης εγκληματικής συμπεριφοράς συνιστούν τρία σημεία τα οποία απασχόλησαν και εξακολουθούν να απασχολούν με ποικίλους τρόπους και ένταση τους κοινωνικούς επιστήμονες, τις πολιτικές ηγεσίες και την κοινή γνώμη. Το φαινόμενο της εγκληματικότητας καθορίζεται κατά πρώτο και κύριο λόγο από τις διαδικασίες εγκληματοποίησης και απεγκληματικοποίησης τις οποίες υιοθετεί και προωθεί η Πολιτεία με την πλήρη ή μερική συναίνεση της κοινωνίας. Η ποινικοποίηση συγκεκριμένων συμπεριφορών είναι αυτή που καθορίζει το τί θα προσληφθεί κοινωνικά ως εγκληματικότητα. Το έγκλημα ως κοινωνική κατασκευή αποδίδει ιδιότητες στο θύτη, δημιουργεί ετικέτες και εμπνέει το νομοθέτη στην περιγραφή του σχετικού ορισμού (Πανούσης, 2008: 7).

Εμπειρικές καταγραφές και θεωρητικές μελέτες συνέδεσαν από νωρίς την εγκληματική συμπεριφορά με το ανδρικό φύλο, προσδίδοντας μόνο δευτερεύουσα θέση στην αντίστοιχη συμπεριφορά των γυναικών. Χρησιμοποιώντας ως επιχείρημα τη μικρή συμμετοχή των γυναικών στην εγκληματική δραστηριότητα, έρευνες και θεωρητικές προσεγγίσεις στηρίχτηκαν σχεδόν αποκλειστικά σε ανδρικά δείγματα και, υιοθετώντας πλήρως την ιδεολογία της έμφυλης κοινωνικής στρωμάτωσης, αναφέρθηκαν μόνο παρεμπιπτόντως στις γυναίκες και τη συμπεριφορά τους (Πετούση, 2001: 106). Ωστόσο, η έννοια του εγκλήματος δεν μπορεί να θεωρηθεί ως δραστηριότητα που συνδέεται μόνο με το ανδρικό φύλο. Η εξέταση της φύσης και της διάστασης της γυναικείας εγκληματικότητας αποτελεί ένα κοινωνικό φαινόμενο το οποίο δύναται να συνυπολογίζεται από αρκετές παραμέτρους, δημιουργώντας την ανάγκη για περαιτέρω διερεύνηση του φαινομένου.

Η προαναφερθείσα ανάγκη αποτυπώνεται από το γεγονός ότι τα εγκλήματα που διαπράττονται από γυναίκες συνθέτουν ένα ζήτημα το οποίο προκαλεί ολοένα και εντονότερη συζήτηση τόσο στο δημόσιο όσο και στον ακαδημαϊκό λόγο. Η χρήση βίας από γυναίκες έχει προσελκύσει μεγάλο μέρος της προσοχής της κοινής γνώμης τα τελευταία χρόνια, ιδίως μετά από μερικές πολύκροτες περιπτώσεις ειδεχθούς εγκλήματος με γυναίκες ως ύποπτες για την τέλεση εγκληματικών πράξεων. Δύο τέτοιες υποθέσεις αποτέλεσαν την αφορμή για τη διεκπεραίωση της συγκεκριμένης έρευνας.

1.1. Ο στόχος και η δομή της εργασίας

Στις 20 Μαΐου 2020 μία γυναίκα, προσερχόμενη στον τόπο εργασίας της, δέχθηκε επίθεση με θευικό οξύ στο πρόσωπό της στην πόλη της Αθήνας. Είκοσι δύο ημέρες αργότερα, και συγκεκριμένα στις 11 Ιουνίου, ένα ανήλικο κορίτσι απήχθη στην πόλη της Θεσσαλονίκης κατά την επιστροφή της από το σχολείο. Κοινό σημείο στις δύο περιπτώσεις αποτέλεσε το γεγονός ότι φερόμενες ως θύτριες ήταν γυναίκες. Με αφορμή τις δύο προαναφερθείσες υποθέσεις, η παρούσα διπλωματική εργασία στοχεύει στην εξέταση, στην καταγραφή, στην παρουσίαση καθώς και σε μια περαιτέρω εμβάθυνση στη συζήτηση για την αναπαράσταση της γυναίκας-θύτριας τόσο στην ελληνική ειδησεογραφία όσο και στη δημοφιλή κουλτούρα.

Η προσέγγιση που υιοθετείται από την παρούσα εργασία έχει αφετηρία την εισαγωγική ενότητα μέσω της οποίας επιχειρείται η εξοικείωση του αναγνώστη και της αναγνώστριάς με το θέμα της έρευνας, σκιαγραφείται ο στόχος της εργασίας, ενώ, παράλληλα, παρέχεται και το ερευνητικό ερώτημα της έρευνας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρέχεται το θεωρητικό πλαίσιο, το οποίο χωρίζεται σε επιμέρους ενότητες. Η πρώτη ενότητα επιχειρεί την αποσαφήνιση της έννοιας του φύλου, κάνοντας, παράλληλα, διακριτό και το διαχωρισμό μεταξύ βιολογικού (sex) και κοινωνικού (gender) φύλου. Η δεύτερη αναφέρεται στην έννοια της κοινωνικής κατασκευής του φύλου, πλαισιωμένη από τις θεωρητικές προσεγγίσεις της Judith Butler και του Michel Foucault. Η τρίτη ενότητα οριοθετεί την έννοια της εγκληματικότητας, ενώ, συγχρόνως, συζητάει και τη φαινομενολογία της γυναικείας εγκληματικότητας. Η τέταρτη, αποτελούμενη από τρεις επιμέρους υποενότητες, επιχειρεί την αποσαφήνιση ορισμένων θεωρητικών προσεγγίσεων της γυναικείας εγκληματικότητας, όπως παραδείγματος χάριν των βιολογικών, των κοινωνιολογικών και των φεμινιστικών προσεγγίσεων. Η πέμπτη και τελευταία ενότητα του δεύτερου κεφαλαίου, η οποία επίσης αποτελείται από τρεις υποενότητες, στοιχειοθετεί την αναπαράσταση της γυναίκας-θύτριας στα ΜΜΕ, τη διαφήμιση και τον κινηματογράφο.

Στο τρίτο κεφάλαιο αναδιατυπώνεται το ερευνητικό ερώτημα της διπλωματικής εργασίας και περιγράφεται η μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθήθηκε στην έρευνα.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρέχεται το ερευνητικό μέρος με την παράθεση των γραφημάτων και τη διεξοδική ανάλυση των ευρημάτων. Στο πέμπτο κεφάλαιο

παρουσιάζονται τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την έρευνα, οι περιορισμοί και οι αδυναμίες αυτής καθώς και μία πρόταση για μελλοντική έρευνα. Ακολούθως, παρατίθεται η βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε για την εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας, ενώ, τέλος, στο παράρτημα παρουσιάζεται το πρωτόκολλο έρευνας και τα γραφήματα που προέκυψαν από τη χρήση του στατιστικού ελέγχου χ^2 (chi-square test).

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να επισημανθεί ότι η συγγραφή της παρούσας διπλωματικής εργασίας πραγματοποιήθηκε με την ταυτόχρονη χρήση αρσενικών και θηλυκών καταλήξεων, και γενικότερα δηλωτικών του γένους, σύμφωνα με τον οδηγό χρήσης μη στερεοτυπικής γλώσσας, χωρίς τον περιορισμό της γενικευτικής χρήσης του αρσενικού γένους (Γκασούκα και Γεωργαλλίδου, 2018). Κλείνοντας, επισημαίνεται ότι τυχόν λάθη ή παραλείψεις στο περιεχόμενο της εργασίας αποτελούν αποκλειστικά ευθύνη του συγγραφέα.

Κεφάλαιο 2: Η κατασκευή της έννοιας του φύλου

2.1. Εννοιολογική αποσαφήνιση της έννοιας φύλου

«Το φύλο είναι μια σιωπηλή εσωτερική διατύπωση της πρόθεσης να γίνεις άνδρας ή γυναίκα και όχι μια προκατασκευασμένη ταυτότητα ή μια καθιερωμένη ουσία» ανέφερε η Judith Butler¹ (2009: 42) θέλοντας να αναδείξει και να καθιερώσει τη διαφορά ανάμεσα στο βιολογικό (sex) και το κοινωνικό (gender) φύλο. Το να οριστεί ένα άτομο ως «άνδρας» ή «γυναίκα» φαίνεται κάτι το δεδομένο, το απλοϊκό και το εύκολο, στην ουσία όμως δεν είναι. Όπως αναφέρει η Connell (2006: 42), ενώ το φύλο επιφανειακά φαίνεται άκαμπτο και σταθερό, στην πραγματικότητα, αν εξεταστεί προσεκτικά, θα αποδειχθεί ρευστό, περίπλοκο και αβέβαιο. Στις αντιλήψεις πολλών ανθρώπων η διάκριση των φύλων είναι δεδομένη: Οτιδήποτε αντιβαίνει παγιωμένες συμβάσεις θεωρείται αφύσικο. Οι συμβάσεις όμως αυτές, σύμφωνα με την Connell (2006: 40-43), κατασκευάζονται, εδραιώνονται και θεσμοποιούνται από το κράτος, την κοινωνία, το σχολείο, τη θρησκεία και τα ΜΜΕ.

Πώς όμως πραγματοποιείται ο διαχωρισμός ανάμεσα στο βιολογικό και το κοινωνικό φύλο; Ο όρος «βιολογικό φύλο» (sex), σύμφωνα με τον ορισμό της Oakley (1985: 16), αναφέρεται στις βιολογικές διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών, δηλαδή στην ορατή διαφορά των γεννητικών οργάνων και στη διαφορά κατά την αναπαραγωγική λειτουργία. Η έννοια, ωστόσο, δεν αντιπροσωπεύει το σύνολο των ανθρώπων, καθώς τουλάχιστον το 1% του πληθυσμού ανήκει σε άλλη κατηγορία, έχοντας και αρσενικά και θηλυκά βιολογικά χαρακτηριστικά (intersex) (Rinehart και Josephson, 2005: 5). Ο όρος «κοινωνικό φύλο» (gender²) χρησιμοποιείται για να επισημάνει τις ψυχοκοινωνικές και πολιτισμικές συνέπειες του να είναι κανείς ή καμία άνδρας ή γυναίκα (Oakley, 1985: 16, Powell και Butterfield, 2011: 395). Πρόκειται, λοιπόν, για το σύνολο των επιταγών τις οποίες τα υποκείμενα προσπαθούν να ενσωματώσουν με βάση μία κοινωνικά διαμορφωμένη ανάγνωση για το τι επιτάσσει η φύση (Μαλούτα, 2002:155). Παράλληλα, όπως επισημαίνει η Σαμίου (2006: 7), ο όρος

¹ Το πρωτότυπο έργο της Judith Butler στην αγγλική γλώσσα εκδόθηκε το 1990 με τον τίτλο *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Στην παρούσα εργασία οι περισσότερες παραπομπές αναφέρονται στην ελληνική έκδοση με τίτλο *Αναταραχή Φύλου: Ο φεμινισμός και η ανατροπή της ταυτότητας* (2009).

² Ο όρος «κοινωνικό φύλο» (gender) σηματοδοτεί την ανάπτυξη των πολιτισμικών σπουδών και χρησιμοποιείται για πρώτη φορά από την κοινωνιολόγο Ann Oakley (Talbot, 2010: 7), σε αντίθεση με τον όρο «βιολογικό φύλο» (sex) που αποτελεί πεδίο των φυσικών-θετικών επιστημών και με αυτόν τον τρόπο διαχωρίζεται το πεδίο της κοινωνικής ανάλυσης του φύλου από αυτό που καθορίζεται από τη βιολογία (Ρεθυμωτάκη, Μαροπούλου και Τσακιστράκη, 2016: 15).

«κοινωνικό φύλο» (gender) χρησιμοποιείται σε πολλά επιστημονικά επίπεδα ανάλυσης για να δηλώσει τις διαφοροποιημένες και «σταθερά ιεραρχικές» κοινωνικές ιδιότητες που αποδίδονται συλλογικά σε άνδρες και γυναίκες, προσδιορίζοντας τα όρια και την υφή των ρόλων τους, των μεταξύ τους (άνισων) σχέσεων καθώς και τις αντίστοιχες νοηματοδοτήσεις που συντελούν στην απόκτηση της ταυτότητας των υποκειμένων.

Επιπρόσθετα, η Wittig (2006: 412) επισημαίνει ότι το φύλο για πολλούς ανθρώπους αντιμετωπίζεται σαν ένα φυσικό δεδομένο που καθορίζει την ανθρώπινη ζωή, αλλά ουσιαστικά πρόκειται για μια περίπλοκη και μυθική κατασκευή, ένα «φανταστικό μόρφωμα», το οποίο μέσα από ποικίλες κοινωνικές διεργασίες επανερμηνεύει ορισμένα φυσικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων, αφού πρώτα τα κατασκευάσει ως τέτοια (π.χ. τις βλέπουμε σαν «γυναίκες», επομένως «είναι» γυναίκες). Για την Κογκίδου και τον Πολίτη (2006: 6), το «βιολογικό φύλο» (sex) αναφέρεται στις βιολογικές διαφορές ανάμεσα στο αρσενικό και το θηλυκό, αποτελώντας ένα σταθερό και φυσικό χαρακτηριστικό, ενώ, αντίθετα, το «κοινωνικό φύλο» (gender) δημιουργείται μέσα από την κοινωνική ζωή και ως εκ τούτου μπορεί να νοηθεί ως μια κοινωνική δομή, μέσω της οποίας η ανθρώπινη κοινωνία αντιμετωπίζει το ανθρώπινο σώμα. Η ερμηνεία αυτή πηγάζει από τον ορισμό της Oakley (1985: 16), η οποία, όπως προαναφέρθηκε, θεωρεί ότι το «βιολογικό φύλο» (sex) αναφέρεται στις βιολογικές διαφορές μεταξύ αντρών και γυναικών, ενώ, αντίθετα, το «κοινωνικό φύλο» (gender) αποτελεί θέμα του πολιτισμού, αναφέρεται δηλαδή στην κοινωνική ταξινόμηση σε «αντρικό» και «γυναικείο».

Παρ' όλα αυτά, αρκετές φορές δημιουργείται σύγχυση γύρω από τον όρο «φύλο», καθώς μεταφέρονται από την κοινωνία στο αρσενικό ή θηλυκό σώμα αξίες, πρότυπα, ρόλοι, συμπεριφορές, ταυτότητες κ.λπ., που αποδίδουν την αρσενικότητα ή τη θηλυκότητα αντίστοιχα και ως εκ τούτου και την ταυτότητα του ατόμου (Μιχάλη, 2019: 25). Έτσι, ο όρος «φύλο», συχνά, και ενδεχομένως λανθασμένα, όπως επισημαίνει η Κογκίδου και ο Πολίτης (2006: 6-7), παραπέμπει στο «βιολογικό» (sex), καθώς θεωρείται ότι αποτελεί τη βάση πάνω στην οποία υπεισέρχονται οι κοινωνικοπολιτισμικές επιδράσεις, συγκροτώντας δύο διαφορετικές κατηγορίες, αυτές των αντρών και των γυναικών, με ανάλογα και διακριτά χαρακτηριστικά. Με άλλα λόγια, η έννοια του «κοινωνικού φύλου» (gender) σχετίζεται με τον τρόπο που η κοινωνία μετασχηματίζει το «βιολογικό» (sex), δηλαδή τις εκδοχές της φύσης (αρσενικό και θηλυκό) σε άντρα και γυναίκα, προσθέτοντας κοινωνικοπολιτισμικές

αξίες, σύμβολα, ρόλους κ.λπ. (Connell, 2006: 52-54), χαρακτηριστικά προσδιορισμένα από την εκάστοτε κοινωνία και συνεπώς ευμετάβλητα, καθώς τα υποκείμενα της κάθε εποχής τα αντιλαμβάνονται διαφορετικά. Σύμφωνα με τον Heywood (όπως παρατίθεται στο Θεοφιλόπουλος και Σπίνου, 2015: 47), αν και οι όροι «κοινωνικό φύλο» (gender) και «βιολογικό φύλο» (sex) χρησιμοποιούνται συχνά ως συνώνυμοι, στα αγγλικά της καθομιλουμένης, καθώς και στην κοινωνική και πολιτική θεωρία, η διάκριση μεταξύ τους είναι λεπτή και κρίσιμη.

Η φυσικοποίηση του φύλου, η δημιουργία «κανονικοτήτων» για το αρσενικό και το θηλυκό, καθώς και ο γνώμονας ότι η ηθική τελείωση και ολοκλήρωση του ανθρώπου εξαρτάται από την πραγματοποίηση του φυσικού προορισμού του, δηλαδή την αναπαραγωγή και την τεκνοποίηση, σύμφωνα με τον Παπαταξιάρχη (2006: 13-14), αποτελούν τα βασικά σημεία της θεωρίας του «βιολογικού φύλου» (sex). Ταυτόχρονα, συγκροτούν εκείνα τα σημεία τα οποία καθιστούν αμφιλεγόμενη τη διάκριση μεταξύ «βιολογικού» (sex) και «κοινωνικού» (gender) φύλου, για το λόγο ότι δεν επιτυγχάνεται ο συγκεκριμένος διαχωρισμός, με αποτέλεσμα, όπως αναφέρει η Μακρή-Τσιλιπάκου (2003: 15), το «κοινωνικό φύλο» (gender) να είναι απλώς ένα μασκαρεμένο, ανα-ονοματισμένο διχοτομικό και συνεπώς βιολογικό φύλο.

Σε ένα παρόμοιο μήκος κύματος, η Rubin (1975: 159) αναφέρει ότι σε κάθε κοινωνία υπάρχει το εξουσιαστικό σύστημα του «βιολογικού» (sex) και του «κοινωνικού» (gender) φύλου, με τη συνδρομή του οποίου μια κοινωνία μεταφέρει τη βιολογική σεξουαλικότητα στην ανθρώπινη δραστηριότητα. Από την πλευρά της, η Delphy (1993: 1-9) αμφισβητεί τη διάκριση των εννοιών «βιολογικό» (sex) και «κοινωνικό» (gender) φύλο, υποστηρίζοντας ότι το «κοινωνικό» φύλο (gender) προηγείται του «βιολογικού» (sex), κατασκευάζοντας την έμφυλη διαφορά. Η ίδια θεωρεί ότι αφενός με τη διάκριση «βιολογικού» (sex) / «κοινωνικού» φύλου (gender), και αφετέρου με την αναγωγή του «βιολογικού» (sex) στη φύση και του «κοινωνικού» (gender) στον πολιτισμό, αναπαράγεται και διαιωνίζεται η έμφυλη ιεραρχία, παραλληλίζοντας, μάλιστα, το «κοινωνικό» φύλο (gender) με το «περιεχόμενο» (content), που μπορεί να ποικίλει, και το «βιολογικό» φύλο (sex) με το «περιέχον» (container), το οποίο παραμένει σταθερό και αμετάβλητο (Delphy, 1993: 1-9).

Σύμφωνα με τις παραπάνω διαπιστώσεις, φαίνεται να διακρίνονται δύο σταθερά «βιολογικά» φύλα, το αρσενικό και το θηλυκό, καθώς και δύο ευμετάβλητα

«κοινωνικά» φύλα, το ανδρικό και το γυναικείο. Η προαναφερθείσα τοποθέτηση, ωστόσο, ενέχει τον κίνδυνο της σύνδεσης, της συνέχειας και της εξάρτησης του «κοινωνικού» φύλου (gender) από το «βιολογικό» φύλο (sex), κίνδυνος ο οποίος πυροδότησε έντονη συζήτηση τη δεκαετία του 1980 και του 1990, όπου αρκετοί και αρκετές μελετητές και μελετήτριες της φεμινιστικής θεωρίας αμφισβήτησαν έντονα τον όρο «κοινωνικό φύλο» (gender)³, παρά τη λειτουργικότητά του και τα θετικά σημεία του, δηλαδή το γεγονός ότι μελετάει τις κοινωνικοπολιτισμικές επιδράσεις στη διαμόρφωση του φύλου (Μιχάλη, 2019: 25). Η θεωρία του «κοινωνικού» φύλου (gender), το οποίο εκλαμβάνεται ως κοινωνική εκφορά του «βιολογικού» (sex), αναδύθηκε ως κριτικός αντίλογος της φεμινιστικής θεωρίας στον οντολογικό, επιστημολογικό και πολιτικό κοινό τόπο του θεμελιωμένου στη φύση φύλου, ο οποίος νομιμοποιούσε και εδραίωνε την ανδρική κυριαρχία (Αθανασίου, 2006: 64). Στο πλαίσιο της φεμινιστικής θεωρίας και της κοινωνικής ανθρωπολογίας, η θεωρία της κοινωνικής κατασκευής, η οποία παρατίθεται στο κεφάλαιο που ακολουθεί, συνέβαλε στην ιστορική απαγκίστρωση του φύλου από την προδηλότητα του «φυσικού» και του «αυτονόητου», αρθρώνοντας έτσι ένα φεμινιστικό λόγο, κριτικό προς το βιολογικό αναγωγισμό που διαπερνούσε τον ηγεμονικό λόγο περί «φυσιολογικών» εκφορών της έμφυλης εν-σωμάτωσης (Αθανασίου, 2006: 64).

2.2. Η κοινωνική κατασκευή του φύλου

Οι μελετητές και οι μελετήτριες των σπουδών φύλου συζητούν το φύλο ως μία κοινωνική κατασκευή, θεωρώντας το όχι ως μία σταθερή ή στατική ταυτότητα αλλά ως ένα προϊόν που κατασκευάζεται και εκτελείται σε αλληλεπίδραση με άλλους παράγοντες (Berkowitz, κ.ά., 2010: 133). Όπως σημειώνει η Connell (1987), η αρρενωπότητα και η θηλυκότητα δεν αποτελούν προϋπάρχοντες κανόνες που εσωτερικεύονται παθητικά μέσω της παιδικής κοινωνικοποίησης αλλά κατασκευάζονται και ανακατασκευάζονται ταυτόχρονα και παράλληλα. Σύμφωνα με την προσέγγιση των West και Zimmerman (1987: 126), το φύλο ενός ατόμου δεν είναι απλώς μια πτυχή του ποιος ή ποια είναι, αλλά αποτελεί κάτι που κάποιος ή κάποια κάνει επαναλαμβανόμενα σε αλληλεπίδραση με άλλους. Έτσι, οι θεωρίες που συμπεριλαμβάνουν την έννοια της αλληλεπίδρασης για την εξέταση του φύλου

³ Μία θεωρητικός της φεμινιστικής θεωρίας που αμφισβήτησε το διαχωρισμό «βιολογικού» (sex) και «κοινωνικού» (gender) φύλου είναι η Judith Butler, η θεωρητική προσέγγιση της οποίας παρατίθεται στην τρίτη ενότητα του παρόντος κεφαλαίου.

εντοπίζουν την παραγωγή του στην καθημερινή κοινωνική συμπεριφορά⁴ (Berkowitz, κ.ά., 2010: 133).

Ο Brickell (2006: 93), υιοθετώντας μια εθνομεθοδολογική⁵ προσέγγιση για την κοινωνική κατασκευή του φύλου, αναφέρει ότι δεν υπάρχει αυθεντική ή «φυσική» αρρενωπότητα ή θηλυκότητα. Αντ' αυτού, το άτομο αποκτά την ταυτότητά του μέσω διάφορων κοινωνικών πρακτικών όπως οι ομιλίες και οι συζητήσεις που δημιουργούν και μεταδίδουν νόημα. Πάνω σε αυτό, η Hubbard (1990: 65) θεωρεί ότι δεν υπάρχει «φυσική» ανθρωπίνη σεξουαλικότητα⁶. Αυτό δε σημαίνει ότι τα σεξουαλικά συναισθήματα είναι αφύσικα αλλά ότι οποιαδήποτε συναισθήματα και δραστηριότητες που η κοινωνία ερμηνεύει ως «σεξουαλικά», διοχετεύονται από τη γέννηση του ατόμου σε κοινωνικά αποδεκτές μορφές έκφρασης. Ακόμη και τα χαρακτηριστικά ενός σώματος, τα οποία γίνονται κατανοητά ως «βιολογικοί» δείκτες του «βιολογικού» φύλου (sex), όπως για παράδειγμα τα γεννητικά όργανα, δεν έχουν σημασία πριν από την κοινωνική αλληλεπίδραση (Brickell, 2006: 93).

Ο Goffman⁷, παρ' όλα αυτά, δεν υιοθέτησε μια τέτοια διάκριση. Ο συγκεκριμένος θεωρητικός, ο οποίος ασχολήθηκε με την πλαισίωση και την κατασκευή του κοινωνικού κόσμου μέσω της γλώσσας, δε διέκρινε κάποια βιολογική αλήθεια για το «βιολογικό» φύλο (sex), υποστηρίζοντας ότι οποιαδήποτε διαίρεση των σωμάτων σε ένα από τα δύο φύλα είναι το αποτέλεσμα της εφαρμογής νοήματος μέσω

⁴ Ωστόσο, σχετικά μ' αυτό, έχει διατυπωθεί ένας αριθμός αντιθετικών απόψεων. Για παράδειγμα, οι θεωρητικοί του στρουκτουραλισμού έχουν σταθεί επικριτικά ως προς τις σχέσεις αλληλεπίδρασης στις σπουδές φύλου. Οι μελετητές του στρουκτουραλισμού θεωρούν ότι αφενός παρατηρείται μία υποτίμηση του βαθμού στον οποίο οι θεσμικές ρυθμίσεις δημιουργούν σχέσεις μεταξύ των φύλων και αφετέρου ότι δε λαμβάνονται σοβαρά υπόψιν τα οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά πλεονεκτήματα που παρέχουν τα υπάρχοντα θεσμικά όργανα στους άνδρες (Berkowitz, κ.ά., 2010: 133). Στο πεδίο της πολιτικής, της θρησκείας, της οικονομίας και της νομικής παρατηρούνται διαφοροποιήσεις με βάση το φύλο καθώς αποτελούν θεσμούς που αναπτύχθηκαν ιστορικά από τους άνδρες και ερμηνεύονται από την άποψη των ανδρών (Acker, 1992: 567).

⁵ Η εθνομεθοδολογία ασχολείται κυρίως με τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνική ζωή, καθώς και οι ατομικές ταυτότητες και οι διαπροσωπικές σχέσεις που την χαρακτηρίζουν, επιτυγχάνονται μέσω της γλώσσας και της αλληλεπίδρασης. Παράλληλα, βασίζεται σε δύο φαινομενολογικές υποθέσεις: Α) ότι ο κόσμος έχει νόημα μόνο στο βαθμό που παρέχει νόημα στα άτομα μιας κοινωνίας και β) στο ότι ο κοινωνικός κόσμος αναπτύσσεται καθώς οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες σε αυτόν αλληλεπιδρούν μεταξύ τους (Brickell, 2006: 59).

⁶ Η ίδια θεωρεί ότι η συζήτηση για τη σεξουαλικότητα δημιουργεί μία μεγάλη αντίφαση στα όσα ειπώνονται για το σεξ και την αναπαραγωγή: Όταν ένα αγόρι ανακαλύπτει το πέος του ως όργανο ευχαρίστησης, διδάσκεται ότι αυτό συμβάλει παράλληλα στην αναπαραγωγική διαδικασία. Αντιθέτως, όταν ένα κορίτσι που εξερευνά το σώμα της, ανακαλύπτει την κλειτορίδα της, για την οποία συνήθως δε του γίνεται κάποια αναφορά, ακούει από τον κοινωνικό περίγυρο για τις λειτουργίες του κόλπου στο σεξ και τον τοκετό. Επομένως, για τα αγόρια υπάρχει ένας προφανής σύνδεσμος μεταξύ της αναπαραγωγής και των δικών τους ευχάριστων, ερωτικών εξερευνήσεων, αλλά για τα περισσότερα κορίτσια, αυτό δεν υφίσταται (Hubbard, 1990: 66).

⁷ Σύμφωνα με τον Goffman, η κοινωνία είναι οργανωμένη με βάση την αρχή ότι κάθε άτομο που διαθέτει ορισμένα κοινωνικά χαρακτηριστικά έχει το ηθικό δικαίωμα να αναμένει από τους άλλους τη δέουσα εκτίμηση και αντιστοίχως (Τζώρτζη, 2006). Ο Goffman (2001: 64) κάνει λόγο για μια εν δυνάμει κοινωνική ταυτότητα, εννοώντας τις ιδιότητες που αποδίδονται από την κοινωνία σε κάποιο άτομο, και για μια πραγματική κοινωνική ταυτότητα, εννοώντας τα πραγματικά χαρακτηριστικά και τις ιδιότητες που το άτομο κατέχει.

της γλώσσας (Goffman, 1977: 319). Τέτοιες κοινωνικές πρακτικές δεν εκφράζουν «φυσικές» διαφορές, αλλά, αντίθετα τις παράγουν (Goffman, 1977: 324), ένα επιχείρημα που υποστηρίζει την πρόταση της Butler (όπως παρατίθεται στο Brickell, 2006: 93) αναφορικά με την έννοια της επιτελεστικότητας (performativity) στην κατασκευή του φύλου⁸. Κατ' αυτό τον τρόπο, το φύλο αποτελεί μια επιτέλεση που υφίσταται διαχείρισης παρά μια έκφραση εσωτερικής αλήθειας (Goffman, 1959). Με τη σειρά τους, κάποιοι άλλοι μελετητές της εθνομεθοδολογικής προσέγγισης υποστηρίζουν ότι η υπόθεση ότι το «βιολογικό» φύλο (sex) είναι «φυσικό», δεν είναι μια αυταπόδεικτη έκφραση οποιασδήποτε πραγματικής υποκείμενης οντολογίας, αλλά αντ' αυτού, μια κοινωνικά κατασκευασμένη «φυσική στάση» (natural attitude) (Garfinkel, 1967: 123-124· Kessler και McKenna, 1978: 163). Αυτή η «φυσική στάση» αξιώνει από το άτομο να επιτύχει μια κοινωνικά αποδεκτή αρρενωπότητα ή θηλυκότητα. Έτσι, το να γίνει κάποιος το ένα ή το άλλο φύλο ανάγεται ως ηθικό ή αξιολογικό ζήτημα και όχι ως «φυσικό» (Garfinkel, 1967: 123-124· Kessler και McKenna, 1978: 163).

Πιο πρόσφατα, οι West και Zimmerman (1991: 14) υποστήριξαν ότι με τη διαδικασία επιτέλεσης του φύλου (doing gender) μπορεί, επίσης, να επιτελείται εξουσία (doing power), με το ανδρικό φύλο να επιτελεί κυριαρχία (doing dominance) και το γυναικείο να επιτελεί υποταγή (doing deference) (West και Zimmerman, 1991: 32)⁹. Πάνω σε αυτό, η Lorber (1994: 55) θεωρεί ότι για κάποιον ή κάποια, η κατασκευή του φύλου εκκινεί με την απόδοση του «βιολογικού φύλου» (sex) με βάση την εμφάνιση των γεννητικών οργάνων κατά τη γέννηση, με τα άτομα, στη συνέχεια, να ντύνονται με τρόπο που να εμπίπτει στην κατηγορία φύλου που τους έχει αποδοθεί. Παράλληλα, οι έμφυλες πρακτικές της καθημερινής ζωής αναπαράγουν την άποψη της κοινωνίας αναφορικά με το πώς πρέπει να ενεργούν οι γυναίκες και οι άνδρες (Bourdieu, όπως παρατίθεται στο Lorber, 1994: 58). Οι έμφυλες κοινωνικές ρυθμίσεις υποστηρίζονται από τη θρησκεία, τις πολιτισμικές παραγωγές και το νόμο, καθιστώντας οποιαδήποτε αλλαγή αδιανόητη, καθώς αυτές έχουν καθιερωθεί ως κυρίαρχες στην κοινωνία (Lorber, 1994: 58).

⁸ Η θεωρητική προσέγγιση της Butler παρατίθεται στην ενότητα που ακολουθεί.

⁹ Ωστόσο, ορισμένοι κοινωνιολόγοι θεωρούν ότι η προσέγγιση για την επιτέλεση της εξουσίας (doing power) είναι ελλιπής, καθώς δε στρέφει την προσοχή της στην αναπαραγωγή των έμφυλων ανισοτήτων (Collins, 1995: 491-494· Smith, 2002: xi· Weber, 1995: 499-502, όπως παρατίθενται στο Brickell, 2006: 94).

Ο Laqueur (1990)¹⁰ υποστηρίζει ότι η τρέχουσα κατανόησή μας για τα δύο φύλα προέκυψε κατά το δέκατο όγδοο αιώνα, αντικαθιστώντας το μέχρι τότε υπάρχον μοντέλο του «ενός και μοναδικού φύλου», στο οποίο η γυναίκα εμφανιζόταν ως παραλλαγή του άνδρα. Η βιολογική «διαφορά» έγινε, τότε, ο βασικός εκφραστής για την αμφισβήτηση της σχετικής κοινωνικής θέσης ανδρών και γυναικών (Laqueur, 1990: 152). Άλλοι θεωρητικοί έχουν διερευνήσει την κοινωνική κατασκευή του φύλου μέσα από προσεγγίσεις που συμπεριλαμβάνουν τον ερμαφροδιτισμό ή/και το διεμφυλισμό (Foucault, 1980¹¹. Dreger, 1998· Hird and Germon, 2000). Η Dreger (1988: 26-28), για παράδειγμα, υποστηρίζει ότι οι γιατροί του 19ου αιώνα απαίτησαν την οριοθέτηση των δύο φύλων, εν μέσω της αύξησης της απήχησης του πρώτου φεμινιστικού κύματος¹², και του αυξανόμενου ενδιαφέροντος για τη μεταβλητότητα του ρόλου των φύλων σε μη ευρωπαϊκούς πολιτισμούς. Η Riley (1988) προσφέρει στη συζήτηση μια ακόμη προσέγγιση, διερευνώντας τη «μεταβλητότητα» της γυναίκας ως μια σημαντική κοινωνική κατηγορία. Η Riley (όπως παρατίθεται στο Brickell, 2006: 90) υποστηρίζει ότι η αντίθεση των φύλων απαιτεί ιστορικοποίηση, ώστε να μπορούν να παρατηρηθούν οι ρήξεις και οι ασυνέχειές τους. Το επιχείρημά της, και κυρίως η τοποθέτησή της ότι η γυναίκα και ο άντρας κατέχουν συγκεκριμένες και διαφορετικές θέσεις στην κοινωνία, είναι επηρεασμένο από τη θεωρία του μεταδομισμού.

Ο μεταδομικός φεμινισμός έφερε στο προσκήνιο την έννοια της κατασκευής του φύλου και των κοινωνικών φαινομένων μέσα από το λόγο των ίδιων των υποκειμένων. Στους κόλπους του μεταδομικού φεμινισμού αποκλείεται η δυνατότητα της μίας και μοναδικής αλήθειας¹³, όπως και η βεβαιότητα μιας μοναδικής θεωρίας που περιέχει τα πάντα, καθώς «οι αλήθειες» μπορεί να διαφέρουν από εποχή σε εποχή¹⁴ (Μιχάλη, 2019:

¹⁰ Το έργο του Laqueur καταδεικνύει το πώς οι έννοιες που αποδίδονται στα σώματα ανδρών και γυναικών, έχουν ποικίλει ιστορικά με εξαιρετικά σημαντικούς τρόπους. Για παράδειγμα, στο βιβλίο του *Making sex: Body and gender from the Greeks to Freud* (1990), αναφορικά με τις αντιλήψεις του 18^{ου} αιώνα για το φύλο, ο Laqueur υποστηρίζει ότι το γεννητικό όργανο της γυναίκας θεωρούνταν από τους ιατρικούς εικονογράφους της τότε εποχής ως ανδρικό ανεστραμμένο γεννητικό όργανο.

¹¹ Μια εκτενέστερη παρουσίαση της θεωρητικής προσέγγισης του Foucault παρατίθεται στην υποενότητα 2.2.2.

¹² Το πρώτο κύμα φεμινισμού κατατάσσεται χρονικά στα τέλη του 18ου και στις αρχές του 19ου αιώνα και είναι συνδεδεμένο με τις διεκδικήσεις για πολιτική ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών καθώς και με το δικαίωμα ψήφου για τις γυναίκες. Σε αυτό, σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε το κίνημα των σουφραζετών της Βρετανίας, το οποίο διεκδίκησε το καθολικό δικαίωμα της ψήφου για τις ίδιες. Η πρώτη χώρα που καθιέρωσε το δικαίωμα των γυναικών στην ψήφο ήταν η Νέα Ζηλανδία το 1893, με την Αυστραλία να ακολουθεί το 1908 και τις Η.Π.Α. το 1919 (Beauvoir, 2009: 197).

¹³ Όπως πάντα στις κοινωνικές επιστήμες δεν υπάρχει «αληθής» ή «ψευδής» ορισμός μιας έννοιας. Αντίθετα, οι ορισμοί των εννοιών μπορεί να είναι περισσότερο ή λιγότερο ακριβείς και ξεκάθαροι, θεωρητικά γόνιμοι και εμπειρικά χρήσιμοι (Reinemann, κ.ά., 2012: 232).

¹⁴ Αυτή η θέση σχετίζεται και αλληλοσυνδέεται με τη μεταδομιστική γλωσσολογία (Derrida), την ψυχαναλυτική θεωρία (Lacan), την πολιτική θεωρία (Foucault) και οδηγούν όλες στην απόρριψη της αντικειμενικής θέασης του κόσμου και της «πραγματικότητας» (Bryson, 2005: 358).

60). Μέσα από τη θεωρία της αποδόμησης, ο Ντεριντά (2003) υποστήριζε ότι οι λέξεις έχουν νόημα μόνο σε σχέση με άλλες λέξεις και η ερμηνεία τους εξαρτάται από το κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο κάθε εποχής, καθώς οι άνθρωποι τις αντιλαμβάνονται διαφορετικά σε κάθε εποχή. Συνδέοντας την έννοια της κατασκευής του κοινωνικού φύλου με τη θεωρία του Ντεριντά, ο Γάλλος φιλόσοφος εναντιωνόταν στις διχοτομικές έννοιες «άντρας/γυναίκα», θεωρώντας αυτές κατασκευασμένες και όχι σταθερές. Παράλληλα, για τον ίδιο, οι έννοιες «ανδρισμός» και «θηλυκότητα» έχουν νόημα μόνο στη μεταξύ τους σχέση και όχι με τα βιολογικά σώματα με τα οποία σχετίζονται (Bryson, 2005: 358-359, 364· Σηφάκη, 2015: 101-102).

Όπως αναφέρει η Αθανασίου (2006: 64), στο πλαίσιο της μεταδομιστικής θεωρίας και της αμφισβήτησης των κλασικών όρων εννοιολόγησης του υποκειμένου, η θεμελίωση της ανθρώπινης πράξης σε ένα ενιαίο υποκείμενο, κατά το πρότυπο του Καρτεσιανού *cogito*, αναθεωρήθηκε κριτικά. Έτσι, υπό την επιρροή της κριτικής στην υπερβατική θεώρηση του υποκειμένου, ο φεμινισμός εισήλθε στο αποκαλούμενο «τρίτο κύμα»¹⁵ της θεωρητικοπολιτικής ιστορίας του (Αθανασίου, 2006: 64). Υπό το φως του μεταδομισμού, οι έμφυλες ταυτότητες δεν αντιμετωπίζονται ως αυθεντικές και αμετάκλητες ιδιότητες, αλλά ως αμφίλογες και ενδεχομενικές επιτελέσεις που υιοθετούνται, ανατρέπονται ή επιστρατεύονται με τρόπους συγκεκριμένους και στρατηγικούς, καθώς το υποκείμενο εγκαθιδρύεται κοινωνικά χωρίς να καθορίζεται πλήρως από τις ρυθμιστικές τεχνολογίες υποκειμενοποίησης, αφού αναδύεται ως μια συνεχής δυνατότητα ανάσχεσης των λόγων και των μηχανισμών της εξουσίας (Αθανασίου, 2006: 65).

Παράλληλα, στο πνεύμα της μεταδομικής κριτικής θεώρησης, η κατηγορία της έμφυλης ταυτότητας αναπλαισιώθηκε επιστημολογικά και πολιτικά καθώς θεωρητικοποιήθηκε ως θεσπισμένη επιτελεστική συμπίκνωση σχέσεων εξουσίας και όχι ως θεμελιωτική οντολογική προϋπόθεση της δράσης (Αθανασίου, 2006: 66). Οι

¹⁵ Βασικό χαρακτηριστικό του τρίτου κύματος αποτέλεσε η κριτική των δύο προηγούμενων, η οποία ήταν εντονότερη προς τις φεμινίστριες του δεύτερου καθώς υποστήριζαν ότι όλες οι γυναίκες μοιράζονται τα ίδια χαρακτηριστικά ενωμένες κάτω από μία κοινή ταυτότητα: Αυτήν της γυναίκας (Stone, 2007: 16). Αντίθετα, οι φεμινίστριες του τρίτου κύματος διατύπωναν ότι τέτοιες γενικευμένες διεκδικήσεις δεν μπορούσαν παρά να είναι ψευδείς αφού λειτουργούσαν καταπιεστικά για τις ίδιες (Stone, 2007: 16). Ο φεμινισμός του τρίτου κύματος, σύμφωνα με τη Snyder (2008: 180), όχι μόνο σέβεται τις διαφορές μεταξύ των γυναικών ως προς την εθνικότητα, τη θρησκεία και την οικονομική κατάσταση, αλλά αναγνωρίζει και δέχεται και τις διαφορετικές ταυτότητες μέσα στο ίδιο το άτομο. Επιπρόσθετα, επιτρέπει και σε αντίθετες με τον φεμινισμό ιδεολογίες να ασπάζονται τις φεμινιστικές ιδέες (Snyder, 2008: 180). Για τις Sarikakis και Tsaliki (2011: 110), ο φεμινισμός του τρίτου κύματος αμφισβήτησε το λόγο της νεωτερικής ακαδημαϊκής κουλτούρας και προσπάθησε να προχωρήσει πέρα από τις κοινώς αποδεκτές και αντιπαραγωγικές αντιθέσεις της (Lumby, 2011: 96).

φεμινίστριες θεωρητικοί που εργάστηκαν και εργάζονται στο πλαίσιο της θεώρησης αυτής (Jordanova, 1980· Delphy, 1984) αποδόμησαν το επιστημολογικό ιδίωμα της διάκρισης ανάμεσα στο λεγόμενο «βιολογικό» φύλο (sex), ως το υποτιθέμενο υπόστρωμα φύσης πάνω στο οποίο το κοινωνικό νόημα λαμβάνει χώρα, και το «κοινωνικό» φύλο (gender), ως το υποτιθέμενο εποικοδόμημα που ιστορικά έπεται και εγγράφεται πάνω στο προϋπάρχουν θεμέλιο της φυσικής καταβολής (Αθανασίου, 2006: 66). Για αυτές, το σώμα και το φύλο δε συνδέονται κατ' ανάγκη μεταξύ τους με σχέση φυσικής και πάγιας συνέχειας αιτίου (βιολογική προδιαγραφή) - αιτιατού (κοινωνικός επικαθορισμός), αλλά, αντίθετα, εκλαμβάνονται με όρους ασταθούς και ατελούς επιτέλεσης σε συγκεκριμένες συνθήκες λόγου και εξουσίας¹⁶ (Αθανασίου, 2006: 66).

Εντούτοις, κάποιες θεωρητικοί διατυπώνουν επιφυλάξεις και αντιρρήσεις στη χρήση του όρου «κοινωνικό» φύλο (gender), θεωρώντας ότι αυτός αναπαράγει την αντίληψη περί μιας προϋπάρχουσας φυσικής/βιολογικής υπόστασης του φύλου, πάνω στην οποία εγγράφεται η κοινωνική συνθήκη του φύλου (Αθανασίου, 2006: 64). Μία θεωρητικός της φεμινιστικής θεωρίας που αμφισβήτησε το διαχωρισμό «βιολογικού» (sex) και «κοινωνικού» (gender) φύλου είναι η Judith Butler, η θεωρία της οποίας παρατίθεται στην ενότητα που ακολουθεί.

2.2.1. Η κοινωνική κατασκευή του φύλου- Η προσέγγιση της Judith Butler

Με το βιβλίο *Αναταραχή φύλου: ο φεμινισμός και η ανατροπή της ταυτότητας*¹⁷, η Judith Butler (2009) συμβάλλει σημαντικά στη συζήτηση σχετικά με το φύλο. Το έργο της αποτελεί σταθμό στη μελέτη του φεμινισμού, προκαλώντας ανατροπές μέσα από το διαφορετικό τρόπο θεώρησης του φύλου (Καντσά, 2009). Μέσω του συγκεκριμένου έργου της, η Butler αμφισβητεί το διαχωρισμό «βιολογικού» (sex) και «κοινωνικού» (gender) φύλου και θεωρεί το «κοινωνικό» φύλο κατασκευή του βιολογικού, αποφυσικοποιώντας, παράλληλα, τις κατηγορίες ταυτότητας που

¹⁶ Σε αυτήν τη φάση, η μεταδομική φεμινιστική θεωρία αντλεί από την πιο ώριμη και εκλεπτυσμένη εκφορά του κοινωνικού κονστρουκτιβισμού, που όχι μόνο δεν εκλαμβάνει το «βιολογικό» ως δεδομένο, αφήνοντάς το έτσι στη σκιά της ανάλυσης, αλλά προχωρεί στην αποφυσικοποίηση της βιολογίας (Flax, όπως παρατίθεται στο Αθανασίου, 2006: 70).

¹⁷ Το συγκεκριμένο έργο θεωρείται ως ένα από τα ιδρυτικά κείμενα της «queer θεωρίας» (Butler, 2009: 1), καθιστώντας την Butler μία από τις βασικές εκπροσώπους της. Μια ακόμη εκπρόσωπος της «queer θεωρίας» είναι και η Eve Kosofsky Sedgwick (1990). Στο βιβλίο της *Epistemology of the Closet* (1990) υποστηρίζει ότι οι «καθιερωμένες» δυαδικές αντιθέσεις (π.χ. ομοφυλοφιλία/ετεροφυλοφιλία) είναι υπερβολικά απλοϊκές και περιορίζουν την ελευθερία και τη γνώση, ιδιαίτερα στο πλαίσιο της σεξουαλικότητας.

προκύπτουν από την παραπάνω διάκριση, θεωρώντας αυτές προϊόντα της επιβεβλημένης ετεροσεξουαλικότητας και της φαλλοκρατίας (Butler, 2009). Για την Καντσά (2009: ix-xii), η Butler υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει σχέση μεταξύ βιολογικού (sex) φύλου, κοινωνικού (gender) φύλου και σεξουαλικότητας. Βασική θέση της αποτελεί η άποψη ότι η έμφυλη και η σεξουαλική ταυτότητα επιβάλλονται κοινωνικά μέσω ποικίλων περιορισμών και απαγορεύσεων, αμφισβητώντας τη σύνδεση και τη συνέχεια του βιολογικού με το κοινωνικό φύλο και τη μορφή της σεξουαλικότητας που τους αποδίδεται (Αθανασίου, 2011: 15, 50), θεωρώντας ότι οι κατηγορίες αυτές επιβάλλουν μια «αναγκαστική» ετεροφυλοφιλία.

Επιπλέον, η Butler υποστηρίζει ότι το βιολογικό (sex) και το κοινωνικό φύλο (gender) κατασκευάζονται πολιτισμικά και ότι η φαινομενική φυσικότητα του βιολογικού φύλου παράγεται μέσα από διάφορους επιστημονικούς λόγους προκειμένου να εξυπηρετηθούν συμφέροντα πολιτικής ή κοινωνικής φύσης της κυρίαρχης τάξης (Μιχάλη, 2019: 31). Το σώμα, επομένως, σχηματίζεται από πολιτικές δυνάμεις που έχουν συμφέρον να καθορίζεται *«από τους δείκτες του βιολογικού φύλου»* (Butler, 2009: 32, 169). Πέραν αυτού, η Butler (2009: 175-178) διατυπώνει την έννοια της επιτελεστικότητας (performativity¹⁸) στην κατασκευή του φύλου, σύμφωνα με την οποία το φύλο είναι ένας ρόλος, κάτι ψευδές, μια κατασκευασμένη δημιουργία όπου με σύμμαχο το σώμα παράγονται πράξεις, κινήσεις, συμπεριφορές, χειρονομίες, παραστάσεις που με την ευρεία έννοια είναι επιτελεστικές, καθώς κατασκευάζουν ταυτότητες¹⁹ (Μιχάλη, 2019: 32). Μ' αυτόν τον τρόπο, δομείται και η θεωρία των κοινωνικών ρόλων, ο διαχωρισμός δηλαδή των επαγγελμάτων και των τομέων της κοινωνικής ζωής οι οποίοι θεωρείται ότι ταιριάζουν σε κάθε φύλο (Meeks, 2012: 176). Έτσι, όταν μία γυναίκα επιδεικνύει επιθετική συμπεριφορά θεωρείται το αποτέλεσμα της απώλειας του αυτό-ελέγχου της, ενώ, αντίστοιχη συμπεριφορά από άνδρες αντιμετωπίζεται ως θεμελιώδες στοιχείο της αναπαράστασης της ανδρικής

¹⁸ Η έννοια της επιτελεστικότητας στην Butler πηγάζει από τη θεωρία του Τζον Όστιν, η οποία αφορά την επίτευξη πράξεων μέσω γλωσσικών εκφορών, καθώς ο λόγος συμμετέχει ενεργά στην παραγωγή της κοινωνικής πραγματικότητας. Όπως αναφέρει ο Όστιν *«το να λέμε κάτι είναι να κάνουμε κάτι ή λέγοντας κάτι κάνουμε κάτι ή με το να λέμε κάτι κάνουμε κάτι»* (Όστιν, 2003: 116). Η διατύπωση κάποιων εκφωνημάτων αποτελεί πράξη, ανάλογα βέβαια με το περιεχόμενο και χωρίς να ενδιαφέρει αν η γλωσσική εκφορά είναι αληθής ή ψευδής (Όστιν, 2003: 25-28).

¹⁹ Ο Κακολύρης (2018) θεωρεί ότι η έννοια της επιτελεστικότητας, η οποία στάθηκε σημαντική για την επεξήγηση του φύλου ως μιας σειράς επιτελέσεων που παράγουν «άνδρες» ή «γυναίκες», αλλά και για την απόκλιση από τις νόρμες του φύλου, έχει υποστεί μία μετατόπιση, καθώς η θεωρία της επιτελεστικότητας του κοινωνικού φύλου που ανέπτυξε στα πρώτα έργα της, έδωσε τη θέση της σε ένα στοχασμό για την τρωτότητα και την επισφαλή ζωή.

ταυτότητας²⁰ (Astin, κ.ά., 2003: 128). Με όρους επιτέλεσης, το φύλο δεν είναι ουσία ή ταυτότητα που προηγείται της κοινωνικής έκφρασης, αλλά ιστορικό και κοινωνικοπολιτισμικό τέχνημα που παράγεται διαρκώς κατά προσέγγιση μέσω της επαναλαμβανόμενης, άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο επιτυχούς, προσομοίωσης του ιδεώδους της ουσιακής ταυτότητας (Αθανασίου, 2006: 67).

Μια ακόμη έννοια που συνδέεται με την επιτελεστικότητα στο έργο της Butler είναι αυτή της «επισφάλειας». Η ίδια διακρίνει δύο είδη επισφάλειας: Την επισφάλεια (*precariousness*) ως μια υπαρξιακή κατηγορία που είναι κοινή σε όλους τους ανθρώπους, με την έννοια ότι όλοι οι άνθρωποι δύνανται να βρεθούν αντιμέτωποι με τη στέρηση, τον τραυματισμό, την ασθένεια, την αδυναμία ή το θάνατο, εξαιτίας γεγονότων ή διαδικασιών πέρα από τον έλεγχό τους, (Butler και Αθανασίου, 2016: 33, 40) και την επισφάλεια (*precarity*) η οποία αποτελεί έναν τρόπο εκμετάλλευσης της υπαρξιακής «*precariousness*» (Butler και Αθανασίου, 2016: 40). Η Butler υποστηρίζει ότι τα δύο είδη της επισφάλειας (*precariousness* και *precarity*) είναι διασταυρούμενες έννοιες καθώς οι ζωές είναι εξ' ορισμού αβέβαιες: Μπορούν να εξαλειφθούν κατά βούληση ή από ατύχημα, καθώς η διατήρησή τους δεν είναι επ' ουδενί εγγυημένη (Butler, 2009: 25). Η Butler συνδέει την επισφάλεια με την εξουσία και τις σεξουαλικές πολιτικές που επιβάλλονται σε μία κοινωνία. Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι άνθρωποι οδηγούνται στην επισφάλεια επειδή δε θεωρούνται άξιοι αναγνώρισης στη σφαίρα της εμφάνισης, καθώς αυτό είναι ρυθμισμένο με τέτοιο τρόπο που μόνο ορισμένες κατηγορίες όντων μπορούν να εμφανίζονται εκεί ως αναγνωρίσιμα υποκείμενα, ενώ άλλες όχι (Butler, 2018: 49). Έτσι, η επιτελεστικότητα συνδέεται με την επισφάλεια ως προς την απάντηση του ερωτήματος ποιος ή ποια μετράει, ποιος ή ποια αναγνωρίζεται ως υποκείμενο και ποιος ή ποια όχι (Butler, 2011: 61-64).

Καταλήγοντας, η Butler (2009: 32) επισημαίνει ότι, όπως και το κοινωνικό (*gender*), έτσι και το βιολογικό (*sex*) φύλο κατασκευάζεται πολιτισμικά. Η φαινομενική φυσικότητα του βιολογικού φύλου (*sex*) παράγεται *λογοθετικά* μέσα από διάφορους επιστημονικούς λόγους προκειμένου να εξυπηρετηθούν συμφέροντα πολιτικής ή κοινωνικής φύσης της κυρίαρχης τάξης (Butler, 2009: 32). Το κοινωνικό (*gender*) φύλο, επομένως, δε συνιστά την πολιτισμική εγγραφή νοήματος σε ένα

²⁰ Σύμφωνα με την Campbell (1999: 212), σε μία κοινωνία η οποία λειτουργεί επικριτικά προς τη γυναικεία επιθετικότητα, έναντι της ανδρικής, οι γυναίκες τείνουν να απολογούνται για την επιθετικότητά τους, εν αντιθέσει με τους άνδρες, με συνέπεια να ενισχύονται οι έμφυλες διαφοροποιήσεις.

προϋπάρχον και δεδομένο βιολογικό (sex) φύλο (Butler, 2009: 32). Το κοινωνικό (gender) φύλο θα πρέπει να δηλώνει και το μηχανισμό παραγωγής, με τον οποίο το βιολογικό (sex) θεσπίζεται ως κοινωνικό (gender). Έτσι, το κοινωνικό (gender) φύλο είναι το πολιτισμικό μέσο διά του οποίου η έμφυλη φύση παράγεται ως *προλογοθετικό*, προϋπάρχον του πολιτισμού, μια ουδέτερη δηλαδή επιφάνεια επί της οποίας δρα ο πολιτισμός (Butler, 2009: 32).

2.2.2. Η κοινωνική κατασκευή του φύλου- Η προσέγγιση του Michel Foucault

Ένας ακόμη θεωρητικός που ασχολήθηκε με την κοινωνική κατασκευή του φύλου ήταν ο Michel Foucault. Επιχειρώντας μια καταγραφή του έργου του, αυτό θα μπορούσε να χωριστεί σε δύο φάσεις: Στις πρώιμες μελέτες του ο Foucault ασχολήθηκε με τον τρόπο με τον οποίο οι λόγοι των θεσμικών οργάνων, και οι επίσημα αναγνωρισμένοι «ειδικοί» τους, εργάστηκαν για να καταστείλουν συγκεκριμένες ομάδες, περιορίζοντας τις ευκαιρίες τους και προωθώντας ορισμένες απόψεις σχετικά με αυτές²¹ (Gauntlett, 2008: 126). Στα μετέπειτα έργα του, ο Foucault μετατόπισε την έμφασή του από τον τρόπο με τον οποίο οι εξωτερικές δυνάμεις και οι λόγοι περιόριζαν τους ανθρώπους, στον τρόπο με τον οποίο οι λόγοι θα μπορούσαν να επιδείξουν στους ανθρώπους τον τρόπο επιτήρησης των εαυτών τους (Gauntlett, 2008: 126). Μεταξύ των μεταγενέστερων έργων του συμπεριλαμβάνεται και η *Ιστορία της σεξουαλικότητας* (1978), μέσω του οποίου ασχολήθηκε με τους τρόπους με τους οποίους οι κοινωνικές δομές της σεξουαλικότητας ενσωματώθηκαν από τους ανθρώπους, οδηγώντας τους να δουν τη σεξουαλικότητα ως την (πιθανώς επαίσχυντη) «αλήθεια» για τον εαυτό τους, απορρίπτοντας την κοινή άποψη ότι το σεξ²² ήταν ένα ελεύθερο, μη-προβληματικό κομμάτι της ζωής καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας (Gauntlett, 2008: 126, 132).

Ο Foucault (1978) με την *Ιστορία της σεξουαλικότητας* κατέδειξε ότι η σεξουαλικότητα κατασκευάζεται μέσα από εξουσιαστικούς και ελεγκτικούς λόγους ποικίλων πεδίων, όπως της βιολογίας, της ηθικής, της ιατρικής και της παιδαγωγικής, προκειμένου να την προσανατολίσουν σε ό,τι θεωρείται αποδεκτό και επιθυμητό σε κάθε δεδομένη περίοδο. Επιπλέον, υποστήριξε ότι το σεξ είχε επέλθει στο προσκήνιο το 17^ο αιώνα μέσω του Χριστιανισμού, όταν αποφασίστηκε ότι όλες οι επιθυμίες θα

²¹ Ένα σαφές παράδειγμα περί αυτού αποτελεί το πρώτο έργο του Foucault *Madness and Civilization* (1988), μέσω του οποίου καταδεικνύει ότι οι λόγοι των ψυχιάτρων, από το 17^ο έως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, χρησίμευσαν για την αποσαφήνιση και τον περιορισμό των ανθρώπων που νοούνταν ως «τρελοί» (Gauntlett, 2008: 126).

²² Ο όρος «σεξ» στο Foucault χρησιμοποιείται με την έννοια της σεξουαλικότητας.

πρέπει να μετατραπούν σε λόγο²³, με τη μορφή της χριστιανικής ομολογίας (Gauntlett, 2008: 132-133). Ο ίδιος εντοπίζει δύο χρονικές τομές στην κατασκευή της σεξουαλικότητας, οι οποίες τοποθετούνται χρονικά στο 17^ο και τον 20^ο αιώνα.

Κατά τη διάρκεια του 17^{ου} αιώνα, οι μηχανισμοί καταστολής και οι απαγορεύσεις του λόγου γύρω από τη σεξουαλικότητα, όπως για παράδειγμα η απαγόρευση του αυνανισμού και η αναγνώριση μόνο της έγγαμης σεξουαλικότητας, ήταν έντονοι, με τους ανθρώπους να θέτουν υπό έλεγχο τη σεξουαλικότητα στην πραγματική ζωή, υποβιβάζοντας την στο επίπεδο της γλώσσας και επιβάλλοντας τη σιωπή ή τη λογοκρισία (Μιχάλη, 2019: 30). Όπως αναφέρει ο Foucault (1978: 11-12), *«γύρω από το σεξ όλοι σιωπούν. Το ζευγάρι, νόμιμο και παιδοποιητικό επιβάλλεται ως πρότυπο. Κόβει και ράβει»*. Κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, οι λόγοι που παράγονταν από μια σειρά μηχανισμών αποτελούσαν τον τρόπο διαχείρισης και ρύθμισης της σεξουαλικότητας. Αυτή η «αστυνόμευση», όπως σημειώνει ο Foucault (1978: 36), *«δεν επιτυγχάνεται με τη σκληρότητα μιας απαγόρευσης αλλά με την ανάγκη να ρυθμίζεται η σεξουαλικότητα με χρήσιμες και δημόσιες λογικές εξηγήσεις»*²⁴.

Επιπλέον, σύμφωνα με τα όσα αναφέρει ο Γάλλος διανοούμενος στην *Ιστορία της σεξουαλικότητας*, μέσα από τους λόγους ασκείται έλεγχος στο σεξ. Η εξουσία²⁵

²³ Μία από τις σημαντικότερες έννοιες στο έργο του Foucault είναι ο «λόγος». Για τη Weedon (1987: 108) ο «λόγος» είναι κάτι περισσότερο από ένας απλός τρόπος σκέψης και δημιουργίας νοήματος, καθώς συνιστά τη «φύση» του σώματος, το ασυνείδητο και συνειδητό μέρος του μυαλού, παράγοντας τρόπους δημιουργίας γνώσης και κοινωνικών πρακτικών. Ωστόσο, όπως αναφέρουν οι McHoul και Grace (όπως παρατίθεται στο Chronaki, 2013: 103) η έννοια του «λόγου» έχει μετεξελιχθεί κατά τη διάρκεια της συγγραφής του έργου του. Στο βιβλίο *Η αρχαιολογία της γνώσης* (1969/1987), ο Foucault οριοθετεί το λόγο ως ένα σύνολο αποφάνσεων (statements) που προκύπτουν από τον ίδιο σχηματισμό λόγου με βάση συγκεκριμένες συνθήκες ύπαρξης (Foucault, 2017: 180-181). Κάθε λόγος δηλαδή αποτελεί το αποτέλεσμα μιας ιστορίας σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο, θέτοντας όρια, τομές και μετασχηματισμούς. Στην *Ιστορία της σεξουαλικότητας*, οι «λόγοι» είναι αποφάνσεις (statements) μέσω των οποίων μπορεί κάποιος ή κάποια να ονοματίσει και συγχρόνως να κατασκευάσει τα πράγματα (Μιχάλη, 2019: 30). Μία απόφαση (statement), από τη μία, σχηματίζεται μέσα από ομάδες προτάσεων (Chronaki, 2013: 89) ενώ, από την άλλη, αποτελεί την τροπικότητα της ύπαρξης, η οποία επιτρέπει σε διάφορα σύμβολα να σχετίζονται με έναν τομέα αντικειμένων και να καθορίζουν μια συγκεκριμένη θέση σε οποιοδήποτε πιθανό θέμα (Foucault, 1978: 120).

²⁴ Ως προς αυτό, η Downing (2008: 88) σημειώνει ότι η σεξουαλικότητα έγινε πεδίο επιστημονικής γνώσης στα τέλη του 18^{ου} αιώνα και του 19^{ου} αιώνα, ως αποτέλεσμα της εξασθένισης της επιρροής της εκκλησίας και της ταυτόχρονης αύξησης της ψυχανάλυσης. Ο Foucault (όπως παρατίθεται στο Downing, 2008: 88) κατέγραψε τον τρόπο με τον οποίο η σεξουαλικότητα σταμάτησε να νοείται απλώς ως το σύνολο των πράξεων που πραγματοποιούσε κάποιος ή κάποια σε μία καθορισμένη στιγμή, και αντ' αυτού έγινε ένα μέσο ταυτοποίησης των ατόμων και των ομάδων εντός του πληθυσμού, μέσω της καταγραφής της σεξουαλικότητας στους λόγους της διαγνωστικής ιατρικής. Παράλληλα, η σεξουαλικότητα έγινε μείζον κοινωνικοπολιτικό ζήτημα όταν θέματα όπως η εφηβική εγκυμοσύνη, το AIDS και η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση προωθήθηκαν στη δημόσια σφαίρα από τις άμεσα ενδιαφερόμενες ομάδες ανθρώπων (Gauntlett, 2008: 133).

²⁵ Η έννοια της «εξουσίας» κατέχει περίοπτη θέση στο έργο του Foucault. Για το Foucault (όπως παρατίθεται στο Gauntlett, 2008: 128) η «εξουσία» δεν είναι ένα περιουσιακό στοιχείο που κατέχει ένα άτομο αλλά είναι κάτι που ασκείται μέσα από αλληλεπιδράσεις και ρέει μέσω των σχέσεων. Με την έννοια «εξουσία», ο Foucault (1978: 115-116) δεν εννοεί το σύνολο των θεσμών, των κανόνων και των μηχανισμών που εξασφαλίζουν την υποταγή των πολιτών σε ένα δοσμένο Κράτος, αλλά το σύστημα των σχέσεων δύναμης που δημιουργείται σε μια κοινωνία και είναι διάχυτο σε αυτή. Ο Foucault (όπως παρατίθεται στο Downing, 2008: 93) ισχυρίζεται ότι η «εξουσία» δεν πηγάζει από άνωθεν θεσμούς και μηχανισμούς, που με τη μορφή υποχρεωτικών κανόνων εξασφαλίζουν την υποταγή των πολιτών, ούτε σχετίζεται με ένα σύστημα κυριαρχίας, δηλαδή την άσκηση δύναμης μιας ομάδας σε κάποια

είναι αυτή που καθορίζει το τι είναι επιτρεπτό και τι απαγορευμένο. Ο Foucault κατανοεί τη σεξουαλικότητα ως κατακλυσμένη από εξουσία και παρέχει ένα πρίσμα κριτικής κατανόησης θεωριών οι οποίες αξιώνουν μια σεξουαλικότητα πριν ή μετά το νόμο (Butler, 2009: 129). Μέσω του καθορισμού αναφορικά με το τί είναι επιτρεπτό και τί όχι, προβάλλεται η φυσικότητα του βιολογικού (sex) φύλου, ώστε να εξασφαλιστεί η τεκνοποίηση, η πληθυσμιακή αύξηση και, κατά συνέπεια, η δημιουργία μιας κοινωνίας «οικονομικά χρήσιμης και πολιτικά συντηρητικής» (Foucault, 1978: 50-51).

Σύμφωνα με τη Butler (2009: 130), ο Foucault υποστηρίζει ότι η μονοσήμαντη κατασκευή του «φύλου»: Α) παράγεται στην υπηρεσία της κοινωνικής ρύθμισης και του κοινωνικού ελέγχου της σεξουαλικότητας, β) συγκαλύπτει και ενοποιεί τεχνητά ένα πλήθος ανόμοιων και άσχετων μεταξύ τους σεξουαλικών λειτουργιών και στη συνέχεια γ) προβάλλεται εντός του λόγου ως *αιτία*, εσώτερη ουσία η οποία παράγει και συγχρόνως κάνει διανοητό κάθε τρόπο αίσθησης, ηδονής και επιθυμίας ως *ιδιάζοντα* στο φύλο. Η Butler (2009: 130-131) αναφέρει επίσης ότι σε αντίθεση με την ψευδή κατασκευή του «φύλου» ως μονοσήμαντου (ότι δηλαδή κατέχει κάποιος ένα από τα δύο φύλα και επομένως όχι το άλλο) και αιτιώδους, ο Foucault αναπτύσσει έναν αντίστροφο λόγο, που αντιμετωπίζει το «φύλο» ως *αποτέλεσμα* και όχι ως προέλευση. Ο Foucault (1978), στη θέση του «φύλου» ως πρωταρχικής και συνεχούς αιτίας και σημασίας των σωματικών απολαύσεων, προτείνει τη «σεξουαλικότητα» ως ένα ανοιχτό και πολύπλοκο ιστορικό σύστημα του λόγου και της εξουσίας, ως μέρος μιας στρατηγικής που αποσκοπεί στη συγκάλυψη και στη διαιώνιση σχέσεων εξουσίας.

Ολοκληρώνοντας τις δύο πρώτες ενότητες, και επιθυμώντας μία σύντομη σύνοψη των όσων ειπώθηκαν προηγουμένως, θα μπορούσε να αναφερθεί ότι στην πρώτη ενότητα επιχειρήθηκε η αποσαφήνιση της έννοιας του φύλου, κάνοντας, παράλληλα, διακριτό το διαχωρισμό μεταξύ βιολογικού (sex) και κοινωνικού (gender) φύλου και ότι στη δεύτερη αποπειράθηκε η αποσαφήνιση της έννοιας της κοινωνικής κατασκευής του φύλου, πλαισιωμένη από τις θεωρητικές προσεγγίσεις της Judith Butler και του Michel Foucault. Στην τρίτη ενότητα που ακολουθεί, επιχειρείται η

άλλη, αλλά πρόκειται για μια μορφή που είναι διάχυτη στην κοινωνία, βρίσκεται παντού και έρχεται από παντού, καθώς η εξουσία ενυπάρχει μέσα στο λόγο και παράγεται από αυτόν. Ο λόγος ελέγχει, επηρεάζει και δρα ρητά και άρρητα είτε για να ενισχύσει είτε για να υπονομεύσει την εξουσία. Παράλληλα, όπως σημειώνει ο O' Farrell (2005: 10) η «εξουσία» είναι παραγωγική, δημιουργεί δηλαδή συγκεκριμένους τύπους γνώσεων και πολιτισμικής τάξης.

παράθεση τη συζήτησης για την έννοια της εγκληματικότητας και της φαινομενολογίας της γυναικείας εγκληματικότητας.

2.3. Η οριοθέτηση της εγκληματικότητας

Το έγκλημα είναι ένα παγκόσμιο κοινωνικό φαινόμενο, μια κοινωνική κατασκευή, παρόν και στενά συνδεδεμένη διαχρονικά σε όλες τις ανθρώπινες κοινωνίες και σχέσεις κάθε μορφής (Ζαραφωνίτου, 2004: 11). Ωστόσο, η ερμηνεία και η ανάλυσή του δεν είναι εύκολη λόγω του πολυπαραγοντικού χαρακτήρα γέννησής του. Για τη Σπινέλλη (2014: 1), το εγκληματικό φαινόμενο, έννοια πολύ ευρύτερη του εγκλήματος, έχει χαρακτηριστεί σαν ένα δράμα με τρεις πράξεις και τρεις ηθοποιούς. Οι ηθοποιοί είναι ο δράστης, το θύμα και οι φορείς κοινωνικού ελέγχου. Η πρώτη πράξη περιλαμβάνει τη θεσμοθέτηση των ποινικών διατάξεων, η δεύτερη την παραβίαση τους και η τρίτη την αντίδραση της κοινωνίας στο έγκλημα. Από την άλλη πλευρά, το έγκλημα που βρίσκεται στον πυρήνα της εγκληματολογίας δεν είναι μια έννοια αυτονόητη, αδιαμφισβήτητη ή μονοδιάστατη (McLaughlin και Muncie, 2001: 59). Ο ορισμός του εξαρτάται από διάφορους θεωρητικούς ή επαγγελματικούς προσανατολισμούς. Για το Ντιρκέμ παραδείγματος χάριν, (2000) μια πράξη είναι εγκληματική, όταν θίγει τα έντονα και επαρκώς προσδιοριζόμενα συναισθήματα της συλλογικής συνείδησης.

Για την προσπάθεια αποσαφήνισης της έννοιας του εγκλήματος, διαχρονικά, έχουν δοθεί διάφοροι ορισμοί. Ο Léaute (1972: 11) αναφέρει ότι η εγκληματολογία είναι η επιστημονική μελέτη του εγκληματικού φαινομένου. Σε παρόμοιο επίπεδο κινείται και ο Morrison (1995: 5) αναφέροντας ότι η εγκληματολογία είναι η συζήτηση για το έγκλημα και τις μεθόδους με τις οποίες η κοινωνία το αντιμετωπίζει. Σε αντίθεση με τους προαναφερθέντες λακωνικούς και πιθανώς όχι τόσο ευρείς ορισμούς, οι Sutherland και Cressey (1974: 3) προκρίνουν έναν πιο περιγραφικό ορισμό σύμφωνα με τον οποίο η εγκληματολογία είναι το σώμα των γνώσεων, οι οποίες αναφέρονται στην παράβαση (delinquency) και στο έγκλημα ως κοινωνικά φαινόμενα. Το σώμα αυτών των γνώσεων περιλαμβάνει τη γένεση των ποινικών νόμων, την παράβαση των νόμων και την αντίδραση στην παράβαση των νόμων (Sutherland και Cressey, 1974: 3). Από την πλευρά του, ο Αλεξιάδης (1996: 50) αναφέρει ότι ως έγκλημα μπορεί να ορισθεί κάθε εκδήλωση ανθρώπινης δράσης, η οποία είναι επικίνδυνα αντικοινωνική. Για τον Πανούση (2008: 3), όπως αναφέρθηκε και στην ενότητα της εισαγωγής, η

εγκληματικότητα καθορίζεται πρωταρχικά από τις διαδικασίες εγκληματοποίησης/ ποινικοποίησης και απεγκληματικοποίησης/ αποποινικοποίησης, τις οποίες υιοθετεί και προωθεί η Πολιτεία με την πλήρη ή μερική συναίνεση της κοινωνίας.

Το έγκλημα, λοιπόν, παρατηρείται μέσω της εγκληματικότητας. Η εγκληματικότητα αποτελεί ένα κοινωνικό φαινόμενο και ένα απαραίτητο δομικό χαρακτηριστικό, παρόν σε όλες τις κοινωνίες, και απαρτίζεται από επιμέρους εγκλήματα, συνιστώντας παράλληλα τον πιο ορατό δείκτη κοινωνικής παθολογίας (Φαρσεδάκης, 1996: 11). Η ανομοιογένεια των προτεινομένων ορισμών της εγκληματολογίας επιδέχεται μιας ερμηνείας, σύμφωνα με την οποία η εγκληματολογία αποτελεί τη συνισταμένη τμημάτων ορισμένων κλάδων, όπως η κοινωνιολογία, η ανθρωπολογία, η εθνογραφία, κ.ά., οι οποίοι περιλαμβάνουν στο αντικείμενό τους, σε κάποιο βαθμό, και τη σπουδή του εγκλήματος, του εγκληματία ή της συμπεριφοράς του (Killias, 2001: 1).

2.3.1. Η φαινομενολογία της γυναικείας εγκληματικότητας

Οι πράξεις βίας που διαπράττονται από γυναίκες είναι ένα ζήτημα που τείνει να προκαλεί ολοένα και εντονότερη συζήτηση τόσο στο δημόσιο όσο και στον ακαδημαϊκό λόγο. Η χρήση βίας από γυναίκες έχει προσελκύσει την προσοχή της κοινής γνώμης τα τελευταία χρόνια, ιδίως μετά από μερικές πολύκροτες περιπτώσεις βίαιου εγκλήματος, με γυναίκες ως ύποπτες για την τέλεση εγκληματικών πράξεων. Η κατανόηση του ζητήματος του φύλου περιγράφει το πώς γίνεται αντιληπτή η βία που διαπράττεται από γυναίκες, όχι μόνο στα Μέσα ενημέρωσης αλλά και στις δικαστικές αίθουσες και σε ακαδημαϊκές συζητήσεις (Venäläinen, 2017: 15).

Σύμφωνα με την Connell (2006: 52-54), το φύλο, ως μια κοινωνικοπολιτισμική κατασκευή και βασική αρχή οργάνωσης της κοινωνίας, είναι παρόν σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινότητας, τόσο σε ατομικό, όσο και σε συλλογικό επίπεδο και είναι καθοριστικό για την ολοκλήρωση της προσωπικότητας των υποκειμένων. Ο κοινωνικός ρόλος του φύλου αναφέρεται σε επίκτητες, στερεοτυπικά αναπαραγόμενες συμπεριφορές, πεποιθήσεις, προτιμήσεις και υποχρεώσεις που ορίζονται από την κοινωνία, σε δεδομένη χρονικά στιγμή, ως ιδανικά αρμόζοντα για άνδρες και γυναίκες (Turner, 1998: 7-9). Η ταύτιση ενός ατόμου με τα χαρακτηριστικά ή συμπεριφορές των δύο φύλων περιγράφεται με διαφορετικούς τρόπους, οι οποίοι ονομάζονται «δομές» ή

«στερεότυπα»²⁶, καθώς αποτελούν το αποτέλεσμα της κοινωνικής διαμεσολάβησης στη βάση μιας βιολογικής διαφοράς (Turner, 1998: 7-9).

Η έκταση που καταλαμβάνει η γυναικεία εγκληματικότητα στο σύνολο της εγκληματικότητας των δύο φύλων είναι περιορισμένη, σύμφωνα με εγκληματολογικές στατιστικές και με έρευνες αυτοομολογούμενης εγκληματικότητας (Νόβα-Καλτσούνη, 1989: 173-174). Η εγκληματολογία, ως επιστήμη που μελετά το έγκλημα τόσο ως ανθρώπινη πράξη, όσο και ως κοινωνικό φαινόμενο, από τη γέννησή της εστίασε στη μελέτη των εγκληματιών, που στην πλειοψηφία τους ήταν άνδρες, δίνοντας σημασία όχι τόσο στον άνδρα, αλλά στον ίδιο τον εγκληματία (Naffine, 1997: 18). Η Carlen (όπως παρατίθεται στο Naffine, 1997: 44-45), δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στη γυναικεία εγκληματικότητα, αμφισβήτησε τις μέχρι τότε κυρίαρχες αντιλήψεις που όριζαν την εικόνα του εγκληματία ως έναν αρρενωπό άνδρα, ενώ σε αναφορές για τη γυναίκα εγκληματία δινόταν η εικόνα μιας ιδιότροπης γυναίκας, ή ακόμα και ενός εν δυνάμει άνδρα (Naffine, 1997: 44-45). Η έλλειψη έρευνας σχετικά με την εγκληματικότητα των γυναικών έχει οδηγήσει σε έλλειψη θεωρητικών στοιχείων για την εγκληματικότητα τους. Η μικρή προσοχή που δόθηκε σε γυναίκες παραβάτριες περιοριζόταν σε τρία πλαίσια: 1) στη σύγκριση ανδρών και γυναικών αναφορικά με την έλλειψη ευκαιριών εμπλοκής των τελευταίων στο έγκλημα, 2) στις μελέτες πορνείας και 3) στις αναλύσεις της βλάβης των βίαιων γυναικών, δηλαδή στη λογική ότι, από τη στιγμή που μεγάλο ποσοστό των γυναικών δε διέπραττε κάποιο έγκλημα, οι λίγες οι οποίες διέπρατταν, έπρεπε να είναι άρρωστες (Islam, κ.ά., 2014: 1).

Για τους Daly και Chesney-Lind (1988: 504), η φεμινιστική εγκληματολογία επέφερε πολλές αλλαγές καθώς α) εξέθεσε τον ανδροκεντρισμό της εγκληματολογίας, β) έφερε στο προσκήνιο τις γυναίκες τόσο ως δράστριες όσο και ως θύματα εγκλημάτων, γ) συγκέντρωσε εμπειρικά δεδομένα για τα εγκλήματα και τη θυματοποίηση των γυναικών, δ) εξέθεσε το θεσμοθετημένο στερεοτυπικό λόγο στην εγκληματολογία, το δικαιοσύνη και άλλους φορείς κοινωνικού ελέγχου που

²⁶ Τα στερεότυπα ορίζονται ως οι γνωστικές διαδικασίες στις οποίες καταφεύγουν οι άνθρωποι όταν γνωρίζουν λίγες πληροφορίες σχετικά με ένα αντικείμενο ή μία κατάσταση (Dolan, 2014: 14). Εμπεριέχουν την ικανότητα να αποπολιτικοποιούν το αντικείμενο που περιγράφουν, μετατρέποντας τα προϊόντα της ιστορικής και κοινωνικής ανισότητας σε αυτεξήγητες βεβαιότητες (Ma, 2015: 6). Διαχωρίζονται σε δύο κατηγορίες: Αυτά που έχουν σχέση με τα χαρακτηριστικά που θεωρείται ότι έχουν τα δύο φύλα, όπως για παράδειγμα η αποφασιστικότητα για τους άνδρες και η συμπόνια για τις γυναίκες, και σε αυτά που σχετίζονται με τις πεποιθήσεις (Jalalzai, 2010: 139). Οι πεποιθήσεις προέρχονται από ριζωμένες, παραδοσιακές αντιλήψεις για την κοινωνικοποίηση που αρμόζει στις γυναίκες και ανδρικές σφαίρες δράσης, δηλαδή για αυτή του ιδιωτικού και του δημόσιου χώρου αντίστοιχα (Fox και Lawless, 2011: 60).

συνδέονται με το έγκλημα και ε) ανέπτυξε θεωρίες οι οποίες, έχοντας ως κεντρικό και εστιακό σημείο το φύλο, την κατασκευή και την ερμηνεία του, μπόρεσαν να εξηγήσουν τη γυναικεία και την ανδρική εγκληματική συμπεριφορά στην έμφυλη διάσταση της. Τέλος, σύμφωνα με την Chesney-Lind (όπως παρατίθεται στο Πετούση 2001: 109), η φεμινιστική προσέγγιση στην παραβατικότητα συνεπάγεται την κατασκευή ερμηνειών της γυναικείας συμπεριφοράς που είναι ευαίσθητες στο πατριαρχικό πλαίσιο και στους τρόπους με τους οποίους οι φορείς του κοινωνικού ελέγχου επιβάλλουν τη θέση της γυναίκας στην ανδρική κοινωνία.

2.4. Θεωρητικές προσεγγίσεις της γυναικείας εγκληματικότητας

Κατά το παρελθόν, οι περισσότερες μελέτες για τη σχέση εγκληματικότητας και κοινωνίας από κοινωνιολόγους, εγκληματολόγους και άλλους επιστήμονες αφορούσαν το ανδρικό φύλο. Σύμφωνα με τη Williams (όπως παρατίθεται στο Νικολαΐδης, 2006: 142), οποιαδήποτε αναφορά στη γυναικεία εγκληματικότητα ήταν σύντομη και βασιζόταν σε θεωρίες που σχετίζονταν με το ανδρικό φύλο και την εγκληματική ζωή τους. Οι Gelsthorpe και Morris (όπως παρατίθεται στο Νικολαΐδης, 2006: 142) τονίζουν την αδικαιολόγητη χρήση των υφισταμένων θεωριών που χρησιμοποιούνται για την εξήγηση και τη μελέτη της ανδρικής εγκληματικότητας, ως ανάλογο μέσο εξήγησης της γυναικείας εγκληματικότητας. Στην εγκληματολογία, ο παράγοντας φύλο αποτέλεσε μία από τις βασικές μεταβλητές στις διάφορες έρευνες, ενώ στις στατιστικές της καταγραφωμένης εγκληματικότητας παρατηρείται υπερεκπροσώπηση των ανδρών (Χαΐδου, 1996: 265).

Οι υποθέσεις εξήγησης της χαμηλής ορατής γυναικείας εγκληματικότητας αλλά και της αύξησης αυτής δεν στηρίζονται σε έρευνα, για αυτό και δεν έχουν αποδειχθεί ως βάσιμες (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 1979: 64). Αν και οι παράγοντες που επιδρούν στο συνολικό εγκληματικό φαινόμενο είναι από τη φύση τους κυρίως κοινωνικοί, με ψυχολογικούς, φυσικά, αντιχτύπους (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 1991: 147), στην περίπτωση της γυναικείας εγκληματικότητας, οι αρχικές έρευνες εστίασαν σε βιολογικές διαφορές του γυναικείου φύλου από το ανδρικό. Η φεμινιστική θεωρία, και πιο συγκεκριμένα το «δεύτερο φύλο» (1949) της Simone de Beauvoir, συνέβαλε στην ανάδειξη της θέσης ότι η γυναίκα δε γεννιέται, αλλά η προσωπικότητά της διαμορφώνεται από εξωτερικές καθοριστικές συνθήκες. Η εγκληματική δράση των γυναικών έχει προσεγγιστεί από πλήθος θεωριών: Αφενός, υπάρχουν οι αρχικές

ερμηνευτικές προσεγγίσεις της γυναικείας εγκληματικότητας, οι οποίες είναι κυρίως βιολογικές θεωρίες, ψυχαναλυτικές θεωρίες και κοινωνιολογικές προσπάθειες που στηρίζονται στο βιολογικό ντετερμινισμό και αφετέρου οι κριτικές στις παραπάνω παραδοσιακές θεωρητικές προσεγγίσεις, οι οποίες προέρχονται κυρίως από κοινωνιολογικές και φεμινιστικές θεωρητικές προσεγγίσεις.

2.4.1. Βιολογικές προσεγγίσεις

Η βιολογική²⁷ ερμηνεία της γυναικείας εγκληματικότητας έχει τις ρίζες της στην Ιταλική Θετική Σχολή, κεντρικός άξονας της οποίας αποτέλεσε ο βιολογικός ντετερμινισμός. Βασικός στόχος της κλασικής σχολής ήταν η επιβεβαίωση της αρχικής υπόθεσης των Lombroso και Ferrero ότι ο εγκληματίας είναι ένας εκφυλισμένος τύπος ανθρώπου (Νόβα-Καλτσούνη, 1989: 170-177). Οι βασικές θέσεις των Lombroso και Ferrero ήταν ότι το έγκλημα οφείλεται σε αταβισμό²⁸ που μεταδίδεται κληρονομικά από γενιά σε γενιά, πράγμα που γίνεται εμφανές στα διάφορα «στίγματα»²⁹ της φυσιολογίας των εγκληματιών (Πετούση, 2001: 111). Τα «στίγματα» αυτά αποτελούν τη βάση διάκρισης μεταξύ «εγκληματιών» και «φυσιολογικών» ανθρώπων καθώς και των διαφόρων τύπων εγκληματιών μεταξύ τους. Ο αριθμός και το είδος των στιγμάτων αποτελούν επιπλέον ένδειξη του βαθμού αταβισμού και του βαθμού επικινδυνότητας του εγκληματία: Όσο πιο μεγάλος ο αριθμός των στιγμάτων τόσο πιο προηγούμενο το στάδιο εξέλιξης και τόσο πιο μεγάλος ο βαθμός επικινδυνότητας (Πετούση, 2001: 112).

Προκειμένου να μελετήσουν τη γυναικεία εγκληματικότητα, οι Lombroso και Ferrero, στο έργο τους «The female offender» (1895), διεξήγαγαν μετρήσεις των κρανίων, του εγκεφάλου και των οστών γυναικών εγκληματιών και εκδιδόμενων, ενώ, ταυτόχρονα, μελέτησαν την εμφάνισή τους από φωτογραφίες και την συμπεριφορά τους από τις προσωπικές ιστορίες ζωής τους. Συμπέραναν ότι οι «εγκληματικές γυναίκες» είναι πολύ λιγότερες από τους άνδρες, με βάση τα χαρακτηριστικά στοιχεία του αταβιστικού εκφυλισμού τους· συνεπώς τα χαμηλά ποσοστά της γυναικείας

²⁷ Ως κλασικές ή βιολογικές ερμηνείες της γυναικείας εγκληματικότητας τείνουν να θεωρούνται οι εγκληματολογικές θεωρίες οι οποίες, παρά τον πρώιμο και εξερευνητικό χαρακτήρα τους, έθεσαν τις θεωρητικές και ιδεολογικές βάσεις μεταγενέστερων μελετών της γυναικείας εγκληματικότητας και επηρέασαν σημαντικά τη διαμόρφωση πολιτικών για την αντιμετώπιση του φαινομένου μέσα από επανατροφοδότηση της στερεοτυπικής, έμφυλης και ταξικής ιδεολογίας που διατρέχει όχι μόνο τις συγκεκριμένες μελέτες αλλά και την ευρύτερη επιστημονική και κοινωνικοπολιτική οργάνωση της εποχής (Πετούση, 2001: 109).

²⁸ Για τους Lombroso και Ferrero ο αταβισμός γινόταν αντιληπτός μέσω της προσέγγισης του Δαρβίνου, η οποία έβλεπε την επιστροφή του ανθρώπου σε πιο «άγριο» και προηγούμενο στάδιο εξέλιξης.

²⁹ Ως αταβιστικά στίγματα ενδεικτικά «εγκληματικής φύσης» οι Lombroso και Ferrero θεωρούσαν το σχήμα και τη μικρή χωρητικότητα του κρανίου των εγκληματιών, τους μυς, τα αγγεία, το σκελετό κ.λπ. (Αλεξιάδης, 1989: 97).

εγκληματικότητας οφείλονταν στη βιολογική «κατωτερότητα» των γυναικών. Παράλληλα, κρίνοντας από τα χαρακτηριστικά στίγματα του αταβιστικού εκφυλισμού τους, κατέληξαν στο ότι υπάρχουν λιγότερες γυναίκες εγκληματίες από ότι άνδρες. Επιπρόσθετα, οι Lombroso και Ferrero (1895) υποστήριζαν ότι η γυναίκα πλάσθηκε για τη μητρότητα, είναι γλυκιά, αγνή και στερείται σωματικής δύναμης, θάρρους και φαντασίας, που αποτελούν απαραίτητα στοιχεία για την εγκληματική πράξη και που ενυπάρχουν στη φύση του άνδρα. Για τους Lombroso και Ferrero (1895), οι γυναίκες που εγκληματούν είναι ανώμαλα, από γενετική άποψη, πλάσματα, χωρίς μητρικά αισθήματα και με ανδρικά στίγματα, τα οποία στρέφονται ενάντια στην ήρεμη φύση τους (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 1991: 148-149).

Ο τρόπος που αντιλαμβάνονται, ωστόσο, οι Lombroso και Ferrero τη βιολογική «φύση» των γυναικών όσο και το πολιτισμικό υπόβαθρο στο οποίο εκδηλώνεται είναι προβληματικός. Η μελέτη τους, εκτός των διάφορων μεθοδολογικών προβλημάτων, όπως για παράδειγμα το μικρό και μη-αντιπροσωπευτικό δείγμα καθώς και η αναξιόπιστη μεθοδολογία, πάσχει κυρίως ως προς τη θεωρητική βάση της ερμηνείας που προτείνουν για τη γυναικεία εγκληματικότητα (Πετούση, 2001: 114). Κύριο θέμα της επιχειρηματολογίας τους αποτελεί η έννοια της φύσης των γυναικών. Σύμφωνα λοιπόν με τους Lombroso και Ferrero (1895), η «φύση» των γυναικών είναι μη-εγκληματική, έχει πραγματική, αναγνωρίσιμη υπόσταση και καθορίζει τη «φυσική» κοινωνική θέση και συμπεριφορά τους (Πετούση, 2001: 114). Κατά συνέπεια, η κοινωνική θέση των γυναικών είναι η «φυσική» θέση τους (Νόβα-Καλτσούνη, 1989: 172). Συγχέοντας το βιολογικό (sex) με το κοινωνικό (gender) φύλο, οι Lombroso και Ferrero υποστήριζαν ότι ο βιολογικός διαχωρισμός σε αρσενικά και θηλυκά άτομα αποτελεί τη βάση και δικαιολογεί τη διαφοροποίηση των κοινωνικών χαρακτηριστικών ανδρών και γυναικών, ενώ, ταυτόχρονα, τα χαρακτηριστικά των φύλων θεωρούνταν ως δεδομένα, στατικά, διαχρονικά, παγκόσμια και αναλλοίωτα (Πετούση, 2001: 114). Με αυτόν τον τρόπο συγκαλύπτεται η διαλεκτική σχέση μεταξύ των χαρακτηριστικών των φύλων και των κοινωνικο-οικονομικών, πολιτικών, πολιτιστικών και ιδεολογικών βάσεων της κοινωνικής οργάνωσης στο συγκεκριμένο ιστορικό χρόνο και τόπο (Πετούση, 2001: 114).

Επιπλέον, έντονο πρόβλημα με τις βασικές θέσεις των Lombroso και Ferrero αποτελεί το γεγονός ότι θεωρούσαν ως βάση της γυναικείας «φύσης» τη γυναικεία βιολογία, την οποία συνέδεσαν απόλυτα με τη γυναικεία σεξουαλικότητα (Νόβα-

Καλτσούνη, 1989: 178). Οι Lombroso και Ferrero αναγνώριζαν στη γυναικεία σεξουαλικότητα θεμιτή και αθέμιτη «χρήση». Στο βαθμό που η γυναικεία σεξουαλικότητα ελέγχεται και κατευθύνεται «θεμιτά» προς τη γέννηση και την ανατροφή παιδιών καθώς και την ήρεμη και χωρίς εξάρσεις συζυγική και οικογενειακή ζωή, οι γυναίκες διάγουν «φυσιολογική» ζωή. Στο βαθμό, όμως, που η γυναίκα δεν ακολουθεί τον ενάρετο δρόμο της οικογενειακής και συζυγικής ζωής, οι σεξουαλικές εξάρσεις και τα πάθη της μένουν ανεξέλεγκτα και κινδυνεύει να γίνει εγκληματίας ή πόρνη (Πετούση, 2001: 115). Επομένως, η γυναικεία σεξουαλικότητα έχει ταυτόχρονα διττή³⁰ «φύση» και, ανάλογα με τη χρήση της, μπορεί να κάνει τη γυναίκα ασταθή, αναξιόπιστη, καλή και κακή, θεϊκή και δαιμονική, απαθή και εμπαθή, αγία και πόρνη. Η εμμονή των Lombroso και Ferrero να ερμηνεύσουν τη γυναικεία εγκληματικότητα με βάση τη «φύση» των γυναικών, οδήγησε τη μελέτη του συγκεκριμένου κοινωνικού φαινομένου σε πλήρη απομόνωση από τις κοινωνικο-οικονομικές, πολιτικές, πολιτισμικές και ιστορικές συνθήκες οι οποίες το διαμορφώνουν (Μαυρής, 1988: 151).

Ένα ακόμα πρόβλημα την προσέγγιση των Lombroso και Ferrero εντοπίζεται στο γεγονός ότι άσκησαν σημαντική επιρροή σε μεταγενέστερες μελέτες της γυναικείας εγκληματικότητας. Συγκεκριμένα, όπως σημειώνει η Πετούση (2001: 116), επιχειρήματα βιολογικού ντετερμινισμού που αφορούν τόσο το έγκλημα όσο και τη γυναικεία «φύση» εμφανίζονται σε μεταγενέστερες μελέτες της γυναικείας εγκληματικότητας στις οποίες υποστηρίζονται διάφορες στερεοτυπικές, σχετικά με την κατωτερότητα των γυναικών, θεωρίες. Αρκετές μεταγενέστερες μελέτες δε λαμβάνουν υπόψη το κοινωνικο-οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο στο οποίο συμβαίνει το έγκλημα (Heidensohn, 1997: 763). Τέλος, όπως επισημαίνει η Rasche (1974), παρόλο που τα περισσότερα από τα συμπεράσματα των Lombroso και Ferrero έχουν καταρριφθεί, η έννοια του «εκ γενετής εγκληματία» και η εικόνα της γυναίκας εγκληματία ως μια έμφυτα «κακής» γυναίκας υπεράνω λύτρωσης, με αυξημένες δυνάμεις αποπλάνησης και εκμετάλλευσης, εξακολουθεί να παραμένει σε κυρίαρχη θέση στην αντίληψη της κοινής γνώμης.

³⁰ Το επιχείρημα της διττής «φύσης» της γυναικείας σεξουαλικότητας εγκαθιστά και νομιμοποιεί την ύπαρξη διαφορετικών προτύπων ηθικής για τα δύο φύλα. Επιπλέον, νομιμοποιεί και την ύπαρξη κοινωνικού ελέγχου που διαφοροποιείται ως προς τη μορφή και την ένταση, με βάση τα φύλα. Σύμφωνα με τη λογική του επιχειρήματος, λοιπόν, οι υπολειπόμενες ηθικών χαρακτηριστικών γυναίκες χρήζουν εντονότερου και αυστηρότερου κοινωνικού ελέγχου προκειμένου να συγκρατήσουν τις ορμές και τα πάθη τους και να μην γίνουν εγκληματίες ή πόρνες (Gelsthorpe, 1997: 518).

2.4.2. Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις

Οι κοινωνιολογικές προσεγγίσεις, που αναπτύχθηκαν κυρίως μετά το 1960, αποτέλεσαν αντίλογο στις κλασικές θεωρίες και προσανατολίστηκαν σε κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτισμικούς παράγοντες για την ερμηνεία της γυναικείας εγκληματικότητας. Οι κοινωνιολογικές θεωρίες προσέγγισαν τον εγκληματία σαν ένα προϊόν του κοινωνικού περιβάλλοντος, όπου η επίδραση αυτού συνέβαλε καθοριστικά στην εκδήλωση της παραβατικής και εγκληματικής συμπεριφοράς του. Παράλληλα, υπήρξε μεγαλύτερη ενασχόληση με το ερώτημα γιατί η γυναίκα εγκληματεί, παρά με το αντίθετο ερώτημα, γιατί η γυναίκα δεν εγκληματεί (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 1991: 152). Η συμμετοχή της γυναίκας στην εγκληματικότητα απασχολούσε τους άμεσα ενδιαφερόμενους μόνο σε αντιπαράθεση με την ανδρική εγκληματικότητα και οι αναλύσεις χρησιμοποιήθηκαν είτε για την εξήγηση της γένεσης της γυναικείας εγκληματικότητας, είτε ως εξήγηση για την ποσοτικά χαμηλότερη γυναικεία εγκληματικότητα. Από το 1970, με την εμφάνιση του φεμινιστικού κινήματος, το ενδιαφέρον των εγκληματολόγων και των κοινωνιολόγων στράφηκε προς τη γυναικεία συμμετοχή στο έγκλημα και τις αιτίες της. Η παραδοσιακή εικόνα της μη εγκληματικής γυναίκας άρχισε να διαφοροποιείται τόσο λόγω της αλλαγής στην κοινωνική θέση της γυναίκας όσο και εξαιτίας μιας γενικότερης πολιτικής που άρχισε να διέπει τη νομοθετική μεταχείριση της γυναίκας στις αστικές κοινωνίες (Μαυρής, 1988: 150). Από τις σημαντικότερες ερμηνείες που χρησιμοποιήθηκαν για την εξήγηση της γυναικείας εγκληματικότητας είναι η θεωρία του *κοινωνικού ελέγχου* και η θεωρία των *κοινωνικών ρόλων*.

Η θεωρία του *κοινωνικού ελέγχου* εστιάζει στους παράγοντες που δημιουργούν τη συμμόρφωση και τη μη παράβαση των νόμων καθώς και στη δυνατότητα των κοινωνικών θεσμών (οικογένεια, ομάδα συνομηλίκων, σχολείο, εργασία) να συμβάλλουν στην κοινωνική συγκρότηση κάθε ατόμου. Η θεωρία του *κοινωνικού ελέγχου* υποστηρίζει ότι το έγκλημα αιτιολογείται από μηχανισμούς παρόρμησης και ότι υπάρχουν ειδικές δυνάμεις (κοινωνικοί θεσμοί) που περιορίζουν το άτομο από το να διαπράξει κάποιο έγκλημα. Σύμφωνα με τη θεωρία του κοινωνικού ελέγχου, η χαμηλή γυναικεία εγκληματικότητα οφείλεται στις διαφοροποιήσεις στην ανατροφή, στις αποτυχίες στο σχολείο, στο γάμο, στο επάγγελμα και στην ανυπαρξία εξωτερικού ελέγχου σε κοινωνικές ομάδες και θεσμούς (Χαΐδου, 1996: 273). Από την άλλη, η θεωρία των *κοινωνικών ρόλων*, συνδέει το χαμηλό ποσοστό εγκληματικότητας της

γυναίκας με το σύστημα αξιών που ισχύει σε μία συγκεκριμένη κοινωνία, σε δεδομένη χρονική περίοδο, και με τους τρόπους που επιλέγει η γυναίκα για να αντιμετωπίσει και να βρει λύση στα προβλήματά της, μέσα σε αυτά τα πλαίσια. Η συμπεριφορά που αναμένουν τα άλλα μέλη της κοινωνίας από τον κάτοχο μιας θέσης είναι ο κοινωνικός ρόλος του, που σημαίνει ότι τα άλλα μέλη της κοινωνίας έχουν συγκεκριμένες προσδοκίες από τον κάτοχο μιας θέσης. Σύμφωνα με τον Cohen (όπως παρατίθεται στο Νόβα-Καλτσούνη, 1989: 180) το άτομο ψάχνει λύσεις στα πλαίσια ενός ανδρικού ή γυναικείου ρόλου, όπου ακόμα και υιοθετώντας κακόφημα πρότυπα συμπεριφοράς, αποκτά κακή φήμη χαρακτηρισμένη είτε ως τυπικά ανδρική, είτε ως τυπικά γυναικεία. Η Gisper (όπως παρατίθεται στο Νόβα-Καλτσούνη, 1989: 180) τονίζει ότι το είδος της παραβατικής συμπεριφοράς επιλέγεται από το υποκείμενο ανάλογα με τον κοινωνικό ρόλο του. Η επιλογή του τρόπου επίλυσης, σύμφωνα με την ίδια, δεν εξαρτάται μόνο από την ταύτιση με ένα πρότυπο ρόλου αλλά και από τα μέσα που διαθέτει η γυναίκα για να πετύχει το στόχο που ανταποκρίνεται σε αυτόν το ρόλο.

2.4.3. Φεμινιστικές προσεγγίσεις και φεμινιστική εγκληματολογία

Η γυναίκα, για μεγάλη χρονική διάρκεια είχε διαπαιδαγωγηθεί να διατηρεί χαμηλούς τόνους στην προσωπική ζωή της, να είναι ήπια και σεμνή, ενώ, αντικείμενο ενασχόλησής της ήταν, κυρίως, οι αγροτικές εργασίες (Αλεξιάδης, 1989: 14-15). Συγχρόνως, οι γυναίκες παρουσιάζονταν ως άτομα που ανήκαν αποκλειστικά στην ιδιωτική σφαίρα, με κύρια ασχολία τους την οικογένεια, σε αντίθεση με τους άνδρες, όπου η δράση τους λάμβανε χώρα στη δημόσια σφαίρα³¹. Η είσοδος της γυναίκας στην

³¹ Πλήθος ακαδημαϊκών θεωρήσεων αναφορικά με τη συμμετοχή των πολιτών στις πολιτικές διαδικασίες επισημαίνουν την έννοια της δημόσιας σφαίρας, όπως αυτή έχει αναπτυχθεί από το Jürgen Habermas (1962, 1989). Ο *Δομικός Μετασχηματισμός της Δημόσιας Σφαίρας* ιστορεί τις αλλαγές που υπέστη η δημοσιότητα (*Öffentlichkeit*) από την εποχή της φεουδαρχικής κοινωνίας των αρχών του Μεσαίωνα έως το πρώτο μισό του εικοστού αιώνα (Μηλιώνη, 2006: 24). Επιχειρώντας μια ιστορική αναδρομή, ήδη από το 1849 η δημοσιότητα ορίζεται ως η δυνατότητα πληροφόρησης της κοινής γνώμης για όλα όσα την αφορούν, μια δυνατότητα η οποία προκύπτει από την ελευθερία του λόγου και αντιλόγου πάνω σε κάθε θέμα που έχει επιπτώσεις στη δημόσια ζωή ενός λαού, ελκύει το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης και ενισχύει την πολιτική συνείδηση (Hoffman όπως παρατίθεται στο Lenk, 1990: 142). Είναι η πολιτική δημοσιότητα η οποία, εκείνη την εποχή, στηριζόταν στην πρόσωπο με πρόσωπο επικοινωνία (Ρήγου, 2014: 117). Ο Habermas (1989, 1997) αναφέρει ότι η έννοια της δημοσιότητας παράγεται από το επίθετο «δημόσιος» και εμφανίζεται το 18ο αιώνα (Ρήγου, 2014: 118). Η αντιδιαστολή δημόσιο-ιδιωτικό υπάρχει ήδη στην αρχαιότητα, ωστόσο, οι έννοιες αυτές, βρίσκουν νομική εφαρμογή μόνο με την εμφάνιση της αστικής δημοσιότητας, δηλαδή σε μία ιστορική μορφή κατά την οποία αναδύεται από την ιδιωτική σφαίρα ένα δίκτυο δημόσιας επικοινωνίας (Ρήγου, 2014: 118). Για το Habermas (όπως παρατίθεται στο Thompson, 1999: 124-125) η ανάπτυξη του μερκαντιλιστικού καπιταλισμού στο 16ο αιώνα, μαζί με τις μεταβαλλόμενες θεσμικές μορφές της πολιτικής εξουσίας, δημιούργησαν τις συνθήκες για την ανάδυση ενός νέου είδους δημόσιας σφαίρας, η οποία θα αποτελούταν από άτομα που θα συγκεντρώνονταν για να συζητήσουν μεταξύ τους τη ρύθμιση της κοινωνίας πολιτών και τη διαχείριση του κράτους. Ο Habermas φαντάζεται μια δημόσια σφαίρα στην οποία όλες οι ανταγωνιστικές ομάδες και τα κόμματα καθιστούν τις πληροφορίες προσβάσιμες στο κοινό, συμμετέχουν σε δημόσιες συζητήσεις και κάνουν πολιτικούς συμβιβασμούς που νομιμοποιούνται μέσω μιας διαδικασίας δημόσιας επικοινωνίας (Habermas, 1989: 210). Παρ' όλα αυτά, η τοποθέτηση του Habermas για τη δημιουργία και την εξέλιξη της δημόσιας σφαίρας έχει δεχθεί κριτική, η οποία αφορά, κυρίως, την περιοριστική φύση της. Ο Γερμανός διανοούμενος βάσιζε την έννοια

αγορά εργασίας και η προσπάθεια επίτευξης επαγγελματικών στόχων και γενικά επαγγελματικής ανέλιξης σήμανε και την εντονότερη κοινωνικοποίηση του φύλου (Αλεξιάδης, 1989: 14-15). Με την άνοδο και την ανάπτυξη της φεμινιστικής θεωρίας, κατά τη δεκαετία του 1970, αναπτύχθηκε η φεμινιστική εγκληματολογία ως αναπόσπαστο κομμάτι της φεμινιστικής θεωρίας. Η φεμινιστική εγκληματολογία εξετάζει την ερμηνεία του φαινομένου της εγκληματικότητας των γυναικών υπό το πρίσμα του ρόλου που διαδραματίζει το φύλο ως κοινωνική κατασκευή (Κουράκης, 2009: 14). Σ' ένα παρόμοιο μήκος κύματος, η Πετούση (2001: 108) αναφέρει ότι η φεμινιστική εγκληματολογία ορίζει το φύλο ως εστιακό σημείο ανάλυσης της εγκληματικής συμπεριφοράς και αρχικά καταγράφει και ερμηνεύει τη γυναικεία εμπειρία σε σχέση με το έγκλημα. Σε επόμενα στάδια ανάπτυξης και ωρίμασης, διάφορες φεμινιστικές εγκληματολογικές θεωρίες μελετούν τη γυναικεία και την ανδρική εγκληματική συμπεριφορά κάτω από το πρίσμα της κοινωνικής κατασκευής του φύλου. Μελετούν, με άλλα λόγια, την εγκληματική συμπεριφορά και την αντίδραση σε αυτή ως έμφυλες συμπεριφορές (Πετούση, 2001: 108). Οι φεμινιστικές προσεγγίσεις αμφισβητούν την ανδρική κυριαρχία στον εγκληματολογικό κλάδο και ιδιαίτερα αμφισβητούν τη θεωρία ερμηνείας του εγκληματικού φαινομένου στις διαδικασίες απονομής δικαιοσύνης (Σπινέλλη, 2012: 53).

Οι Daly και Chesney-Lind (1988: 504) όρισαν τις βασικές θέσεις της φεμινιστικής σκέψης ως εξής: 1) το φύλο δεν είναι ένα φυσικό γεγονός, αλλά σύνθετο, κοινωνικό, ιστορικό και πολιτιστικό προϊόν· σχετίζεται, αλλά δεν προέρχεται από τη βιολογική διαφορά των φύλων ούτε την αναπαραγωγική ικανότητα, 2) οι σχέσεις

της αστικής δημόσιας σφαίρας στην αρχή της καθολικής πρόσβασης, περιορίζοντας τη δυνατότητα να συμμετέχουν σε αυτήν άτομα που δεν είχαν τη μόρφωση και τους οικονομικούς πόρους αλλά και που δεν ανήκαν στο ανδρικό φύλο (Thompson, 1999: 129). Αρκετά σημαντική ως προς την παράμετρο του φύλου είναι η τοποθέτηση της Αμερικανίδας φιλοσόφου Nancy Fraser. Στο έργο της «*Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy*» (1990), αφού αναγνωρίζει και επισημάνει τη σημασία και την αναγκαιότητα της έννοιας της δημόσιας σφαίρας του Jürgen Habermas στην κοινωνική θεωρία (Fraser, 1990: 56), θέτει στο δημόσιο διάλογο τα επιχειρήματά της. Σύμφωνα, λοιπόν, με την ίδια (Fraser, 1990: 59), από την αστική δημόσια σφαίρα εξαιρούνταν οι γυναίκες και τα άτομα της εργατικής τάξης που δεν κα είχαν οικονομικούς πόρους. Αυτές οι αποκλεισμένες ομάδες προσπάθησαν να σχηματίσουν τα δικά τους «αντιθετικά κοινά» (counterpublics), αποτελούμενα από ενώσεις μόνο για γυναίκες, από άτομα της εργατικής τάξης και από αγρότες, καθιστώντας σαφές ότι η δημόσια σφαίρα αποτελούταν πάντοτε από αντικρουόμενα και ανταγωνιστικά κοινά (Fraser, 1990: 61). Ο Habermas, στον πρόλογο της επανέκδοσης του βιβλίου του το 1990, αντιλαμβανόμενος την κριτική της Fraser (1990) αλλά και των Negt και Kluge (1972), οι οποίοι αντιπρότειναν στην έννοια της αστικής δημόσιας σφαίρας τον όρο «προλεταριακή αντιθετική δημόσια σφαίρα» (proletarian counter-public sphere), η οποία α) δεν παραμελούσε τη σημασία των άλλων μορφών δημόσιου διαλόγου και δραστηριοτήτων που υπήρχαν κατά το 17ο, 18ο και 19ο αιώνα στην Ευρώπη (Thompson, 1999: 127), β) νοούταν ως έκφραση του βαθμού χειραφέτησης της εργατικής τάξης και ως σφαίρα για την αυτόνομη επικοινωνία μεταξύ του προλεταριάτου, καθώς και γ) ως μέσο για την έκφραση της αυτοοργάνωσης και της υπεράσπισης των συμφερόντων των εργαζομένων (Negt and Kluge, όπως παρατίθεται στο Fuchs, 2010: 176), άσκησε κριτική στις θέσεις του, αναδιατυπώνοντας τα επιχειρήματα τα οποία θεωρούσε ελλιπή ή ανεπαρκώς αναπτυγμένα.

μεταξύ των φύλων ορίζουν καθοριστικά την κοινωνική ζωή και τους κοινωνικούς θεσμούς, 3) οι έμφυλες σχέσεις και οι κατασκευές της αρρενωπότητας και της θηλυκότητας δεν είναι συμμετρικές, αλλά βασίζονται στην οργανωτική αρχή της υπεροχής των ανδρών και της κοινωνικής και πολιτικοοικονομικής κυριαρχίας επί των γυναικών, 4) τα συστήματα γνώσης αντικατοπτρίζουν τις απόψεις των ανδρών για το φυσικό και τον κοινωνικό κόσμο, 5) η παραγωγή της γνώσης είναι έμφυλη και 6) οι γυναίκες πρέπει να βρίσκονται στο κέντρο της διανοητικής συζήτησης και όχι να είναι περιφερειακές, αόρατες ή προσκολλημένες στους άνδρες. Ταυτόχρονα, η Adler (1975) με τη θεωρία του «νέου θηλυκού εγκληματία» υποστήριξε ότι η αυξανόμενη απελευθέρωση των γυναικών συνέβαλε στην εμφάνιση μιας «νέας γυναικείας εγκληματικότητας» που χαρακτηρίζεται από βίαιη συμπεριφορά (Χαϊδου, 1996: 273). Σύμφωνα με την Adler (1975), καθώς οι γυναίκες απομακρύνονταν από τους παραδοσιακούς ρόλους αφοσίωσης στο σπίτι και την οικογένεια και εισέρχονταν στην αγορά εργασίας, εντάσσονταν σε συνθήκες ίσων ευκαιριών με τους άνδρες. Οι ευκαιρίες αυτές δεν αφορούσαν μόνο νόμιμες διαδικασίες, αλλά και παράνομες ενασχολήσεις, με συνέπεια οι γυναίκες να είναι επιθετικότερες και ανταγωνιστικότερες, υιοθετώντας «ανδρικά» πρότυπα συμπεριφοράς και χαρακτηριστικά (Λάζος, 2007: 255).

Με τη συζήτηση για την οριοθέτηση της εγκληματικότητας, τη φαινομενολογία και ορισμένες θεωρητικές προσεγγίσεις της εγκληματικότητας ολοκληρώνεται η τρίτη και η τέταρτη ενότητα. Η πέμπτη και τελευταία ενότητα του θεωρητικού πλαισίου στοιχειοθετεί την αναπαράσταση της γυναίκας-θύτριας στα MME, τη διαφήμιση και τον κινηματογράφο.

2.5. Η αναπαράσταση της γυναίκας-θύτριας στα MME

Οι τρόποι με τους οποίους οι γυναίκες-θύτριες απεικονίζονται στα Μέσα ενημέρωσης αποτέλεσαν και συνεχίζουν να αποτελούν το επίκεντρο των ερευνητών και των ερευνητριών των Μέσων. Οι συζητήσεις αναφορικά με την αναπαράσταση των γυναικών που έχουν διαπράξει μια εγκληματική πράξη στα Μέσα ενημέρωσης, συχνά, προϋποθέτουν έναν κοινό τόπο κατανόησης. Τα Μέσα από καιρό έχουν ασχοληθεί με το ζήτημα της αναπαράστασης των γυναικών-θυτηριών, αφιερώνοντας εκτενείς καλύψεις. Οι ιδανικές, σε πρώτη φάση, εκδοχές των γυναικών, και μετέπειτα των γυναικών-μητέρων, αναφορικά με των πραγμάτων που πρέπει ή δεν πρέπει να κάνουν,

είναι παρόμοιες σε σχεδόν όλες τις κουλτούρες και αποτελούν μια βάση κοινής συζήτησης (Barlow και Chapin, 2010: 326). Οι μελετητές και μελετήτριες των σπουδών φύλου ολοένα και συχνότερα τείνουν να αμφισβητούν τις παραδοσιακές έννοιες της μητρότητας, υποδηλώνοντας ότι δεν αποτελεί αυτοσκοπό ούτε κοινή επιθυμία και εμπειρία για όλες τις γυναίκες (Barnett, 2006: 412). Η μητρότητα στις σύγχρονες κοινωνίες παρουσιάζεται ως υπέρτατο αγαθό, ως ένα χαρμόσυνο επίτευγμα, μια ουράνια ευλογία (Barnett, 2006: 411). Συχνά, οι μητέρες θεωρείται ότι καθοδηγούνται από «φυσικά» θηλυκά ένστικτα τα οποία προσδίδουν μια αγγελική ιδιοσυγκρασία, η οποία τις κάνει να αγαπούν τα νεογέννητά τους, να είναι διορατικές για τις ανάγκες των παιδιών τους και πρόθυμες να βάλουν τις επιθυμίες τους σε δεύτερη μοίρα από αυτές των οικογενειών τους (Nicolson, 2001). Όπως αναφέρουν οι Harberger, κ.ά., (1992: 43), η μητρότητα αναμένεται να έρθει στη ζωή μια γυναίκας φυσιολογικά: Όταν ο ομφάλιος ρόλος κοπεί και το μωρό περάσει στα πρόθυμα χέρια των νέων γονέων, η ιδιότητα της μητέρας αναμένεται να ρεύσει σαν το μητρικό γάλα (Harberger, κ.ά., 1992: 43). Τί γίνεται όμως όταν μια γυναίκα, και ιδίως μια μητέρα, παρεκκλίνει από τη νομιμότητα και καταφεύγει στην παρανομία; Πώς γίνεται η αναπαράστασή της στα Μέσα ενημέρωσης;

Ο Λόγος ο οποίος παράγεται από τα ΜΜΕ αποτελείται από μια αλληλουχία κοινωνικά κατασκευασμένων μηνυμάτων, τα οποία μεταφέρουν πολλές από τις κυρίαρχες εικασίες της κοινωνίας μας (Glasgow University Media Group, 1995: 41). Για μερικούς μελετητές και μελετήτριες, οι ειδήσεις που αφορούν εγκληματικές πράξεις αποτελούν έναν από τους βασικούς τρόπους με τους οποίους η κοινή γνώμη λαμβάνει πληροφορίες για εγκλήματα και θέματα ποινικής δικαιοσύνης, είτε αυτές δημοσιεύονται σε ιστοσελίδες, είτε στην τηλεόραση, είτε σε εφημερίδες ή στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (Ralph, 2020). Από ορισμένους ερευνητές και ερευνήτριες των Μέσων ενημέρωσης θεωρείται ότι, παρά την ολοένα και αυξανόμενη επιρροή των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης, στην αντίληψη του κοινού, τα παραδοσιακά Μέσα είναι αυτά τα οποία αποτελούν τη βασική πηγή πληροφόρησης για θέματα εγκληματικότητας (Barlow, 2020: 1). Ειδικότερα, οι εφημερίδες και οι αντίστοιχες ηλεκτρονικές εκδόσεις αυτών, έχουν διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στο βαθμό που η κοινή γνώμη δέχεται και καταναλώνει ειδήσεις ως «αληθείς» (Barlow, 2020: 1). Ωστόσο, τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης προτιμούν συγκεκριμένους τύπους ειδήσεων αναφορικά με το έγκλημα, ιδίως εκείνων που θεωρούνται ως «σοβαρά» παραδείγματα

εγκληματικότητας, όπως μία βίαιη ή μία δολοφονική πράξη. Όπως αναφέρει η Jewkes (όπως παρατίθεται στο Barlow, 2020: 1), μέσω του καθορισμού της ημερήσιας διάταξης (agenda setting), τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης τείνουν να δίνουν προτεραιότητα σε συγκεκριμένες ειδήσεις έναντι άλλων, αποφασίζοντας, μ' αυτόν τον τρόπο, για το συνολικό τόνο που παρέχουν στη ροή των ειδήσεων. Όπως σημειώνει η ίδια (Jewkes, όπως παρατίθεται στο Barlow, 2020: 1), αυτή η διαδικασία οδηγεί τις ειδήσεις αναφορικά με εγκληματική πράξη να απεικονίζονται με εντυπωσιακό τρόπο, παρέχοντας, κατά συνέπεια, μια μεροληπτική και παραμορφωμένη εικόνα του κόσμου. Το τελευταίο ισχύει ιδιαίτερα σε σχέση με την αναπαράσταση των ΜΜΕ προς τις γυναίκες-θύτριες.

Οι γυναίκες αναπαρίσταται και κατασκευάζονται με στερεοτυπικούς τρόπους από τα Μέσα ενημέρωσης μέσω της χρήσης έμφυλων στερεοτυπικών μοτίβων (Barlow, 2020: 6). Η συμβολική πραγματικότητα των αναπαραστάσεων των ΜΜΕ καλλιεργεί μύθους και στερεότυπα γύρω από το προφίλ του ή της εγκληματία (Surette, 1995: 131-134). Όπως αναφέρει ο Lippmann (1997: 81), τα στερεότυπα προϋπάρχουν των τηλεοπτικών «αποδόσεων τους». Γενικεύσεις, απλουστεύσεις και αρνητικές περιγραφές στρέφονται ευθέως ή υποδόρια εναντίον ατόμων και ομάδων (Perking, όπως παρατίθεται στο Πανούσης, 2008: 148), όπως παραδείγματος χάριν των γυναικών. Αρκετά συχνά, οι γυναίκες-θύτριες παρουσιάζονται ως αντικείμενα και όχι ως αυτόνομα υποκείμενα (Barnett, 2006: 412). Τόσο τα Μέσα, όσο και το κοινό, γοητεύονται από τη γυναικεία εγκληματικότητα, λόγω της σύγκρουσης με τα στερεότυπα της παραδοσιακής θηλυκότητας. Η επικινδυνότητα της αύξησης της εγκληματικότητας και το αυξανόμενο ενδιαφέρον της κοινής γνώμης διαμορφώνει, από τη μία, ένα μιντιακό δείκτη πραγματικότητας που επηρεάζει τη θεματολογία των Μέσων, και από την άλλη ενισχύσει, μέσω των αναπαραστάσεων, τα στερεότυπα (Πανούσης, 2008: 148).

Παρά το γεγονός ότι οι γυναίκες, ιστορικά, διέπρατταν λιγότερα εγκλήματα από τους άνδρες (Barlow, 2020: 1), όσες εμπλέκονται σε πράξεις εγκληματικότητας παρέχουν στα ΜΜΕ μερικές από τις πιο ενδιαφέρουσες απεικονίσεις του εγκλήματος και της παραβατικότητας. Οι Myers και Wight (1996) υποστηρίζουν ότι όταν μια γυναίκα προβαίνει σε εγκληματική πράξη, το φύλο είναι ο κύριος παράγοντας μέσω του οποίου όλες οι ενέργειές της γίνονται αντιληπτές και κατανοητές. Παράλληλα, οι γυναίκες-θύτριες, όπως σημειώνει η Lloyd (1995), απεικονίζονται ως «διπλά

παραβατικές» και «διπλά επιθετικές», καθώς θεωρείται ότι έχουν παραβιάσει, αφενός, το ποινικό δίκαιο και αφετέρου τους άτυπους κανόνες και τις προσδοκίες της κατάλληλης θηλυκότητας.

Ταυτόχρονα, τα Μέσα ενημέρωσης χρησιμοποιούν υπεραπλουστευτικό λόγο για να παρουσιάσουν τη γυναικεία εγκληματικότητα (Jewkes, 2015), κάτι το οποίο χρησιμεύει και διευκολύνει, ως επί το πλείστον, την αναπαράσταση των γυναικών ως «άλλων»³² (other) και διαφορετικών από την υπόλοιπη κοινωνία. Ο δημοσιογραφικός λόγος, ειδικότερα, ενισχύει το χαρακτηριστικό της «ετερότητας» (otherness) των γυναικών-θύτρων, ιδιαίτερα εκείνων που διαπράττουν σοβαρά ή βίαια αδικήματα, χρησιμοποιώντας δαιμονοποιητική γλώσσα, η οποία κατασκευάζει τις θύτριες ως το αντίθετο των «καλών» γυναικών (Collins, 2016). Αυτό, όπως σημειώνει η Barlow, (2020: 2), ισχύει ιδιαίτερα για εκείνες τις γυναίκες οι οποίες διαπράττουν εγκλήματα κατά των παιδιών, καθώς αυτές είναι ένοχες για παραβίαση κάθε πολιτισμικά επιτρεπόμενου κώδικα θηλυκότητας. Πάνω σε αυτό, οι Wilczynski, κ.ά., (1999: 262), αναφέρουν ότι οι απαγωγείς παιδιών, και πιο συγκεκριμένα οι γυναίκες απαγωγείς, δαιμονοποιούνται από τα Μέσα και χρησιμοποιούνται για την προώθηση της ατζέντας «νόμος και τάξη».

Επιπρόσθετα, η αναπαράσταση για τις γυναίκες-θύτριες στο λόγο των ειδησεογραφικών Μέσων περιορίζεται, σε μεγάλο βαθμό, σε αφηγήσεις και χαρακτηρισμούς όπως «φρενοβλαβείς» και «μοχθηρές» (Barlow, 2020: 6). Επίσης, για εγκλήματα ή βίαιες πράξεις που διαπράττονται από γυναίκες εναντίον άλλων γυναικών ή παιδιών, χρησιμοποιείται μια σειρά από γλωσσικές και διαλεκτικές τεχνικές για να τονιστεί ο βαθμός στον οποίο οι γυναίκες έχουν παρεκκλίνει από τη «φυσιολογική» θηλυκότητα και τη γυναικεία φύση (Barlow, 2020: 6). Η γυναίκα-δράστης απεικονίζεται ως «επικίνδυνη», ανεξάρτητα από το επίπεδο συμμετοχής της σε μια εγκληματική πράξη (Barlow, 2016). Επιπλέον, το φύλο συχνά διασταυρώνεται με άλλες δομικές ανισότητες για να παράγει περαιτέρω αρνητικές αναπαραστάσεις της γυναίκας-θύτριας. Όπως αναφέρουν οι Carlyle, κ.ά., (2014: 2413), τα Μέσα ενημέρωσης, όταν καλύπτουν θέματα που αφορούν γυναίκες δράστριες εγκλημάτων, απεικονίζουν τις γυναίκες στερεοτυπικά, χαρακτηρίζοντάς αυτές ως

³² Η κατασκευή ατόμων ή ομάδων ως «άλλων» («other»), όπως σημειώνει η Barlow (2020: 2), σηματοδοτεί τα κανονιστικά όρια μιας κοινωνίας, όπου ο «άλλος» είναι αποκλεισμένος, δημιουργώντας διακριτά όρια μεταξύ «ημών» («us») και «αυτών» («them»).

«συναισθηματικές», έχοντας ανάγκη για βοήθεια. Οι Brennan και Vandenberg (2009) υποστηρίζουν ότι η φυλή και η εθνικότητα αποτελούν δύο παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο οι γυναίκες-θύτρες αναπαρίστανται στις ειδήσεις. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρουν ότι σε ειδήσεις αναφορικά με τις λευκές γυναίκες-θύτρες είναι πιο πιθανό να υπάρχει απουσία καταλογισμού ευθύνης ή απουσία επίρριψης ενοχής από τη συντακτική ομάδα, από ό,τι σε ειδήσεις αναφορικά με εγκληματική πράξη που τελέσθηκε από μαύρη γυναίκα-θύτριά.

Για τους Berrington και Honkatukia (2002), οι γυναίκες-θύτρες αναπαρίστανται, ιδιαίτερα στα tabloid³³ Μέσα, μέσα από μια τριπλή αφήγηση: Χαρακτηρίζονται ως «φρενοβλαβείς», «μοχθηρές» και «παραβατικές». Η απόδοση του όρου «φρενοβλαβής», «μοχθηρός» και «παραβατικός» κατασκευάζει τις γυναίκες-θύτρες ως εγγενώς μοχθηρές, οι οποίες παρουσιάζονται ως το αντίθετο της «καλής» και «κανονικής» γυναίκας. Πάνω σε αυτό, οι Wilczynski, κ.ά., (1999: 276) αναφέρουν ότι η κυρίαρχη εικόνα για τη γυναίκα-δράστρια είναι αυτή που την παρουσιάζει με απλοϊκό τρόπο, μέσα από όρους και εκφράσεις όπως «δαιμονικές», «διανοητικά διαταραγμένες», «θλιβερές» καθώς και άτομα των οποίων οι πράξεις είναι αποκομμένες από οποιαδήποτε κοινωνική εξήγηση. Σ' ένα παρόμοιο μήκος κύματος, η Skilbrei (2013) τονίζει ότι οι γυναίκες-θύτρες παρουσιάζονται ως άτομα που εκμεταλλεύονται, ικανά να χρησιμοποιήσουν τη θηλυκότητά τους για επιδιώξουν την παραβατικότητά τους. Αυτό το σχήμα λόγου, όπως αναφέρει η ίδια (Skilbrei, 2013), υποδηλώνει ότι οι γυναίκες είναι δόλια άτομα. Συνεχίζοντας, οι Grabosky και Wilson (1989: 13) κάνουν λόγο ότι στις ειδήσεις οι γυναίκες-θύτρες απεικονίζονται ως απειλή των παραδοσιακών ηθικών αξιών, όπως η ιερότητα της οικογένειας και της παιδικής ηλικίας, ενώ, η Carmody (1992: 13) ισχυρίζεται ότι τα Μέσα ενημέρωσης απεικονίζουν τις γυναίκες-θύτρες ως «ψεύτρες», «εκδικητικές» και «υστερικές».

Ένα ακόμη βασικό στοιχείο στην αναπαράσταση των Μέσων για τις γυναίκες-θύτρες είναι αυτό της «ανάξιας μητέρας» (Barlow, 2020: 4). Το μοτίβο της «ανάξιας μητέρας» είναι τόσο διαδεδομένο που ισχύει για όλες τις γυναίκες-θύτρες, είτε πρόκειται για μητέρες, είτε όχι. Επιπλέον, λαμβάνοντας υπόψιν τις προαναφερθείσες αφηγήσεις για τις γυναίκες-θύτρες ως «φρενοβλαβείς» και «μοχθηρές», η Barnett (2006) υποστηρίζει ότι οι γυναίκες που απεικονίζονται ως «φρενοβλαβείς», αλλά ηθικά

³³ Η συζήτηση για την αποσαφήνιση της έννοιας tabloid Μέσα, καθώς και για το διαχωρισμό hard news/soft news, θα παρατεθεί στην πρώτη ενότητα του 3^{ου} κεφαλαίου.

καθαρές, συχνά θεωρούνται «καλές μητέρες» και τα εγκλήματά τους λογίζονται ως ανεξέλεγκτες και παράλογες πράξεις, οι οποίες συνήθως είναι αποτέλεσμα ψυχικής ασθένειας. Ωστόσο, οι γυναίκες που χαρακτηρίζονται ως «μοχθηρές», απεικονίζονται ως «ψυχρές» και «δαιμονικές» μητέρες, οι οποίες συχνά αγνοούν τα παιδιά τους και τις οικιακές ευθύνες τους. Ακόμα κι αν οι θύτριες δεν έχουν δικά τους παιδιά, αλλά διαπράττουν έγκλημα στο οποίο εμπλέκονται παιδιά, συχνά, θεωρούνται ένοχες όχι μόνο για παράβαση του νόμου, αλλά και για παραβίαση του πολιτιστικά επιβεβλημένου κώδικα της θηλυκότητας και της κατάλληλης γυναικείας φύσης (Barlow, 2020: 4).

Ένας ακόμη τρόπος με τον οποίο αναπαρίστανται οι γυναίκες-θύτριες στα Μέσα ενημέρωσης, και ιδιαίτερα σε Μέσα που έχουν tabloid χαρακτήρα, είναι ως «μυθικά τέρατα», «μάγισσες» και «έκπτωτες γυναίκες» (Barlow, 2020: 4). Συγκρίνοντας τις γυναίκες-θύτριες με μυθικά τέρατα όπως η Μήδεια, η Σφίγγα και η Μέδουσα, τα Μέσα ενημέρωσης πυροδοτούν τους πιο σκοτεινούς φόβους της κοινωνίας για τις γυναίκες, οι οποίοι, στη συνέχεια, συνδέονται με λαϊκά παραμύθια για τα υπερφυσικά τέρατα, μετατρέποντας, έτσι, αυτές τις γυναίκες σε φανταστικές καρικατούρες των εαυτών τους (Barlow, 2020: 4-5). Επιπλέον, όπως σημειώνει η Slakoff (2019: 7), οι γυναίκες-θύτριες χαρακτηρίζονται ως άτομα που χρήζουν συμμόρφωσης. Συχνά, οι γυναίκες-θύτριες κατασκευάζονται μέσα από αφηγήσεις σωματικής ελκυστικότητας. Τα Μέσα ενημέρωσης εμπλέκονται σε μια πολύ συγκεκριμένη κατασκευή του φύλου, όπου ορισμένες πτυχές της θηλυκότητας εκτιμώνται έναντι άλλων, όπως η νεότητα, η εξωτερική εμφάνιση και άλλα χαρακτηριστικά που εξυπηρετούν το «ανδρικό βλέμμα» (male gaze). Το παραπάνω ισχύει ιδιαίτερα για τη διαφήμιση και την ειδησεογραφία αναφορικά με τη γυναικεία εγκληματικότητα. Όπως σημειώνει η Barlow (2020: 4), οι γυναίκες δεν μπορούν να είναι ευνοημένες μέσα από μία τέτοια αφήγηση καθώς, αφενός, αν οι γυναίκες-θύτριες είναι συμβατικά ελκυστικές, θα απεικονίζονται ως μοιραίες γυναίκες (*femme fatales*), οι οποίες είναι σε θέση να χειραγωγήσουν με την εμφάνισή τους, ενώ, αφετέρου, αν δεν είναι συμβατικά ελκυστικές, περιγράφονται ως «τερατώδεις» και «αρρενωπές».

2.5.1. Η αναπαράσταση της γυναίκας στη δημοφιλή κουλτούρα- Η περίπτωση της διαφήμισης

Μελέτες στον τομέα της διαφήμισης δείχνουν μια συνέχεια στις διακρίσεις και στις προκαταλήψεις με βάση το φύλο, όπως αυτές πρωτοεισάχθηκαν από τη μελέτη του Goffman (1979). Το έργο του Goffman (1979), συχνά, θεωρείται ως αφετηρία στο πεδίο της διαφήμισης, καθώς επιτρέπει στους ερευνητές και στις ερευνήτριες να διερευνήσουν το πλούσιο οπτικό υλικό που προσφέρουν τα Μέσα ενημέρωσης. Μέχρι και σήμερα, οι έρευνες στη διαφήμιση δείχνουν, όπως αναφέρει η Krijnen (2020: 3), μια συνέχεια στις αναπαραστάσεις των γυναικών στη διαφήμιση με βάση το φύλο, καθώς οι γυναίκες εξακολουθούν να απεικονίζονται σε υποτακτικότερες θέσεις, εν συγκρίσει με τους άνδρες, κάτι το οποίο υπογραμμίζει τον αργό ρυθμό της αλλαγής των κοινωνικών δομών στο φύλο. Ο Gauntlett (2008: 83-84) τοποθετείται στο δημόσιο διάλογο αναφορικά με την αναπαράσταση της γυναίκας στη διαφήμιση λέγοντας ότι είναι πιο πιθανό γι' αυτές να τοποθετηθούν σε διαφημίσεις για οικιακά προϊόντα και επιμέλεια της οικογένειας, σε σχέση με τους άνδρες.

Σύμφωνα με το Global Media Monitoring Project (2015), το 24% των θεμάτων μια ειδησεογραφικής / διαφημιστικής ιστορίας είναι γυναίκες, σε αντίθεση με το υπόλοιπο 76% το οποίο είναι άνδρες. Ακόμα και όταν διαπραγματεύεται ένα ζήτημα όπως η σεξουαλική κακοποίηση, η κυρίαρχη φωνή αφήγησης είναι ανδρική (GMMP, 2015). Εκτός των προαναφερθέντων, αν και πρόσφατα, όπως αναφέρει η Krijnen (2020: 2), υπήρξαν κάποιες θετικές εκβάσεις ως προς την αναπαράσταση της γυναίκας στη διαφήμιση, το γενικό μοτίβο εξακολουθεί να παραμένει όμοιο με αυτό της δεκαετίας του 1970, όταν και οι γυναίκες παρουσιάζονταν ως άτομα που ανήκαν στην ιδιωτική σφαίρα, με κύρια ασχολία τους την οικογένεια. Αντίθετα, οι άνδρες εξακολουθούν να παρουσιάζονται ως άτομα που κερδοφορούν και ανήκουν στη δημόσια σφαίρα, ασκώντας εργασίες στο πεδίο της πολιτικής και της τεχνολογίας (Krijnen και Van Bauwel, 2015). Ως προς αυτό, οι Valls-Fernández και Martínez-Vicente (2007: 697) υποστηρίζουν ότι οι γυναίκες έχουν διπλάσιες πιθανότητες να απεικονιστούν στη διαφήμιση ως άτομα που εκτελούν οικιακές δουλειές ή φροντίζουν παιδιά, σε σχέση με τους άνδρες, οι οποίοι έχουν διπλάσιες πιθανότητες να εντοπιστούν σε εξωτερικές εργασίες.

Για τους Ganahl, κ.ά., (2003: 545-547) οι τηλεοπτικές διαφημίσεις συνεχίζουν να διαιωνίζουν τα παραδοσιακά στερεότυπα ανδρών και γυναικών. Οι γυναίκες εξακολουθούν να παρουσιάζονται ως νέες, ηθικές, αέριες, συμπονετικές, ειλικρινείς και ευαίσθητες, ενώ, οι άνδρες ως δυναμικοί, αποφασιστικοί, σκληροί και λογικοί. Ταυτόχρονα, οι ίδιοι (Ganahl, κ.ά., 2003: 545-547) διακρίνουν επιπλέον μια ηλικιακή παράμετρο στη διαφήμιση, αναφέροντας ότι οι μεγαλύτερες σε ηλικία γυναίκες εξακολουθούν να αποτελούν την πιο υποεκπροσωπούμενη ομάδα. Ωστόσο, μετά τις σημαντικές αλλαγές στην αναπαράσταση στον τομέα της διαφήμισης μεταξύ των δεκαετιών 1970-1990, όπως αναφέρει ο Gauntlett (2008: 84-85), οι απεικονίσεις δείχνουν να τείνουν προς μια σταθεροποίηση, καθώς τα στερεότυπα του παρελθόντος φαίνεται να εκλείπουν, αν και ο σημερινός στερεοτυπικός λόγος δείχνει να είναι πιο έμμεσος. Για τον ίδιο (Gauntlett, 2008: 84-85), η γυναίκα που η κοινή γνώμη αναμένει να δει στις διαφημίσεις αυτές τις μέρες είναι η πολυάσχολη, γεμάτη αυτοπεποίθηση, ελκυστική, επιτυχημένη στον έλεγχο της επαγγελματικής και κοινωνικής ζωής της, όπου ο σύζυγός της δεν της υποδεικνύει το ρόλο της στην καθημερινότητα.

2.5.2. Η αναπαράσταση της γυναίκας στη δημοφιλή κουλτούρα- Η περίπτωση του κινηματογράφου

Έπειτα από δύο παγκόσμιους πολέμους και μια σειρά εθνικοαπελευθερωτικών κινημάτων κατά το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα, οι γυναίκες άρχισαν να βρίσκουν τις δικές τους φωνές και να αναζητούν έναν πιο ενεργό ρόλο στη δημόσια και ακαδημαϊκή ζωή (Byerly και Ross, 2006: 2). Τα Μέσα ενημέρωσης, σταθερά, συνέχισαν να διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στην προσπάθεια των γυναικών για ενεργότερο ρόλο στην κοινωνία, συμπεριλαμβανομένης της δυνατότητας για συμμετοχή στο δημόσιο διάλογο, της δημιουργίας θεσμών και άλλων διαδικασιών που σχετίζονται με τις αρμοδιότητες του πολίτη (citizenship). Σύμφωνα με την επισήμανση της Barrett (1990: 22), τα τελευταία χρόνια, στο φεμινισμό και στις σπουδές φύλου, έχει παρατηρηθεί μια μεγάλης κλίμακας μετατόπιση προς την κουλτούρα. Στα πλαίσια αυτής της γενικής μετατόπισης, όπως αναφέρει η Αθανασάτου (2010: 1), μπορεί να γίνει ορατό ένα έντονο ενδιαφέρον για την ανάλυση διαδικασιών συμβολοποίησης και αναπαράστασης καθώς και προσπάθειες για ανάπτυξη μιας καλύτερης κατανόησης της υποκειμενικότητας, της ψυχής και του Εγώ.

Το έντονο ενδιαφέρον για την ανάλυση διαδικασιών συμβολοποίησης και αναπαράστασης της γυναικείας ταυτότητας εντοπίζεται σε πλείστα πεδία, ένα εκ των οποίων είναι και ο κινηματογράφος. Κανένα άλλο άρθρο στα πλαίσια της φεμινιστικής θεωρίας του κινηματογράφου δεν είχε τόσο ευρεία απήχηση όσο η δημιουργική μελέτη της Laura Mulvey³⁴ (2005) *Οπτική Απόλαυση και Αφηγηματικός Κινηματογράφος* (McCabe, 2009: 72). Το έργο της Mulvey αποτέλεσε μια ισχυρή απάντηση ενάντια στις απόψεις για τη γυναίκα-ως-εικόνα και ενάντια στον τρόπο με τον οποίο το βλέμμα (gaze) λειτουργεί στα κλασικά ρεαλιστικά / αφηγηματικά κείμενα του Hollywood, υποδεικνύοντας, όπως αναφέρει η Lebeau (2001: 95), μια ανησυχία και μια επιθυμία για κάτι άλλο μέσα στη φεμινιστική θεωρία και πρακτική του κινηματογράφου. Μέσω του έργου της, η Mulvey (2005) επιχείρησε να μελετήσει τις διεργασίες και τα οράματα που οδήγησαν τα κινήματα των γυναικών να συγκλίνουν στη συγκρότηση του φεμινιστικού κινήματος. Παράλληλα, εξέτασε το πώς ο φεμινισμός επίδρασε στις πολιτικές της αναπαράστασης στην ψυχαναλυτική προσέγγιση, στη θεωρία του κινηματογράφου και στην αισθητική των πρωτοποριών. Η Mulvey βασίζεται στη θεμελιώδη υπόθεση ότι ο κλασικός κινηματογράφος αντανakλά, αποκαλύπτει ή εκμεταλλεύεται την κοινωνικά καθιερωμένη ερμηνεία της διαφοράς του φύλου, η οποία ελέγχει εικόνες, ερωτικούς τρόπους κοιτάγματος και θέαμα³⁵ (Αθανασάτου, 2010: 2).

Χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της ψυχανάλυσης³⁶, επιχείρησε να ανακαλύψει πώς ο κινηματογράφος ενισχύεται από προϋπάρχοντα μοτίβα σαγήνευσης που ήδη δρουν εντός του υποκειμένου και των κοινωνικών σχηματισμών που το έχουν διαμορφώσει. Η συμβολή της Mulvey εντοπίζεται στην επιμονή της να ισχυρίζεται ότι μια ταινία είναι σκόπιμα δομημένη με τέτοιο τρόπο ώστε να παράγει ένα ανδρικό βλέμμα (gaze) το οποίο, όπως αναφέρει η Humm (1997: 14), είναι ο κύριος μηχανισμός

³⁴ Το πρωτότυπο έργο της Laura Mulvey στην αγγλική γλώσσα εκδόθηκε το 1975 με τον τίτλο *Visual and Other Pleasures*. Στο συγκεκριμένο βιβλίο εντοπίζεται και το άρθρο με τίτλο *Visual Pleasure and Narrative Cinema*. Στην παρούσα εργασία οι περισσότερες παραπομπές αναφέρονται στην ελληνική έκδοση με τίτλο *Οπτικές και άλλες απολαύσεις* (2005) και *Οπτικές απολαύσεις και αφηγηματικός κινηματογράφος* (2005) αντίστοιχα.

³⁵ Χρησιμοποιώντας παραδείγματα από ταινίες του κλασικού Χόλιγουντ, αλλά και από το κινηματογραφικό έργο *Αινίγματα της Σφίγγας* (1977) που από κοινού σκηνοθέτησε με τον Peter Wollen, η Mulvey αναλύει τους ασυνείδητους τρόπους με τους οποίους η πατριαρχική κοινωνία έχει δομήσει τη φιλική φόρμα (Αθανασάτου, 2010: 2).

³⁶ Η Mulvey (2005) προκρίνει τη χρήση της ψυχαναλυτικής θεωρίας ως πολιτικό μέσο καθώς θεωρεί ότι ο μόνος τρόπος για να απελευθερωθεί η γυναίκα από τη σεξουαλική εκμετάλλευσή στις ταινίες είναι η αποδόμηση και η απομυθοποίηση των σύγχρονων κινηματογραφικών παραγωγών. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσα από την αφαίρεση της οπτικής απόλαυσης από την εκάστοτε ταινία και τη δημιουργία μιας απόστασης ανάμεσα στον άνδρα-θεατή και το γυναικείο χαρακτήρα.

του κινηματογραφικού ελέγχου³⁷. Για τη Mulvey, το βλέμμα (gaze) είναι εγγενώς ερωτικό, καθώς οι κύριοι πρωταγωνιστές ενός φιλμ, όπως για παράδειγμα ο ήρωας, το κοινό ή ο εικονολήπτης, πολλές φορές είναι άνδρες, ενώ, αντιθέτως, οι γυναίκες κατέχουν συμπληρωματικούς ρόλους στους οποίους, πολλές φορές, απεικονίζονται ως σεξουαλικά αντικείμενα (Byerly και Ross, 2006: 20). Επιπλέον, με τη χρήση της φρουϊδικής έννοιας της σκοποφιλίας (scorophilia), δηλαδή την απόλαυση να βλέπει κανείς τα σώματα των άλλων ανθρώπων ως (ερωτικά) αντικείμενα, η Mulvey κατέληξε σε μία κριτική της απόλαυσης, η οποία παράγεται παραδειγματικά από τον κινηματογράφο του Hollywood³⁸ και βασίζεται στην περιοριστική συνθήκη: Γυναίκα (παθητικό) αντικείμενο του βλέμματος, άνδρας (ενεργητικός) φορέας του βλέμματος και της απόλαυσης³⁹ (Αθανασάτου, 2010: 2).

Στα πλαίσια αυτής της προσέγγισης, η αναπαράσταση της γυναίκας-ερωτικού αντικειμένου στον κινηματογράφο συνδέεται είτε με το άγχος του ευνουχισμού (castration anxiety), είτε με τη φετιχιστική πραγμοποίηση (Αθανασάτου, 2010: 2). Όπως αναφέρει η McCabe (2009: 74), η εικόνα της γυναίκας προκαλεί άγχος στο θεατή: Επειδή εκείνη δημιουργεί το ευνουχισμένο ανδρικό Άλλο, δηλαδή ένα σημαίνον της σεξουαλικής διαφοράς, η γυναίκα ως αντικείμενο συνεπάγεται την απειλή του ευνουχισμού, που πρέπει με κάποιον τρόπο ο άνδρας να αρνηθεί. Η Mulvey υποστηρίζει ότι το ηδονοβλεπτικό-σκοποφιλικό βλέμμα (gaze) και οι διαδικασίες σύστασης του Εγώ συμβάλλουν αποφασιστικά στη δημιουργία των οπτικών απολαύσεων (McCabe, 2009: 76). Τέτοιου είδους απολαύσεις εξαρτώνται στον κινηματογράφο από τρία διαφορετικά βλέμματα: 1) το βλέμμα της κάμερας, καθώς καταγράφει το προ-φιλμικό γεγονός, 2) το βλέμμα του κοινού, το οποίο παρακολουθεί το τελικό προϊόν και 3) το βλέμμα των χαρακτήρων, καθώς αλληλοκοιτάζονται μέσα στην οθόνη (Mulvey, 1975: 17). Οι υποθέσεις αυτές προτάθηκαν ως περίπου διαχρονικά πρότυπα που επιβεβαιώνουν και αναπαράγουν τις πατριαρχικές προκαταλήψεις, υποκρύπτοντας, ενδεχομένως, μία ντετερμινιστική και αρκετά απαισιόδοξη οπτική (Αθανασάτου, 2010: 2). Όπως αναφέρει ο Stam (2011: 226), το

³⁷ Σε παρόμοιο μήκος κύματος, η Rosen (1973: 10) ισχυρίζεται ότι η γυναίκα στον κινηματογράφο είναι μία «Porcupine Venus», ένα απολαυστικό αλλά ουσιάδες υβρίδιο πολιτιστικών στρεβλώσεων.

³⁸ Ένας επιπλέον βασικός μύθος της θηλυκότητας στο Hollywood είναι αυτός που η Barbara Creed (1993) περιγράφει ως το «τερατώδες-θηλυκό» (monstrous-feminine). Για εκείνη, ο χαρακτηρισμός των γυναικών στις ταινίες ως «τερατώδη-θηλυκά» είναι μια συνειδητή πράξη που υποδηλώνει τη σημασία του φύλου, ως κατασκευασμένη κατηγορία, στην ανάγνωση του γυναικείου χαρακτήρα.

³⁹ Αυτός ο διαχωρισμός των φύλων σε ενεργητικό/παθητικό κατασκευάζει την κινηματογραφική αφήγηση, με τον άνδρα ήρωα να προάγει την ιστορία και τη γυναίκα-ως-εικόνα να διακόπτει την αφηγηματική κίνηση, παγώνοντας τη ροή της δράσης στις στιγμές της ερωτικής παρατήρησης (Mulvey, 2005: 11).

μοντέλο της Mulvey, από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, αντιμετωπιζόταν ως υπερβολικά ντετερμινιστικό, τυφλό προς τους διάφορους τρόπους με τους οποίους οι γυναίκες μπορούσαν να αποτρέψουν, να αναστρέψουν ή να υποτιμήσουν το αρσενικό βλέμμα.

Εντούτοις, η Mulvey δέχτηκε κριτική γιατί οδήγησε τη γυναίκα θεατή σε ένα ανδροκεντρικό καλούπι (Stam, 2011: 226). Η Studlar (1988: 192) αντέκρουσε τη Mulvey υποστηρίζοντας ότι το κλειδί της θέασης δε βρίσκεται τόσο στην ηδονοβλεψία και το φετιχισμό, όσο στο μαζοχισμό που έχει τις ρίζες του στην αρχέγονη μνήμη μιας ισχυρής μητέρας. Η κινηματογραφική μηχανή και η μαζοχιστική αισθητική, συνεχίζει η Studlar (1988: 192), προσφέρουν θέσεις ταύτισης για τους άνδρες και τις γυναίκες θεατές, θέσεις που ενσωματώνουν εκ νέου την ψυχική αμφισεξουαλικότητα, προσφέρουν τις αισθησιακές απολαύσεις της πολυμορφικής σεξουαλικότητας και κάνουν το αρσενικό και θηλυκό ενιαίο στην ταύτισή τους με- και στην επιθυμία τους για την προ-οιδιπόδεια μητέρα⁴⁰. Παρ' όλα αυτά, η μελέτη της Mulvey, όπως σημειώνει η Humm (1997: 17), πραγματοποίησε ένα άλμα στη φεμινιστική θεωρία του κινηματογράφου και τις κινηματογραφικές σπουδές: Ένα άλμα από τις άφυλες και φορμαλιστικές αναλύσεις της σημειολογίας στην αντίληψη ότι η θέαση μιας ταινίας περιλαμβάνει σεξουαλικές ταυτότητες. Το έργο της Βρετανίδας θεωρητικού συνέβαλε στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο ο κυρίαρχος κινηματογράφος δημιουργεί το θεατή ως άνδρα και το φαλλοκεντρισμό της επιθυμίας στα πλαίσια του οποίου η ανδρική υποκειμενικότητα είναι η μόνη διαθέσιμη υποκειμενική θέση (McCabe, 2009: 78-79).

Ολοκληρώνοντας το θεωρητικό πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας, κρίνεται χρήσιμο να επισημανθεί ότι τα τελευταία χρόνια, οι ρόλοι που ενσαρκώνουν οι γυναίκες σε ταινίες του κινηματογράφου έχουν γίνει πιο σκληροί⁴¹ (Gauntlett, 2008: 75). Πιο συγκεκριμένα, ταινίες όπως το *Jawbreaker* (1999), *Ghost World* (2001), *Confessions of a Teenage Thirteen* (2003), *Drama Queen* (2004) και *Odd Girl Out* (2005) βασίζονται σε ένα κοινό μοτίβο, το οποίο παρουσιάζει αφηγήσεις που εστιάζουν στην επιθετικότητα των γυναικών (Ralph, 2020: 2). Οι απεικονίσεις των γυναικών ως

⁴⁰ Κατόπιν της κριτικής που δέχθηκε, η Mulvey έκανε ένα είδος αυτοκριτικής στο *Afterthoughts on Visual Pleasure* (1989), όπου αναγνώρισε ότι είχε παραμελήσει δύο σημαντικά ζητήματα: Το μελόδραμα και τη «γυναίκα στο κοινό» (Stam, 2011: 228).

⁴¹ Πάνω σε αυτό, η Humm (1997: 3) αναφέρει ότι ο κινηματογράφος συχνά παρουσιάζει τις γυναίκες στερεοτυπικά, είτε ως «κακές» μητέρες, είτε ως «υστερικές» και «εμμονικές» με την καριέρα τους.

«μοχθηρές» αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι των συγκεκριμένων ταινιών, απεικονίζοντας τις διενέξεις μεταξύ γυναικών ως αναπόφευκτο, ακόμη και φυσικό, μέρος της εμπειρίας στη ζωή τους, παρουσιάζοντας αυτές παράλληλα με χιουμοριστικό τρόπο, παρά ως ένα σημαντικό ηθικό ζήτημα που πρέπει να επιλυθεί (Ralph, 2020: 2). Ταυτόχρονα, η Ringrose (2006) θεωρεί ότι, από τη μία πλευρά, ο φεμινιστικός λόγος θεωρείται συχνά υπεύθυνος για την υποτιθέμενη αύξηση της επιθετικότητας των γυναικών, υπονοώντας ότι είναι το αποτέλεσμα των εκπαιδευτικών επιτυχιών των γυναικών. Τέλος, οι Kelly και Pomerantz (2009) αναφέρουν ότι οι γυναίκες απεικονίζονται ως απελπισμένες, παλεύοντας με μεγαλύτερες, απροσδιόριστες κοινωνικές κατασκευές, όπως η ετεροκανονικότητα (heteronormativity), η πατριαρχία, το φύλο και η ταξική ταυτότητα. Έτσι, ο κόσμος των γυναικών για τις Kelly και Pomerantz (Ralph, 2020: 3) είναι ένα μεταφεμινιστικό τοπίο, όπου τα κορίτσια και οι γυναίκες δεν ασχολούνται με την πολιτική.

Σε αυτό το σημείο, έχοντας προβεί στην απαραίτητη επισκόπηση της βιβλιογραφίας, κρίθηκε σκόπιμη μία σύντομη ανασκόπηση των όσων ειπώθηκαν ανωτέρω. Πιο αναλυτικά, στην πρώτη ενότητα του δευτέρου κεφαλαίου επιχειρήθηκε η αποσαφήνιση της έννοιας του φύλου, ενώ, παράλληλα έγινε διακριτός και ο διαχωρισμός μεταξύ βιολογικού (sex) και κοινωνικού (gender) φύλου. Η δεύτερη ενότητα στάθηκε στην έννοια της κοινωνικής κατασκευής του φύλου, πλαισιωμένη από τις θεωρητικές προσεγγίσεις της Judith Butler και του Michel Foucault. Ακολούθως, έγινε λόγος για την έννοια της εγκληματικότητας και της φαινομενολογίας της γυναικείας εγκληματικότητας. Στην τέταρτη ενότητα, η οποία αποτελούταν από τρεις επιμέρους υποενότητες, επιχειρήθηκε η αποσαφήνιση ορισμένων θεωρητικών προσεγγίσεων της γυναικείας εγκληματικότητας, όπως παραδείγματος χάριν των βιολογικών, των κοινωνιολογικών και των φεμινιστικών προσεγγίσεων. Στην πέμπτη και τελευταία ενότητα του παρόντος κεφαλαίου, η οποία επίσης πλαισιώθηκε από τρεις υποενότητες, παρατέθηκε η συζήτηση για την αναπαράσταση της γυναίκας στα ΜΜΕ, τη διαφήμιση και τον κινηματογράφο.

Με την ολοκλήρωση της παράθεσης των θεωρητικών στοιχείων που αναδεικνύουν τη συζήτηση για την αναπαράσταση της γυναίκας στα Μέσα ενημέρωσης, στη διαφήμιση και στη δημοφιλή κουλτούρα, ακολουθεί η παρουσίαση της μεθοδολογίας που επιλέχθηκε με σκοπό τη μελέτη του δείγματος και την προσπάθεια απάντησης του βασικού ερευνητικού ερωτήματος.

Κεφάλαιο 3: Μεθοδολογία

3.1. Κύριο ερευνητικό ερώτημα

Όπως αναφέρθηκε στην ενότητα της εισαγωγής, στις 20 Μαΐου του 2020 μία γυναίκα, κατευθυνόμενη προς τον τόπο εργασίας της, δέχθηκε επίθεση με θειικό οξύ στο πρόσωπό της στην πόλη της Αθήνας. Είκοσι δύο ημέρες αργότερα, και συγκεκριμένα στις 11 Ιουνίου, ένα ανήλικο κορίτσι απήχθη στην πόλη της Θεσσαλονίκης. Κοινό σημείο και στις δύο υποθέσεις αποτέλεσε το γεγονός ότι οι φερόμενες ως θύτριες ήταν γυναίκες. Για αρκετές ημέρες, τα δύο προαναφερθέντα γεγονότα βρέθηκαν στην κορυφή της ημερήσιας διάταξης των Μέσων, τα οποία προέβησαν σε εκτενείς καλύψεις. Τέτοιες υποθέσεις, πάντοτε, ελκύουν το ενδιαφέρον, αφενός, της κοινής γνώμης και αφετέρου των Μέσων ενημέρωσης. Τα Μέσα, όπως σημειώνει η Barlow (2020: 1), τείνουν να εστιάζουν την προσοχή τους σε ειδήσεις αναφορικά με το έγκλημα που θεωρούνται ως «σοβαρά» παραδείγματα εγκληματικότητας, όπως μία βίαιη ή μία δολοφονική πράξη, αποφασίζοντας, μ' αυτόν τον τρόπο, για το συνολικό τόνο που παρέχουν στη ροή των ειδήσεων.

Το ερευνητικό ερώτημα που προκύπτει από τα παραπάνω αφορά τον τρόπο με τον οποίο πραγματοποιήθηκε η αναπαράσταση της γυναίκας-θύτριας στις δύο υποθέσεις. Για την απάντηση του συγκεκριμένου ερωτήματος θα πραγματοποιηθεί ποσοτική ανάλυση περιεχομένου σε δημοσιευμένα άρθρα τριών ηλεκτρονικών ιστοσελίδων. Πιο συγκεκριμένα, στις ιστοσελίδες «in.gr», ως ένα Μέσο το οποίο κατατάσσεται στην κατηγορία των «hard-news», στο «nassosblog.gr», ως ένα Μέσο της κατηγορίας των «soft-news», και στο «protothema.gr», ως ένα Μέσο-υβρίδιο, στη λογική δηλαδή ότι στη θεματολογία του συμπεριλαμβάνονται άρθρα και των δύο κατηγοριών. Η επιλογή των συγκεκριμένων ιστοσελίδων πραγματοποιήθηκε με βάση τη δημοφιλία τους στον ιστότοπο «similarweb.com»⁴², ο οποίος παρέχει πληροφορίες ως προς την επισκεψιμότητα του κοινού σε ηλεκτρονικές ιστοσελίδες της Ελλάδας. Η στατιστική επεξεργασία και η ανάλυση των δεδομένων θα πραγματοποιηθεί στο πρόγραμμα IBM SPSS Statistics 25.

⁴² Top Websites Ranking for all categories in Greece. Προσπελάστηκε στις 25/02/2021.
<https://www.similarweb.com/top-websites/greece/>

Η συζήτηση για την αποσαφήνιση των εννοιών «hard news» και «soft news» είναι εκτενής, με πλήθος ερευνητών και ερευνητριών να συμβάλλουν σε αυτήν, παραθέτοντας τις θεωρητικές προσεγγίσεις τους. Για τους Reinemann, κ.ά., (2012: 224), ο όρος «hard news» αφορά την κάλυψη των Μέσων για θέματα πολιτικής, δημόσιας διοίκησης, οικονομίας, επιστήμης, τεχνολογίας και άλλων συναφών θεμάτων, ενώ, τα «soft news» αφορούν ειδήσεις με αναφορές σε θέματα για διασημότητες, αθλητισμό και άλλες ιστορίες με επίκεντρο την ψυχαγωγία. Από την άλλη, για κάποιους ερευνητές, όπως οι Shoemaker και Cohen (2006), ο όρος «hard news» αναφέρεται σε επείγοντα περιστατικά, τα οποία χρήζουν άμεσης δημοσίευσης, επειδή καθίστανται παρωχημένα πολύ γρήγορα, ενώ, ο όρος «soft news» βασίζεται σε μη προγραμματισμένα συμβάντα⁴³. Στην παρούσα διπλωματική εργασία υιοθετήθηκε η προσέγγιση των Reinemann, κ.ά., (2012: 224) για την επιλογή των Μέσων ενημέρωσης.

3.2. Υποθέσεις εργασίας

Η θεωρία που αναφέρθηκε στο 2^ο κεφάλαιο της παρούσας διπλωματικής εργασίας οδηγεί σε μια σειρά υποθέσεων εργασίας προκειμένου να απαντηθεί το κύριο ερευνητικό ερώτημα. Όπως προκύπτει από τη θεωρία μας, υποθέτουμε ότι:

H1. Η γυναίκα-θύτριά χαρακτηρίζεται ως «παραβατική», «μοχθηρή» (Berrington και Honkatukia, 2002) και «φρενοβλαβής» (Barlow, 2020: 6).

H2. Τα Μέσα ενημέρωσης απεικονίζουν τις γυναίκες στερεοτυπικά, χαρακτηρίζοντάς αυτές ως «συναισθηματικές» (Carlyle, κ.ά., 2014: 2413) και «επικίνδυνες», ανεξάρτητα από το επίπεδο συμμετοχής τους στην εγκληματική πράξη (Barlow, 2016).

H3. Η γυναίκα-θύτριά απεικονίζεται ως «απειλή των παραδοσιακών ηθικών αξιών», όπως η ιερότητα της οικογένειας και η παιδική ηλικία (Grabosky και Wilson, 1989: 13).

H4. Τα Μέσα αναπαριστούν τις γυναίκες ως άτομα που «εκμεταλλεύονται», ικανά να χρησιμοποιήσουν τη θηλυκότητά τους για να «επιδιώξουν» την

⁴³ Όπως γίνεται αντιληπτό, ο ορισμός των Shoemaker και Cohen (2006) είναι αρκετά απλός καθώς χρησιμοποιεί μία μόνο διάσταση για να διακρίνει τα «hard news» από τα «soft news», αυτήν της επικαιρότητας.

παραβατικότητα τους (Skilbrei, 2013), καθώς και ως άτομα που χρήζουν «συμμόρφωσης» (Slakoff, 2019: 9).

H5. Τα Μέσα ενημέρωσης παρουσιάζουν τις γυναίκες-θύτριες ως «ψεύτρες» και «εκδικητικές» (Carmody, 1992: 13).

H6. Η κυρίαρχη εικόνα για τη γυναίκα-θύτρια είναι αυτή της «δαιμονικής» (Wileczynski, κ.ά., 1999: 276) και της «ανάξιας μητέρας» (Barlow, 2020: 4).

H7. Οι γυναίκες-θύτριες αναπαρίστανται ως «μυθικά τέρατα» και «μάγισσες» (Barlow, 2020: 4).

3.3. Μέθοδος ανάλυσης- Θεματική ανάλυση

Για την ανάλυση των δημοσιευμάτων χρησιμοποιήθηκαν δύο μέθοδοι ανάλυσης: Η θεματική ανάλυση και η ποσοτική ανάλυση περιεχομένου. Η θεματική ανάλυση είναι ένας τρόπος οργάνωσης του υπό διερεύνηση περιεχομένου σε θεματικές ενότητες. Στόχος της θεματικής ανάλυσης είναι ο εντοπισμός των βασικότερων θεμάτων που αναφέρονται σε ένα κείμενο, και τα οποία σχετίζονται με το ζήτημα που εξετάζει ο ερευνητής και η ερευνήτρια, καθώς και η κατηγοριοποίηση τους σε ενότητες με τέτοιο τρόπο ώστε να γίνεται φανερή η επανάληψη ενός συγκεκριμένου μοτίβου μέσα στο κείμενο (Stirling, 2001: 387, Braun και Clarke, 2008: 82). Με τη μέθοδο αυτή αναδεικνύεται ο τρόπος με τον οποίο οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες σε ένα διαλογικό συμβάν μιλούν για ένα θέμα και όχι πώς ερμηνεύονται τα λεγόμενα τους από τον εκάστοτε ερευνητή ή ερευνήτρια (Chronaki, 2013: 140). Στην παρούσα εργασία, οι υποθέσεις εργασίας που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη ενότητα κατηγοριοποιήθηκαν σε τρεις θεματικές ενότητες. Η πρώτη θεματική ενότητα αφορούσε την αναπαράσταση της γυναίκας-θύτριας μέσω της απόδοσης χαρακτηρισμών για την προσωπικότητά της, η δεύτερη την αναπαράσταση της γυναίκας-θύτριας ως απειλή των ηθικών κωδίκων της κοινωνίας και η τρίτη την αναπαράσταση της γυναίκας-θύτριας ως μία απόκοσμη και μυστηριώδης φιγούρα. Ωστόσο, η θεματική ανάλυση αποτελεί μια περιγραφική διαδικασία που δεν εμβαθύνει στο νόημα των κειμένων. Παρά το γεγονός ότι λειτουργεί σαν ένας χάρτης, ο οποίος αποτελεί την αφετηρία για περαιτέρω ανάλυση, δεν μπορεί να γίνει το μοναδικό εργαλείο έρευνας ενός κειμένου (Chronaki, 2013: 140). Συνεπώς, στην εν λόγω έρευνα,

η θεματική ανάλυση χρησιμοποιείται συνεπικουρικά με την ποσοτική ανάλυση περιεχομένου.

3.3.1. Μέθοδος ανάλυσης- Ποσοτική ανάλυση περιεχομένου

Η ποσοτική ανάλυση περιεχομένου συνιστά μία από τις σημαντικότερες προσεγγίσεις και ερευνητικές τεχνικές για την έρευνα των Μέσων Επικοινωνίας (Berger, 1998: 33). Αποτελεί τη συστηματική ερευνητική τεχνική με την οποία μελετάται στον «πληθυσμό» της έρευνας, το περιεχόμενο της πληροφορίας και της επικοινωνίας, προκειμένου να παραχθούν συσχετισμοί και σημασίες αναφορικά με το περιβάλλον των ερευνητικών δεδομένων (Wimmer και Dominick 1994: 163). Η συγκεκριμένη μέθοδος ανάλυσης περιγράφεται ως μία τεχνική για την αντικειμενική, συστηματική και ποσοτική διερεύνηση περιεχομένου (Berelson, όπως παρατίθεται στο Neuendorf 2002: 10). Επιπλέον, η ανάλυση περιεχομένου συγκροτεί μια μέθοδο έρευνας που χρησιμοποιεί ένα σύνολο κανόνων οι οποίοι ποικίλλουν ανάλογα με τα επιμέρους θεωρητικά πλαίσια και τα υπό εξέταση θέματα των ερευνητών, συμβάλλοντας στην παραγωγή συμπερασμάτων μέσα από την ανάλυση κειμένων (Weber, 1990: 9).

Παράλληλα, προάγει την κατασκευή έγκυρων συμπερασμάτων από δεδομένα (Krippendorff 2004: 18), μέσω αντικειμενικού και συστηματικού προσδιορισμού συγκεκριμένων χαρακτηριστικών των μηνυμάτων (Holsti, όπως παρατίθεται στο Stemler, 2001: 1). Βασίζεται σε επιστημονική μέθοδο και δεν περιορίζεται ως προς τους τύπους των μετρήσιμων μεταβλητών ή το πλαίσιο όπου τα μηνύματα δημιουργούνται ή παρουσιάζονται (Neuendorf, 2002: 10). Αντικείμενο της ανάλυσης περιεχομένου μπορούν να αποτελέσουν όλα τα χαρακτηριστικά ενός μηνύματος, δηλαδή η εν λόγω μεθοδολογία επιτρέπει στον ερευνητή και την ερευνήτρια την εξέταση όχι μόνο του έκδηλου περιεχομένου των ερευνώμενων πληροφοριών, αλλά και του λανθάνοντος, αυτού, δηλαδή, που βρίσκεται «πίσω» από τις πρόδηλες πληροφορίες που κωδικοποιούνται (Πουλακιδάκος, 2013: 119).

Σύμφωνα με τον Krippendorff (όπως παρατίθεται στο Stemler, 2001: 2), έξι ερωτήματα πρέπει να εξετάζονται σε κάθε ανάλυση περιεχομένου:

- 1) Ποια είναι τα δεδομένα που αναλύονται;
- 2) Πώς ορίζονται αυτά;

- 3) Ποιος είναι ο πληθυσμός από τον οποίο έχουν καθοριστεί;
- 4) Ποιο είναι το πλαίσιο σε σχέση με το οποίο αναλύονται τα δεδομένα;
- 5) Ποια είναι τα όρια της ανάλυσης;
- 6) Ποιος είναι ο στόχος των συμπερασμάτων;

Για τη σωστή λειτουργία της συγκεκριμένης μεθοδολογικής προσέγγισης, τίθεται αναγκαία η ορθή δόμηση των παραμέτρων κωδικοποίησης, με προσεκτική κατηγοριοποίηση λέξεων ή εννοιών με συναφές νόημα (Weber, όπως παρατίθεται στο Stemler, 2001: 3) και με κατηγορίες αμοιβαία αποκλειόμενες και εξαντλητικές (GAO όπως παρατίθεται στο Stemler, 2001: 3), ώστε να μην προκύψουν αλλοιώσεις, παρερμηνείες και αναξιόπιστα συμπεράσματα. Μια τελική παράμετρος που πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν είναι η πιθανότητα εγκατάλειψης της έρευνας λόγω αδυναμίας συγκέντρωσης επαρκούς υλικού ή λόγω αρχείων με ελλιπές περιεχόμενο (Stemler 2001: 2).

Κεφάλαιο 4: Η έρευνα

4.1. Ταυτότητα, επεξεργασία και ανάλυση έρευνας

Η έρευνα για την κάλυψη των δύο υποθέσεων πραγματοποιήθηκε σε 210 άρθρα στις ιστοσελίδες «in.gr», «nassosblog.gr» και «protothema.gr», με ημερομηνία δημοσίευσης από τις 20 Μαΐου 2020 έως και τις 20 Δεκεμβρίου 2020. Στα 210 δημοσιεύματα⁴⁴, με σκοπό την ενδελεχή εξέταση του θέματος και την κατασκευή έγκυρων συμπερασμάτων (Krippendorff 2004: 18), καταγράφηκε όχι μόνο το έκδηλο αλλά και το λανθάνον περιεχόμενο των δημοσιευμάτων, αυτό δηλαδή που βρίσκεται «πίσω» από τις πρόδηλες πληροφορίες της κωδικοποίησης (Πουλακιδάκος, 2013: 119). Μονάδα ανάλυσης αποτέλεσε κάθε δημοσιευμένο άρθρο σχετικό με το γεγονός της κατασκευής της εικόνας της γυναίκας-θύτριας στην εκάστοτε μελέτη περίπτωση. Για τη διεξαγωγή της έρευνας και της ενσωμάτωσης όλων των σχετικών παραμέτρων, τα άρθρα κωδικοποιήθηκαν με τη χρήση ερευνητικού πρωτοκόλλου. Το πρωτόκολλο της έρευνας, όπως αυτό παρατίθεται στο παράρτημα, στο τέλος της διπλωματικής εργασίας, απαρτίζεται από μεταβλητές που προέκυψαν από το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας και αφορούν χαρακτηρισμούς οι οποίοι αποδίδονται στις δύο θύτρες.

Σε αυτό το σημείο κρίνεται χρήσιμο να επισημανθεί ότι στην παρούσα εργασία έγινε χρήση του στατιστικού ελέγχου χ^2 (chi-square test) προκειμένου να διαπιστωθεί η σχέση μεταξύ των διαφορετικών μεταβλητών και να απαντηθούν οι υποθέσεις εργασίας. Το στατιστικό τεστ χ^2 (chi-square test) χρησιμοποιείται προκειμένου να βεβαιωθεί η συσχέτιση μεταξύ δύο ονομαστικών ή τακτικών μεταβλητών και για να πληροφορήσει τον ερευνητή και την ερευνήτρια για την ένταση της συσχέτισης μεταξύ των μεταβλητών χωρίς, ωστόσο, να δίνει ένδειξη για την κατεύθυνση της συσχέτισης (Σιώμος και Βασιλακοπούλου 2005: 173-178). Παράλληλα, αναφορικά με την εφαρμογή του στατιστικού ελέγχου χ^2 (chi-square test), επισημαίνεται ότι το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας αποτελεί το κρίσιμο σημείο ύπαρξης ή μη στατιστικής σημαντικότητας στον έλεγχο του δείγματος. Αυτό οδηγεί είτε στην αποδοχή είτε στην απόρριψη της μηδενικής στατιστικής υπόθεσης (H_0). Το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας ορίζεται χαμηλά, στο 0.01 (1%), καθώς στόχος αποτελεί το

⁴⁴ Για τον εντοπισμό άρθρων σχετικών με την κατασκευή της γυναίκας-θύτριας στις δύο επιλεγμένες περιπτώσεις χρησιμοποιήθηκαν, και στις τρεις ιστοσελίδες, τα λήμματα «επίθεση με θευκό οξύ», «βιτριόλι», «απαγωγή στη Θεσσαλονίκη», «αρπαγή».

συγκεκριμένο επίπεδο να είναι «αυστηρό», ώστε να είναι δύσκολο να απορριφθεί η μηδενική υπόθεση και να γίνεται αποδεκτή η εναλλακτική υπόθεση εργασίας (H1) με όσο πιο ισχυρές αποδείξεις γίνεται. Ως προς το δείγμα της συγκεκριμένης έρευνας, (n= 210), γίνεται χρήση του επιπέδου στατιστικής σημαντικότητας $\alpha=0.01$, το οποίο σημαίνει ότι απορρίπτεται η μηδενική υπόθεση για τιμές στατιστικής σημαντικότητας μικρότερες από $\alpha=0.01$ (1%) (Σιώμοκος και Βασιλακοπούλου, 2005: 26-27). Τα γραφήματα που δημιουργήθηκαν από τη χρήση του στατιστικού ελέγχου χ^2 (chi-square test) παρατίθενται στο παράρτημα, στο τέλος της παρούσας έρευνας.

4.2. Αποτελέσματα

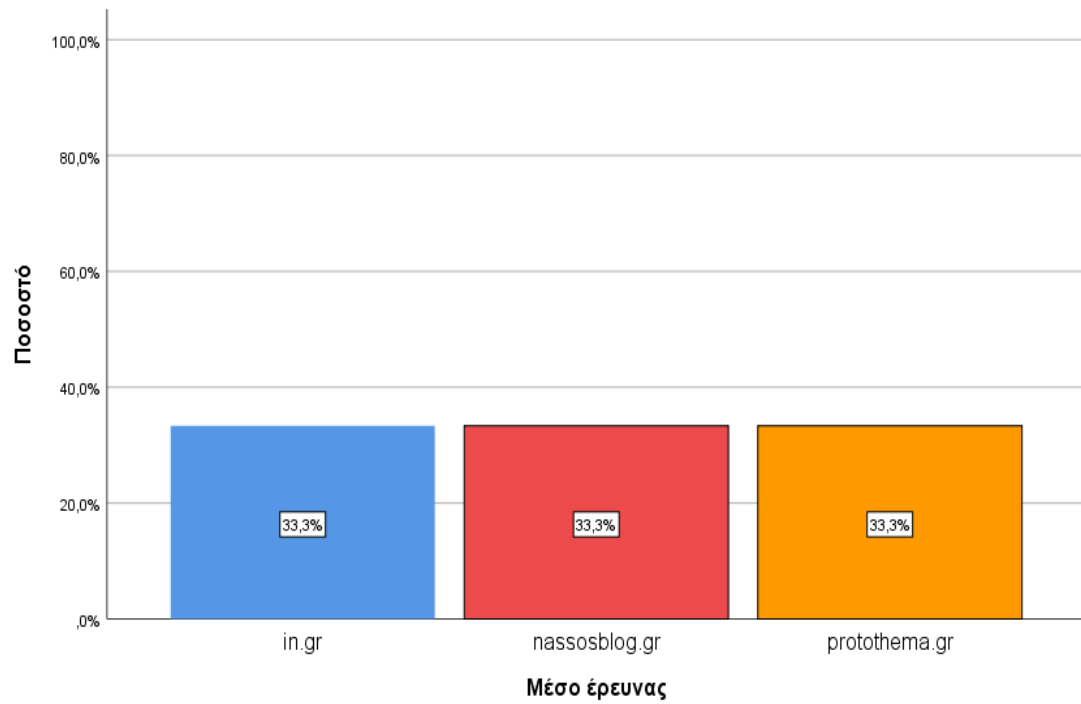
4.2.1. Κατανομή άρθρων ανά Μέσο

Στην προηγούμενη ενότητα αναφέρθηκε ότι η έρευνα για τη μελέτη των δύο περιπτώσεων πραγματοποιήθηκε σε 210 δημοσιεύματα στις ιστοσελίδες «in.gr», «nassosblog.gr» και «protothema.gr», με ημερομηνία δημοσίευσης από τις 20 Μαΐου 2020 έως και τις 20 Δεκεμβρίου 2020. Για την κάθε μελέτη περίπτωσης εξετάστηκαν 105 άρθρα, 35 από κάθε Μέσο (Πίνακας 1, Γράφημα 1-3). Πιο αναλυτικά:

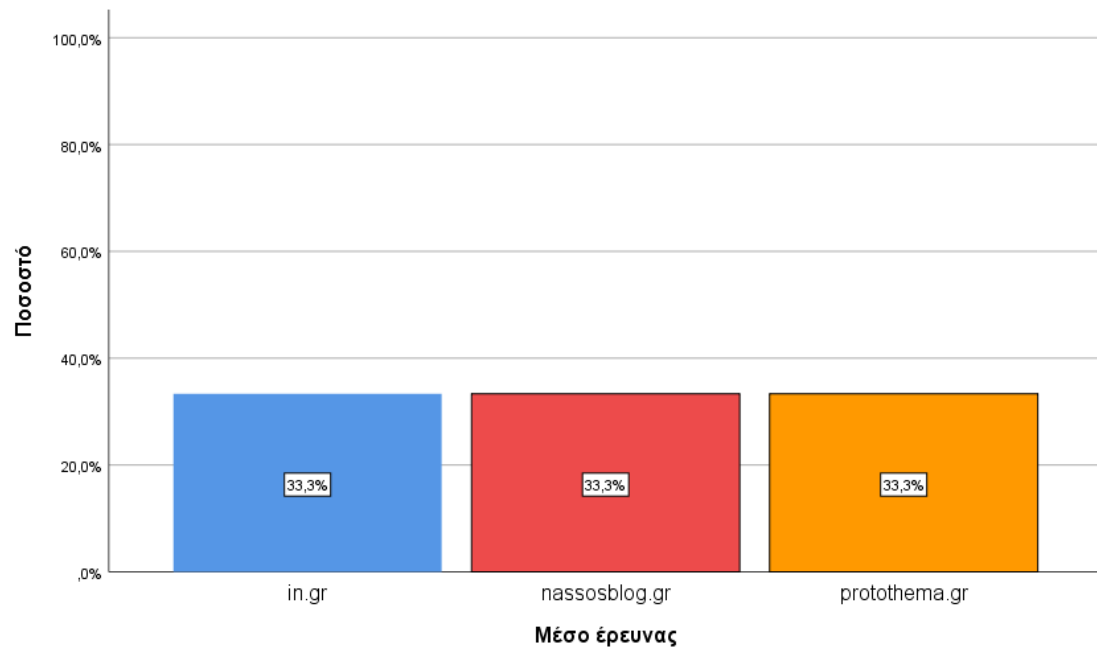
Πίνακας 1: Πλήθος δημοσιευμάτων ανά ιστοσελίδα και μελέτη περίπτωσης

Μέσο	Αριθμός δημοσιευμάτων (επίθεση με θεϊκό οξύ)	Αριθμός δημοσιευμάτων (απαγωγή ανήλικης)	Ποσοστό
protothema.gr	35	35	33,3%
nassosblog.gr	35	35	33,3%
in.gr	35	35	33,3%
ΣΥΝΟΛΟ	105	105	100%

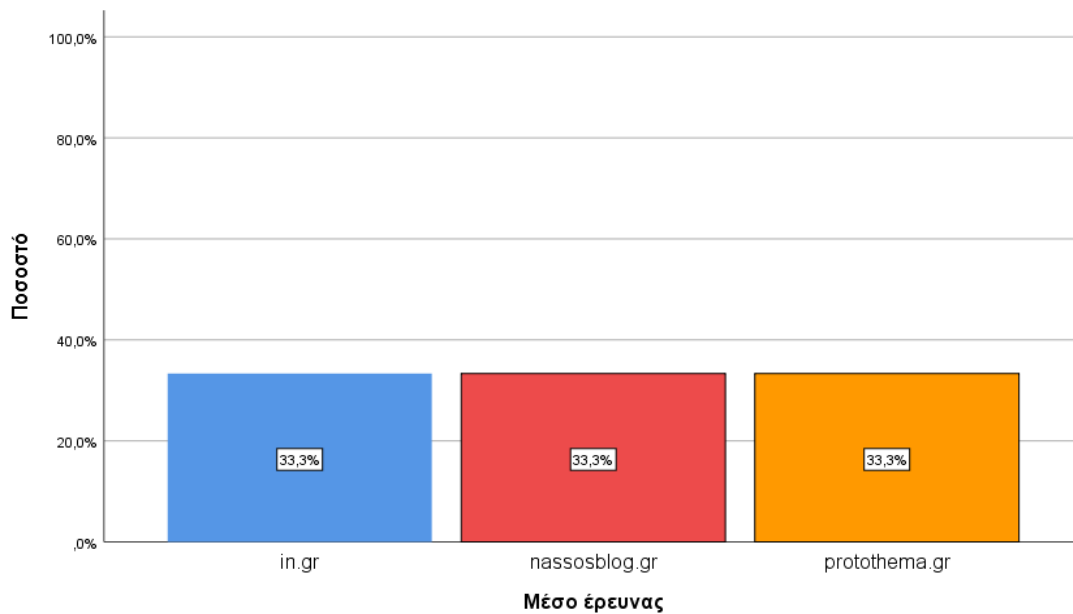
Γράφημα 1: Ποσοστό δημοσιευμάτων ανά ιστοσελίδα (επίθεση με θεικό οξύ)

Γράφημα 2: Ποσοστό δημοσιευμάτων ανά ιστοσελίδα (απαγωγή ανήλικης)

Γράφημα 3: Ποσοστό δημοσιευμάτων ανά ιστοσελίδα (επίθεση με θειικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)

Στις επόμενες τρεις ενότητες παρατίθεται η ποσοτική ανάλυση του δείγματος. Κατόπιν προσεκτικής ανάγνωσης του δείγματος, όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο της μεθοδολογίας, δημιουργήθηκαν τρεις θεματικές ενότητες, μέσω των οποίων επιχειρείται η συζήτηση για την αναπαράσταση της εικόνας των γυναικών-θυτριών στις δύο υπό εξέταση υποθέσεις. Η πρώτη θεματική ενότητα αφορά την αναπαράσταση της γυναίκας-θύτριας μέσω της απόδοσης χαρακτηρισμών για την προσωπικότητά της, η δεύτερη αφορά την αναπαράσταση της ως απειλή των ηθικών κωδίκων της κοινωνίας, ενώ, η τρίτη στέκεται στην αναπαράσταση της ως μία απόκοσμη και μυστηριώδης φιγούρα.

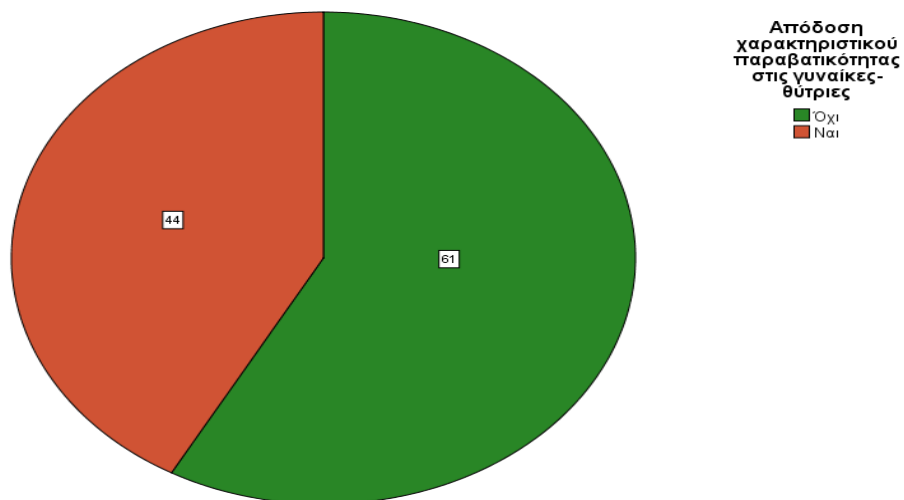
4.2.2. Η αναπαράσταση των γυναικών-θυτριών μέσω της απόδοσης χαρακτηρισμών για την προσωπικότητά τους

Η πρώτη θεματική αφορούσε την απόδοση χαρακτηρισμών από τα επιλεγθέντα Μέσα ενημέρωσης προς τις φερόμενες ως θύτριες. Οι χαρακτηρισμοί προς τα πρόσωπα των γυναικών-θυτριών, όπως αναφέρθηκε και στη θεωρία, είχαν να κάνουν με αναφορές όπως «παραβατικές» και «μοχθηρές» (Berrington και Honkatukia, 2002), «φρενοβλαβείς» (Barlow, 2020: 6), «συναισθηματικές» (Carlyle, κ.ά., 2014: 2413), «επικίνδυνες» (Barlow, 2016), «άτομα που εκμεταλλεύονται», ικανά να χρησιμοποιήσουν τη θηλυκότητά τους για «επιδιώξουν» την παραβατικότητά τους (Skilbrei, 2013), καθώς και ως άτομα που χρήζουν «συμμόρφωσης» (Slakoff, 2019: 7). Με τη βοήθεια του στατιστικού προγράμματος IBM SPSS Statistics 25 δημιουργήθηκαν γραφήματα⁴⁵ για κάθε μία από τις προαναφερθείσες αναφορές με τους συγκεκριμένους χαρακτηρισμούς προς τις γυναίκες-θύτριες.

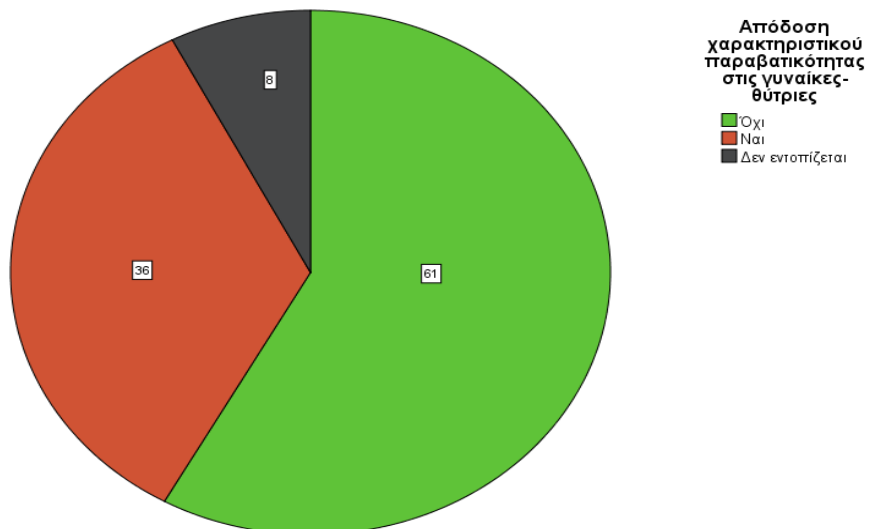
Εκκινώντας από το χαρακτηρισμό «παραβατικές» (Berrington και Honkatukia, 2002) στην υπόθεση της επίθεσης με το θειικό οξύ, ο οποίος αναμενόταν να αποδοθεί στη θύτρια της επίθεσης, όπως αποτυπώνεται στο Γράφημα 4, στο σύνολο των 105 δημοσιευμάτων, 44 φορές εντοπίστηκε ο συγκεκριμένος χαρακτηρισμός, ενώ, στα υπόλοιπα 61 δημοσιεύματα δε βρέθηκε κάποια τέτοια αναφορά. Στην υπόθεση της απαγωγής της ανήλικης στη Θεσσαλονίκη, όπως αποτυπώνεται στο Γράφημα 5, στο σύνολο των 105 δημοσιευμάτων, 36 φορές εντοπίστηκε η «παραβατικότητα» της θύτριας, 8 φορές δεν εντοπίστηκε, ενώ, στα εναπομείναντα 61 δημοσιεύματα δεν υπήρξε ο συγκεκριμένος χαρακτηρισμός. Επιπλέον, στο σύνολο των 210 δημοσιευμάτων, αθροιστικά και για τις δύο μελέτες περίπτωσης, όπως αποτυπώνεται στο Γράφημα 6 που ακολουθεί, 122 φορές δεν υπήρξε ο χαρακτηρισμός «παραβατική», 80 φορές υπήρξε, ενώ, 8 φορές δεν εντοπίστηκε ο συγκεκριμένος χαρακτηρισμός.

⁴⁵ Για εξοικονόμηση χώρου και αποφυγή μονοτονίας, παρατίθενται μόνο τα βασικά γραφήματα. Παρ' όλα αυτά, τονίζεται, πως για κάθε μία μεταβλητή ξεχωριστά, σε κάθε μελέτη περίπτωσης, χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πακέτο IBM SPSS Statistics 25, κάνοντας, παράλληλα, χρήση του στατιστικού ελέγχου χ^2 (chi-square test) για κάθε παράμετρο των θεματικών ενότητων. Τα γραφήματα που προέκυψαν από τη διασταύρωση των μεταβλητών κάθε θεματικής ενότητας με την αντίστοιχη των Μέσων, τα οποία δημιουργήθηκαν με τη χρήση του στατιστικού ελέγχου χ^2 (chi-square test), παρατίθεται στο παράρτημα, στο τέλος της διπλωματικής εργασίας.

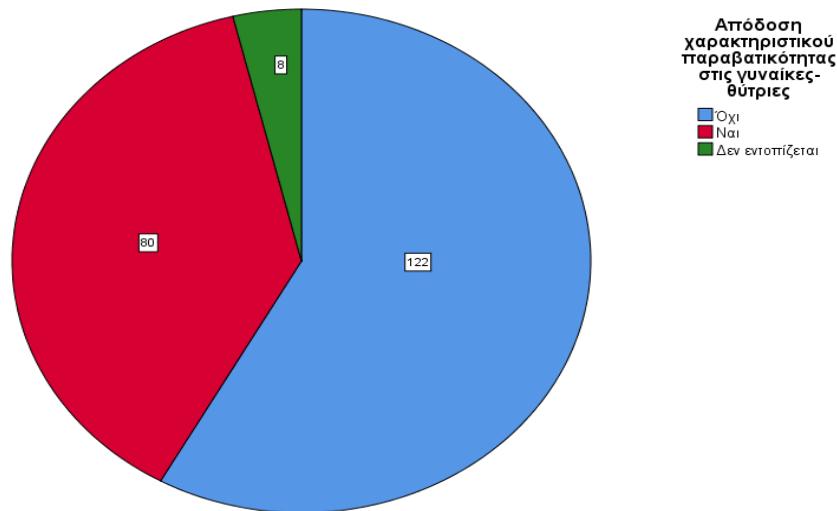
Γράφημα 4: Απόδοση χαρακτηριστικού παραβατικότητας στη γυναίκα-θύτρια (επίθεση με θειικό οξύ)

Γράφημα 5: Απόδοση χαρακτηριστικού παραβατικότητας στη γυναίκα-θύτρια (απαγωγή ανήλικης)

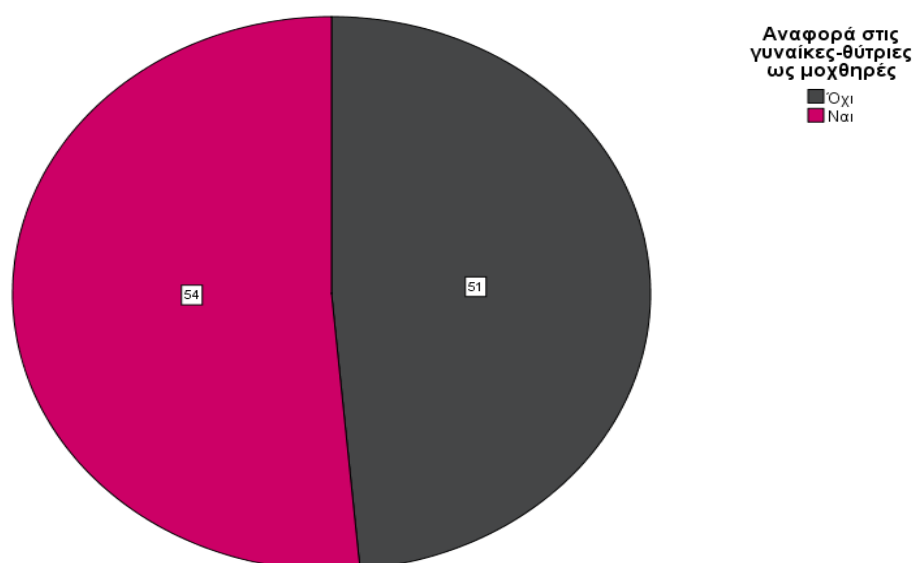

Γράφημα 6: Απόδοση χαρακτηριστικού παραβατικότητας στις γυναίκες-θύτρες (επίθεση με θειικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)

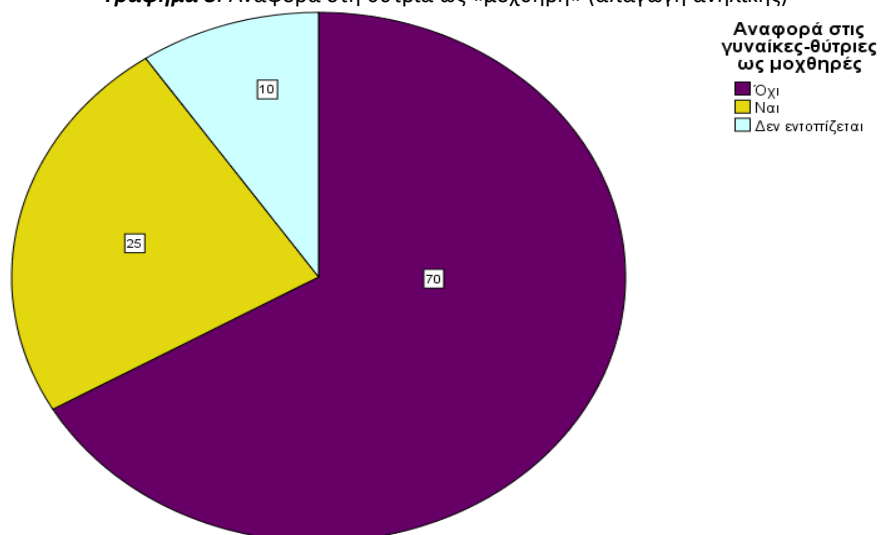

Περνώντας τώρα στο χαρακτηρισμό «μοχθηρή», στο σύνολο των 105 δημοσιευμάτων της επίθεσης με το θειικό οξύ, 54 φορές εντοπίστηκε ο συγκεκριμένος χαρακτηρισμός, ενώ 51 φορές δε βρέθηκε τέτοια αναφορά (Γράφημα 7). Στα δημοσιεύματα για την απαγωγή της ανήλικης στην πόλη της Θεσσαλονίκης, όπως φανερώνει το γράφημα 8, στο σύνολο των 105 δημοσιευμάτων, 70 φορές δεν υπήρξε ο χαρακτηρισμός «μοχθηρή». Αντιθέτως, 25 φορές υπήρξε ο συγκεκριμένος χαρακτηρισμός, ενώ, στα εναπομείναντα 10 δημοσιεύματα δεν εντοπίστηκε ο χαρακτηρισμός «μοχθηρή». Επιπρόσθετα, στο σύνολο των 210 δημοσιευμάτων, αθροιστικά και για τις δύο μελέτες περίπτωσης, όπως αποτυπώνεται στο 9^ο Γράφημα, σε 10 δημοσιεύματα δεν εντοπίστηκε κάποια αναφορά στις θύτρες ως «μοχθηρές». Αντιθέτως, 121 φορές δεν έγινε χρήση του συγκεκριμένου χαρακτηρισμού, ενώ, 79 φορές χρησιμοποιήθηκε ο συγκεκριμένος χαρακτηρισμός.

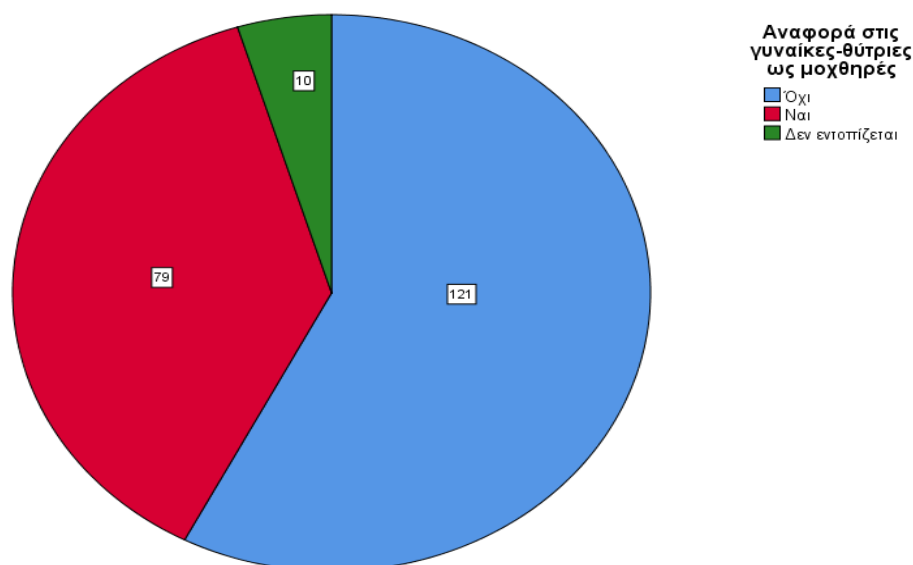
Γράφημα 7: Αναφορά στη θύτριά ως «μοχθηρή» (επίθεση με θειικό οξύ)

Γράφημα 8: Αναφορά στη θύτριά ως «μοχθηρή» (απαγωγή ανήλικης)

Γράφημα 9: Αναφορά στις θύτρες ως «μοχθηρές» (επίθεση με θειικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)

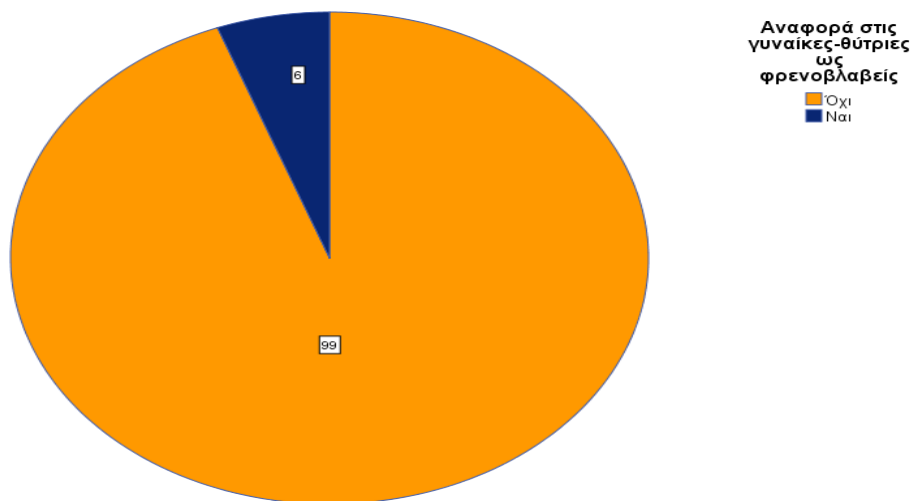

Επιχειρώντας ένα πρώτο σύντομο σχόλιο, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ο χαρακτηρισμός «παραβατικές» και «μοχθηρές» κατασκευάζει τις γυναίκες-θύτρες ως εγγενώς κακές. Οι «παραβατικές» και «μοχθηρές» γυναίκες παρουσιάζονται ως αντίθεση στις «φυσιολογικές» και «καλές» γυναίκες. Δαιμονοποιούνται σε τέτοιο βαθμό που αναπαρίστανται με αρρενωπά χαρακτηριστικά και τιμωρούνται για τη σεξουαλική παρέκκλιση τους. Η χρήση τέτοιων χαρακτηρισμών παρουσιάζει τις γυναίκες-θύτρες ως σπάνιες εξαιρέσεις γυναικών, αφύσικες και αποκλίνουσες από άλλες γυναίκες, που χρήζουν είτε θεραπευτικής αγωγής, είτε εγκλεισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα (Berrington και Honkatukia, 2002: 54). Επιπλέον, όπως αναφέρθηκε και στο θεωρητικό υπόβαθρο στο δεύτερο κεφάλαιο, όταν μία γυναίκα επιδεικνύει επιθετική και παραβατική συμπεριφορά θεωρείται το αποτέλεσμα της απώλειας του αυτό-ελέγχου της. Αντιθέτως, αντίστοιχη συμπεριφορά από άνδρες αντιμετωπίζεται ως θεμελιώδες στοιχείο της αναπαράστασης της ανδρικής ταυτότητας (Astin, κ.ά., 2003: 128). Επομένως φαίνεται να γίνεται ορατή μια έμφυλη αφήγηση προς το πρόσωπο των θυτριών, παρά την αριθμητική υπεροχή των αρνητικών απαντήσεων.

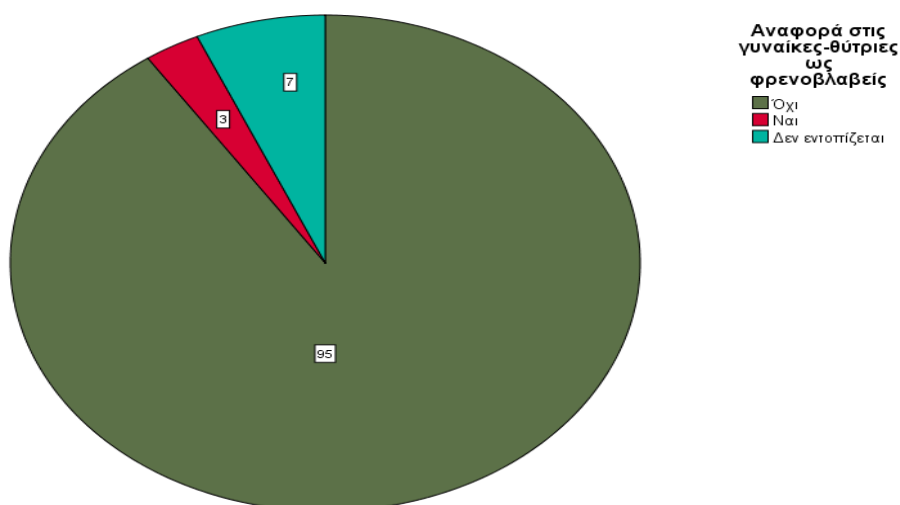
Συνεχίζοντας, μια επιπρόσθετη αναφορά που συμπεριλήφθηκε στην πρώτη θεματική ενότητα αφορούσε το χαρακτηρισμό «φρενοβλαβείς» (Barlow, 2020: 6) για τις γυναίκες-θύτρες. Μέσω του Γραφήματος 10 γίνεται φανερό ότι στο σύνολο των 105 δημοσιευμάτων της πρώτης μελέτης περίπτωσης, της επίθεσης δηλαδή με το θειικό οξύ, 99 φορές δε βρέθηκε ο συγκεκριμένος χαρακτηρισμός, έναντι των 6 φορές που

εντοπίστηκε. Παράλληλα, εξετάζοντας την απόδοση του χαρακτηρισμού «φρενοβλαβής» στη δεύτερη μελέτη περίπτωσης, αυτήν της απαγωγής της ανήλικης στη Θεσσαλονίκη, στο σύνολο των 105 δημοσιευμάτων, καταδείχθηκε ότι 95 φορές δεν έγινε η απόδοση του συγκεκριμένου χαρακτηρισμού, έναντι των 3 φορές που έγινε και των 7 φορές που δεν εντοπίστηκε κάποια τέτοια αναφορά. Αναλύοντας, παράλληλα, την αθροιστική εικόνα των 210 δημοσιευμάτων και των δύο περιπτώσεων, όπως παρουσιάζεται στο Γράφημα 12, 194 φορές δεν καταλογίστηκε ο χαρακτηρισμός «φρενοβλαβής», έναντι των 9 φορές που καταλογίστηκε και των 7 φορές που δεν εντοπίστηκε κάποια τέτοια αναφορά.

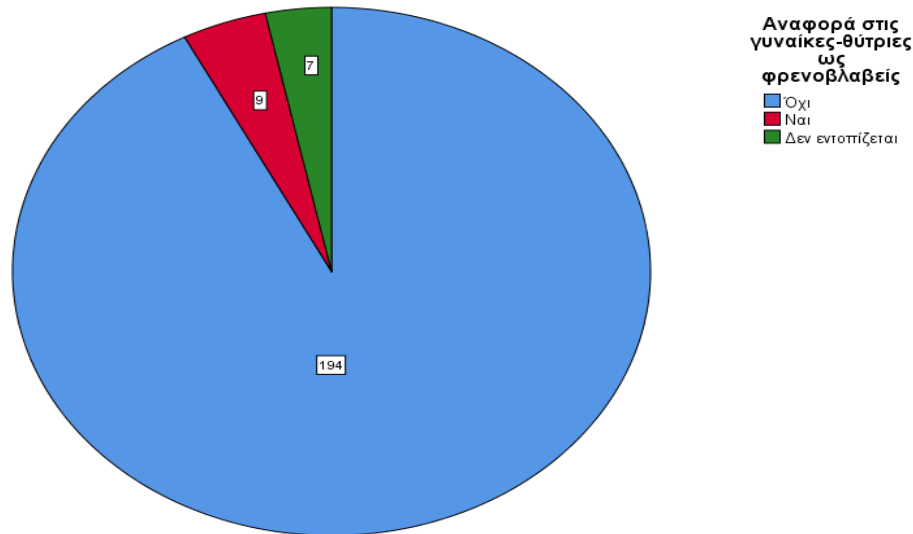
Γράφημα 10: Αναφορά στη γυναίκα-θύτριά ως «φρενοβλαβής» (επίθεση με θειικό οξύ)

Γράφημα 11: Αναφορά στη γυναίκα-θύτριά ως «φρενοβλαβής» (απαγωγή ανήλικης)

Γράφημα 12: Αναφορά στις γυναίκες-θύτριες ως «φρενοβλαβείς» (επίθεση με θειικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)

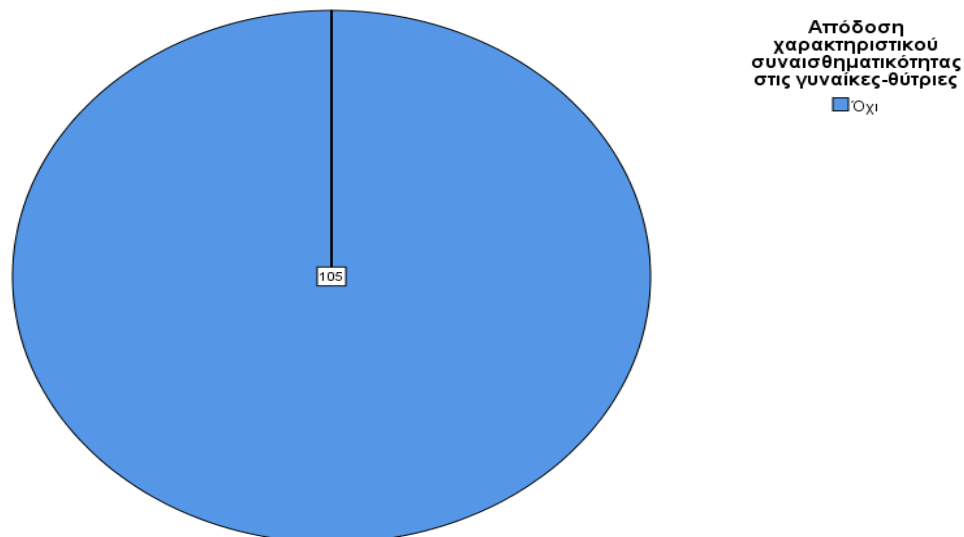

Προβαίνοντας σε ένα δεύτερο σύντομο σχόλιο, θα μπορούσε να αναφερθεί ότι ο χαρακτηρισμός «φρενοβλαβείς» για τις γυναίκες-θύτριες εξατομικεύει τη βία των συγκεκριμένων γυναικών και καθιστά περιττές τις «παραδοσιακές πεποιθήσεις της ανθρώπινης φύσης» (Ballinger, 1996: 24). Οι γυναίκες που χαρακτηρίζονται ως «φρενοβλαβείς» αντιμετωπίζονται ως μια υπόθεση ατόμων που προβαίνουν σε απεγνωσμένες ενέργειες, έχοντας ανάγκη νοσοκομειακής περίθαλψης, και όχι τιμωρίας μέσω κάποιας ποινής (Berrington και Honkatukia, 2002: 50). Τα εγκλήματα τέτοιων γυναικών θεωρούνται ανεξέλεγκτες και παράλογες πράξεις, οι οποίες είναι συνήθως είτε το αποτέλεσμα ψυχικής ασθένειας είτε το αποτέλεσμα της βιολογίας τους (προεμμηνορροϊκό σύνδρομο PMS) (Berrington και Honkatukia, 2002: 53). Επιπλέον, προσεγγίζοντας τη συγκεκριμένη μεταβλητή μέσω της θεωρίας του Foucault για την «τρέλα», όπως αυτή παρατίθεται στο έργο του *«Η ιστορία της τρέλας»* (1988), η «τρέλα» αποτελεί μία κατασκευή του συστήματος και του δικού του κυρίαρχου λόγου, ο οποίος εδραιώνεται και συντηρείται παρουσιάζοντας περιπτώσεις ατόμων, όπως για παράδειγμα των γυναικών που παρουσιάζουν παραβατική ή εγκληματική συμπεριφορά, που πρέπει να αποκλειστούν από το κοινωνικό σύνολο, προκειμένου να διατηρηθεί η ευημερία της κοινωνίας και να προστατευτούν τα υγιή μέλη της από τα «παράφρονα» και «άρρωστα» άτομα.

Εν συνεχεία, μια ακόμη αναφορά που συμπεριλήφθηκε στην πρώτη θεματική ενότητα αφορούσε την απόδοση του χαρακτηριστικού «συναισθηματικές» προς τις

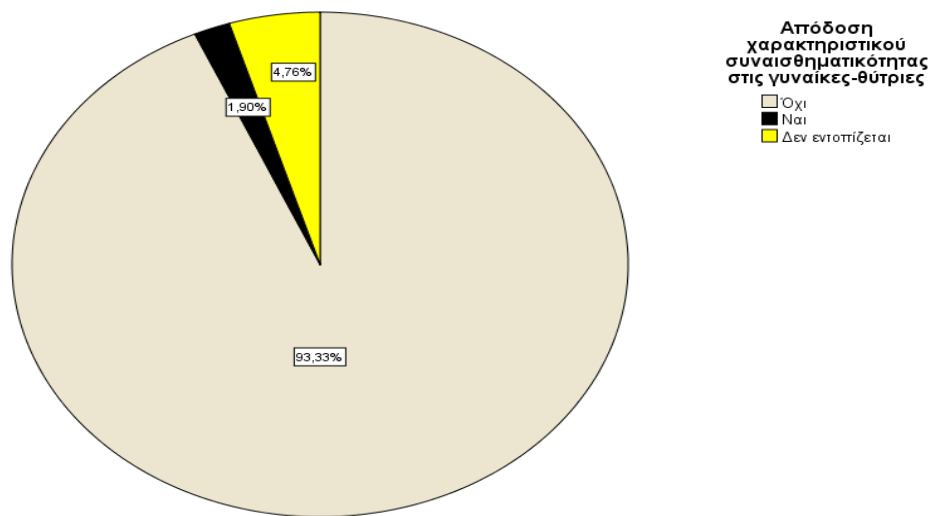
γυναίκες θύτριες (Carlyle, κ.ά., 2014: 2413). Στο σύνολο των 105 δημοσιευμάτων για την υπόθεση της επίθεσης με το θειικό οξύ, δε βρέθηκε καμία τέτοια αναφορά⁴⁶ (Γράφημα 13). Στην υπόθεση της απαγωγής της ανήλικης στην πόλη της Θεσσαλονίκης, μέσω του Γραφήματος 14, γίνεται ορατό ότι στο 93,33% των δημοσιευμάτων δεν καταλογίστηκε το χαρακτηριστικό της «συναισθηματικότητας» προς τη θύτρια, έναντι του 1,90% που καταλογίστηκε και του υπόλοιπου 4,76% που δεν εντοπίστηκε κάποια τέτοια αναφορά. Ως προς την αθροιστική παρουσίαση των αποτελεσμάτων και για τις δύο μελέτες περίπτωσης, όπως γίνεται ορατό στο Γράφημα 15, στο σύνολο των 210 δημοσιευμάτων, 203 φορές δεν πραγματοποιήθηκε η απόδοση του χαρακτηριστικού του «συναισθηματικότητας», έναντι των 2 φορές που πραγματοποιήθηκε και των 5 φορές που δεν εντοπίστηκε.

Γράφημα 13: Απόδοση χαρακτηριστικού συναισθηματικότητας στη θύτρια (επίθεση με θειικό οξύ)

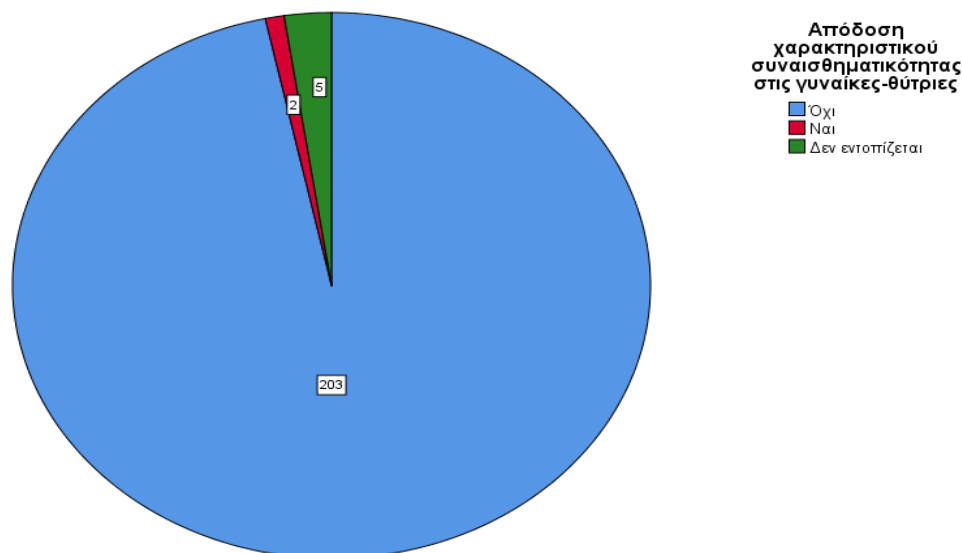

⁴⁶ Λόγω της μηδενικής εύρεσης δημοσιευμάτων με το συγκεκριμένο χαρακτηρισμό, δε διεξήχθη ο στατιστικός έλεγχος χ^2 .

Γράφημα 14: Απόδοση χαρακτηριστικού συναισθηματικότητας στη θύτριά (απαγωγή ανήλικης)

Γράφημα 15: Απόδοση χαρακτηριστικού συναισθηματικότητας στις θύτρες (επίθεση με θειικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)

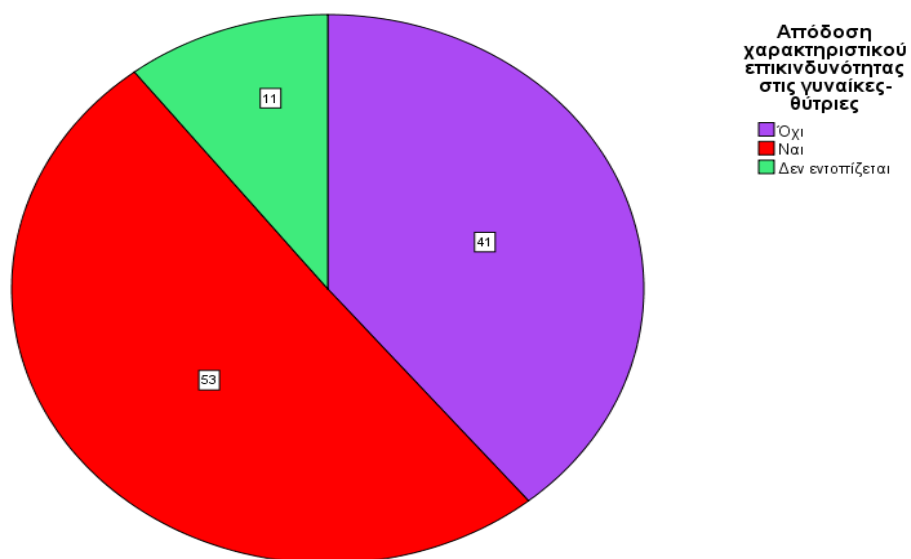
Μέσω της εξέτασης των 210 δημοσιευμάτων για την κάλυψη των δύο υποθέσεων γίνεται ορατή η ύπαρξη μιας πτυχής αναφορικά με τη συζήτηση περί έμφυλων στερεοτύπων, και πιο συγκεκριμένα με το στερεότυπο που χαρακτηρίζει τις γυναίκες-θύτρες ως «συναισθηματικές». Γενικεύσεις, απλουστεύσεις και αρνητικές περιγραφές στρέφονται ευθέως ή υποδόρια εναντίον ατόμων και ομάδων (Perking, όπως παρατίθεται στο Πανούσης, 2008: 148), όπως παραδείγματος χάριν των γυναικών. Η συμβολική πραγματικότητα των αναπαραστάσεων των ΜΜΕ καλλιεργεί μύθους και στερεότυπα γύρω από το προφίλ της γυναίκας εγκληματία (Surette, 1995:

131-134). Τα στερεότυπα ενισχύονται από τη θεματολογία των Μέσων και από τον τρόπο που αποδίδουν ειδησεογραφικά γεγονότα (Πανούσης, 2008: 148). Τόσο τα Μέσα, όσο και το κοινό, γοητεύονται από τη γυναικεία εγκληματικότητα, λόγω της σύγκρουσης με τα στερεότυπα της παραδοσιακής θηλυκότητας. Μέσω του καθορισμού της ημερήσιας διάταξης (agenda setting), τα Μέσα ενημέρωσης δίνουν προτεραιότητα σε συγκεκριμένες ειδήσεις, όπως λόγου χάριν μια είδηση για μια εγκληματική πράξη, έναντι άλλων, παρέχοντας, κατά συνέπεια, μια μεροληπτική και παραμορφωμένη εικόνα τόσο για το εγκληματικό γεγονός όσο και για τις δράστριες (Jewkes, όπως παρατίθεται στο Barlow, 2020: 1). Επιθυμώντας, παράλληλα, τη σύνδυση του πεδίου της εγκληματολογίας με το αντίστοιχο της πολιτικής⁴⁷, όπως σημειώνει η Jamieson (1995: 37), οι γυναίκες ιστορικά έχουν αντιμετωπιστεί ως άνθρωποι που κυβερνώνται από τα σώματα τους και όχι από το μυαλό τους· κατακλύζονται από μία συναισθηματικότητα που τις καθιστά αδύναμες να αντεπεξέλθουν σε οποιαδήποτε δύσκολη κατάσταση που τους παρουσιάζεται και καλούνται να αντιμετωπίσουν. Έτσι, κάθε δημόσια έκφραση συναισθήματος χρησιμοποιείται για να προκαλέσει στερεοτυπικές συμπεριφορές Jamieson (1995: 37).

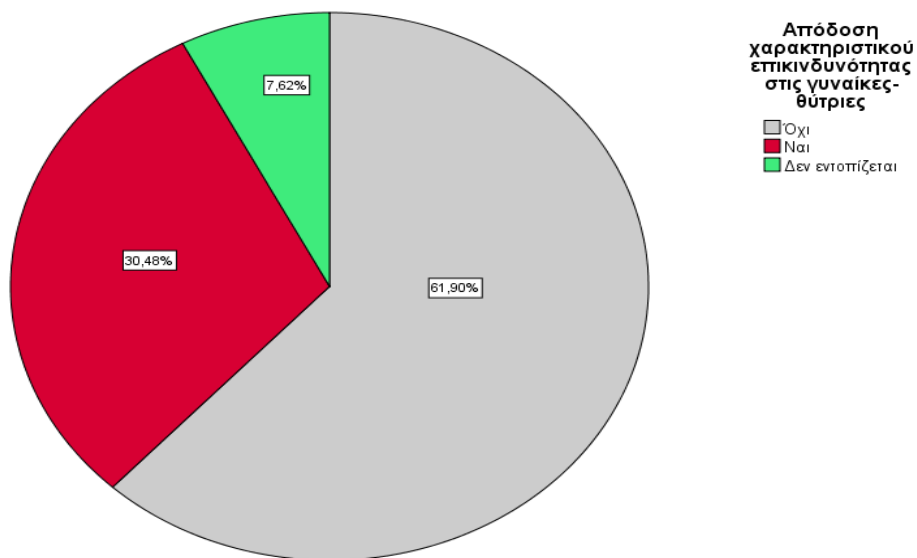
Περνώντας στην απόδοση του χαρακτηρισμού «επικίνδυνη» (Barlow, 2016), προς τη θύτριά της επίθεσης με το θευικό οξύ, στο σύνολο των 105 δημοσιευμάτων, 53 φορές πραγματοποιήθηκε ο συγκεκριμένος χαρακτηρισμός, 41 φορές δεν πραγματοποιήθηκε, ενώ, 11 φορές δεν εντοπίστηκε ο χαρακτηρισμός «επικίνδυνη» (Γράφημα 16). Στην υπόθεση της απαγωγής της ανήλικης, επί του 100% των δημοσιευμάτων που εξετάστηκαν, 61,90% δεν προέβησαν στο χαρακτηρισμό «επικίνδυνη» για τη θύτριά, 30,48% προέβησαν, ενώ, στο υπόλοιπο 7,62% δεν εντοπίστηκε κάποια τέτοια αναφορά (Γράφημα 17). Αναφορικά με την αθροιστική παρουσίαση των αποτελεσμάτων για την υπόθεση της επίθεσης με το καυστικό και της απαγωγής της ανήλικης, διαπιστώθηκε ότι επί των 210 δημοσιευμάτων που εξετάστηκαν, το 50,48% δεν προέβη στο χαρακτηρισμό «επικίνδυνες», έναντι του 40,48% που προέβη και του 9,05% που δεν εντοπίστηκε κάποια τέτοια αναφορά (Γράφημα 18).

⁴⁷ Ο Πανούσης (2008: 143) αναφέρει ότι η κατασκευή της εγκληματικής είδησης και η δημοσιογραφική γλώσσα καθιστούν την επικοινωνία «πολιτική» όχι μόνο λόγω της πηγής των μηνυμάτων αλλά ένεκα του περιεχομένου και του σκοπού τους.

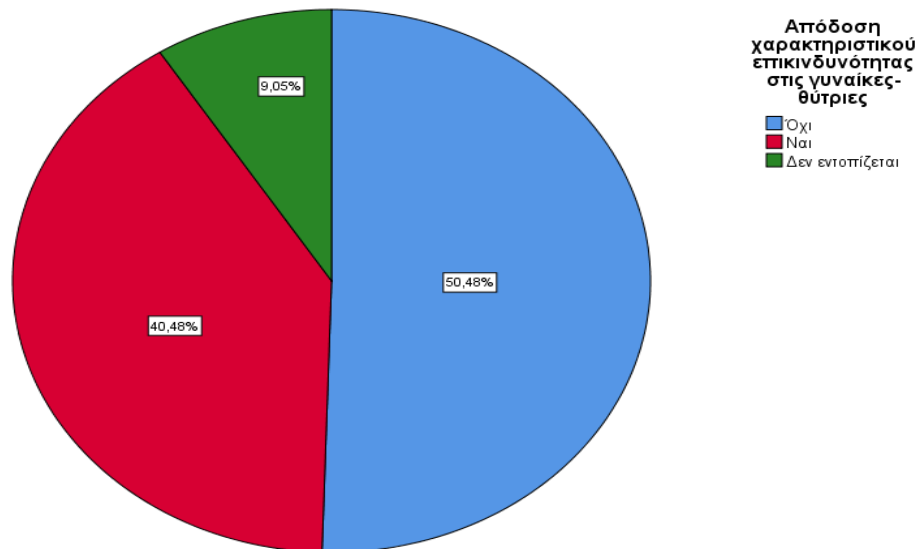
Γράφημα 16: Απόδοση χαρακτηριστικού επικινδυνότητας στη γυναίκα-θύτριά (επίθεση με θειικό οξύ)

Γράφημα 17: Απόδοση χαρακτηριστικού επικινδυνότητας στη γυναίκα-θύτριά (απαγωγή ανήλικης)

Γράφημα 18: Απόδοση χαρακτηριστικού επικινδυνότητας στις γυναίκες-θύτριες (επίθεση με θειικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)

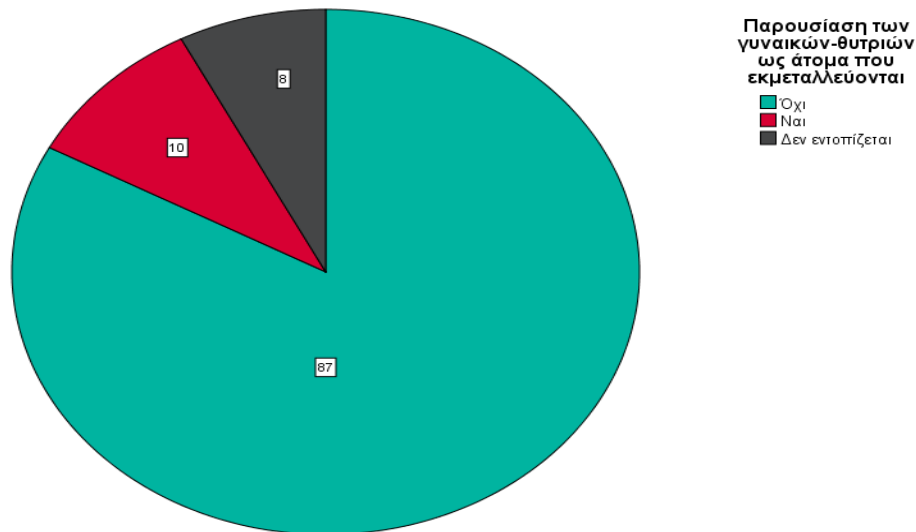

Αναφορικά με το χαρακτηρισμό «επικίνδυνες», επισημαίνεται ότι τέτοιου είδους αναφορές τονίζουν την έμφυλη διάσταση στον τρόπο με τον οποίο οι φερόμενες ως δράστριες αναπαρίστανται στα Μέσα ενημέρωσης, οδηγώντας σε απλοϊκές και περιορισμένες γνώσεις για τις αντιλήψεις και τα κίνητρα των γυναικών (Barlow, 2020: 6). Ανεξάρτητα από το ρόλο που κατέχουν οι γυναίκες σε ένα έγκλημα, και τη μικρότερη ή μεγαλύτερη ανάμειξή τους σε αυτό, συχνά, υφίστανται εκτενέστερης κάλυψης από τα Μέσα και αναπαρίστανται ως αρκετά πιο αξιόμεμπτες σε σχέση με τους άνδρες ομολογούς τους. Αυτή η δυσανάλογα αρνητική κάλυψη παρουσιάζει τις γυναίκες ως τις «κύριες δράστριες» (main offenders) εγκληματικών ενεργειών, καθιστώντας αυτές υπεύθυνες, πολλές φορές, ακόμα και για αξιόποινες πράξεις που έχουν τελέσει άνδρες δράστες (Barlow, 2016).

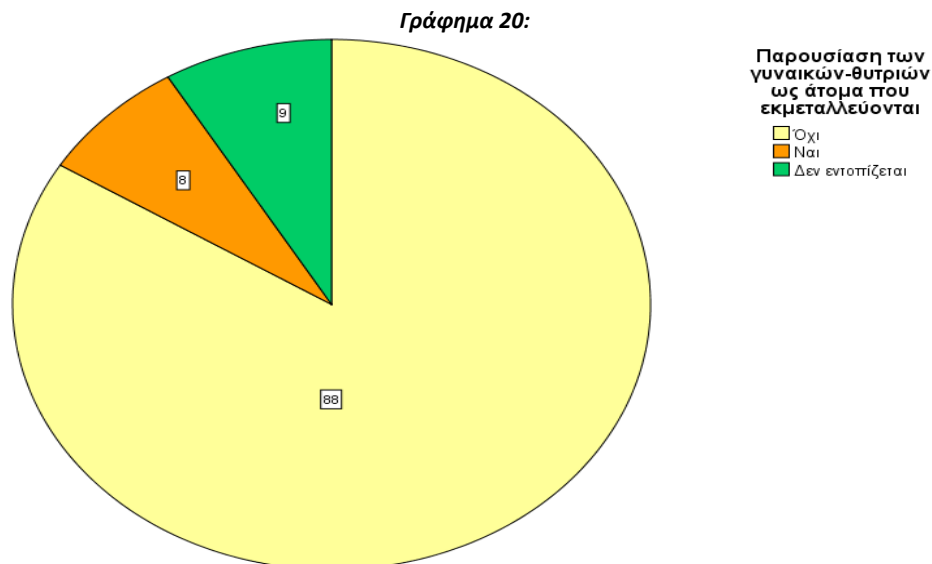
Η επόμενη αναφορά προς τις γυναίκες-θύτριες αφορούσε το χαρακτηρισμό τους ως άτομα που «εκμεταλλεύονται» (Skilbrei, 2013) και που «χρηζουν συμμόρφωσης» (Slakoff, 2019: 7). Στην επίθεση με το θειικό οξύ, στο σύνολο των 105 δημοσιευμάτων, σε 10 δημοσιεύματα πραγματοποιήθηκε αναφορά στη θύτρια ως άτομο που εκμεταλλεύεται (Γράφημα 19). Στη δεύτερη μελέτη περίπτωσης, αυτήν της απαγωγής της ανήλικης, επί των 105 συνολικών δημοσιευμάτων, στα 88 δημοσιεύματα δεν πραγματοποιήθηκε αναφορά προς το πρόσωπο της θύτριας ως άτομο που «εκμεταλλεύεται», σε αντίθεση με 8 δημοσιεύματα στα οποία πραγματοποιήθηκε

παρουσίαση της θύτριας ως άτομο που «εκμεταλλεύεται»⁴⁸ (Γράφημα 20). Ως προς την αθροιστική παρουσίαση των αποτελεσμάτων των δύο υποθέσεων, στο Γράφημα 21 γίνεται φανερό ότι: Τα 175 από τα 210 συνολικά δημοσιεύματα δεν προέβησαν στην παρουσίαση των γυναικών-θυτριών ως άτομα που «εκμεταλλεύονται». Ταυτόχρονα, σε 18 δημοσιεύματα δεν πραγματοποιήθηκε κάποια αναφορά τέτοιου είδους, ενώ, στο υπόλοιπα 17 δεν εντοπίστηκε η αναφορά η οποία αναζητούταν.

Γράφημα 19: Απεικόνιση της γυναίκας-θύτριας ως άτομο που εκμεταλλεύεται (επίθεση με θειικό οξύ)

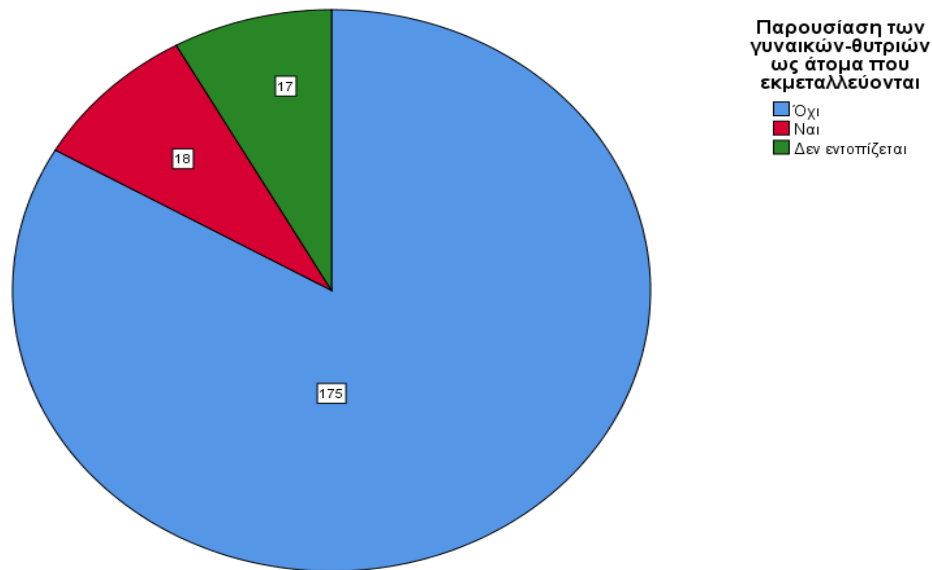

Γράφημα 20: Απεικόνιση της γυναίκας-θύτριας ως άτομο που εκμεταλλεύεται (απαγωγή ανήλικης)

⁴⁸ Απαγωγή Μαρκέλλας: Η «κοκκινομάλλα» είχε ξυρίσει το κεφάλι της για να ξεγελάσει τους αστυνομικούς. Προσπελάστηκε στις 25/02/2021. <https://www.protothema.gr/greece/article/1017930/apagogi-markellas-i-kokkinomalla-eihe-xurisei-to-kefali-tis-gia-na-xegelasei-tous-astunomikous/>

Γράφημα 21: Απεικόνιση των γυναικών-θυτριών ως άτομα που εκμεταλλεύονται (επίθεση με θεικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)

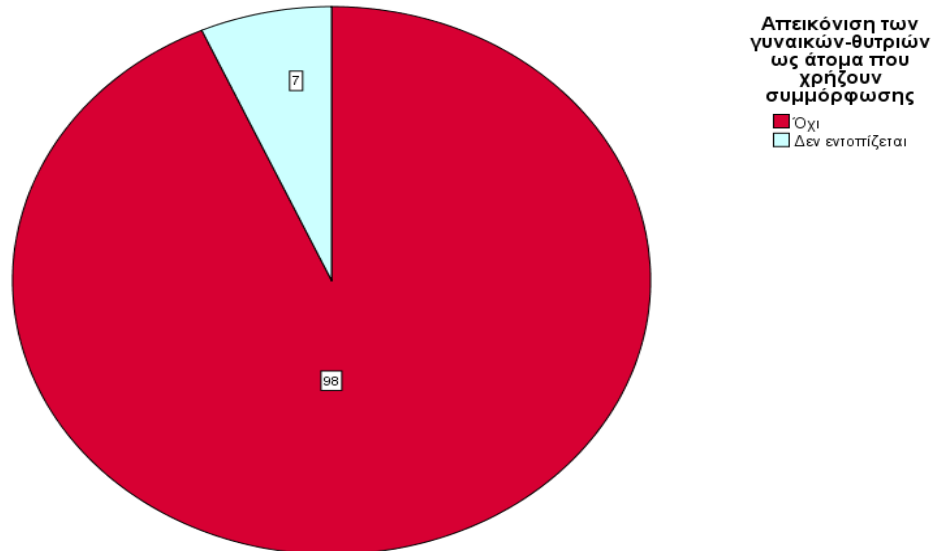
Το σχήμα λόγου που παρουσιάζει τις γυναίκες-θύτριες ως άτομα που «εκμεταλλεύονται» υποδηλώνει ότι οι γυναίκες λειτουργούν με δόλο, αποτελώντας, παράλληλα, «μοιραίες γυναίκες» (*femme fatales*). Η απόδοση του όρου «μοιραίες γυναίκες» (*femme fatales*), ενώ μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να απεικονίσει τις γυναίκες ως αυτόνομες και ισχυρές, ταυτόχρονα, τις κατηγοριοποιεί ως «εκμεταλλεύτριες», ούσες σε θέση να χρησιμοποιήσουν τη θηλυκότητά τους για να προβούν σε έκνομες πράξεις. Η αφήγηση περί «εκμεταλλευτριών» ισχύει ιδιαίτερα για τις γυναίκες που διαπράττουν αδικήματα μαζί με τον άνδρα ή το σύντροφό τους, ή διαπράττουν έγκλημα λόγω ερωτικής αντιζηλίας, όπως στην υπόθεση της επίθεσης με το θεικό οξύ, έγκλημα το οποίο φέρεται να διαπράχθηκε για τέτοιους σκοπούς⁴⁹.

Ερχόμενοι στην απεικόνιση των γυναικών-θυτριών ως άτομα που «χρηζουν συμμόρφωσης» (Slakoff, 2019: 9), στο Γράφημα 22 γίνεται φανερό ότι ο συγκεκριμένος χαρακτηρισμός, στην υπόθεση της επίθεσης με το θεικό οξύ, δεν εντοπίστηκε καμία φορά σε σύνολο 105 δημοσιευμάτων. Στη δεύτερη μελέτη περίπτωσης, της απαγωγής της ανήλικης στη Θεσσαλονίκη, από τα 105 δημοσιεύματα, μόνο 2 είχαν αναφορά στη θύτρια ως άτομο που «χρηζει συμμόρφωσης». Στα υπόλοιπα 98 δημοσιεύματα, δε βρέθηκε κάποια αναφορά (Γράφημα 23). Αναλύοντας,

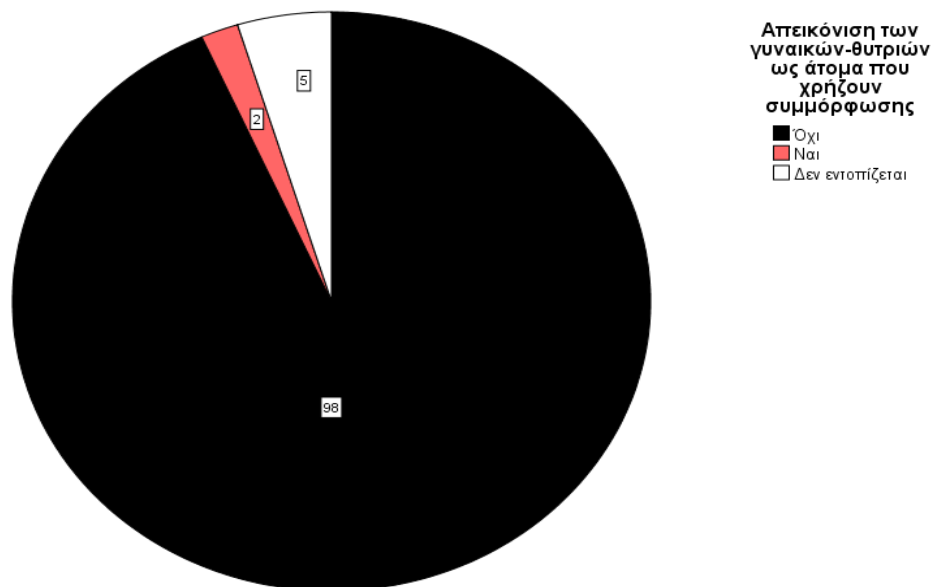
⁴⁹ Επίθεση με βιτριόλι: Η ερωτική αντιζηλία και τα «λάθη» της 35χρονης. Προσπελάστηκε στις 25/02/2021. <https://www.in.gr/2020/06/11/greece/epithesi-vitrioli-erotiki-antizilia-kai-ta-lathi-tis-vasikis-katigoumenis/>

παράλληλα, την αθροιστική εικόνα των 210 δημοσιευμάτων και των δύο περιπτώσεων, όπως παρουσιάζεται στο Γράφημα 24, 196 φορές δεν παρουσιάστηκαν οι θύτριες ως άτομα που «χρηζουν συμμόρφωσης», έναντι των 2 φορές που παρουσιάστηκαν και των 7 φορές που δεν εντοπίστηκε κάποια τέτοια αναφορά.

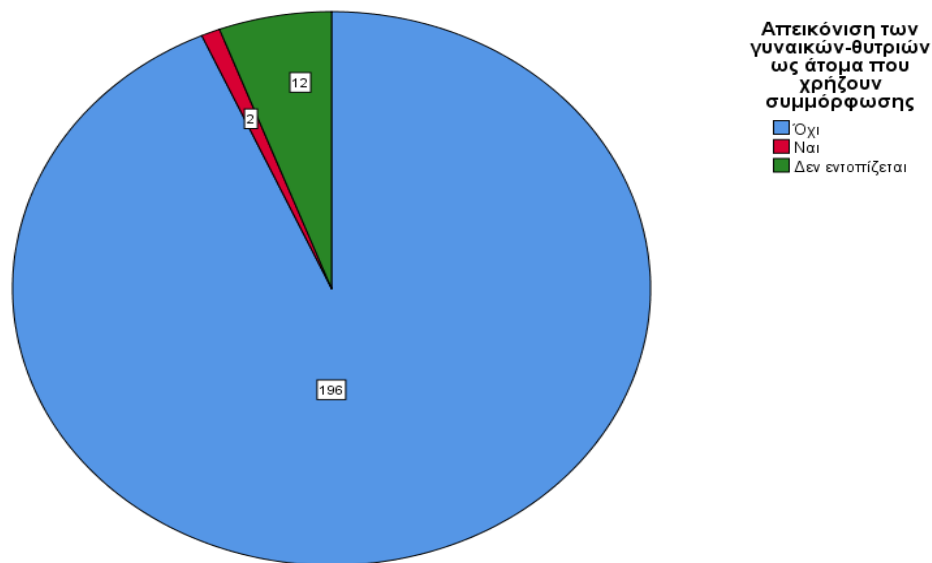
Γράφημα 22: Απεικόνιση της θύτριας ως άτομο που χρήζει συμμόρφωσης (επίθεση με θειικό οξύ)

Γράφημα 23: Απεικόνιση της θύτριας ως άτομο που χρήζει συμμόρφωσης (απαγωγή ανήλικης)

Γράφημα 24: Απεικόνιση των θυτρίων ως άτομα που χρήζουν συμμόρφωσης (επίθεση με θειικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)

Για τις αναφορές προς τις θύτρες ως άτομα που «χρήζουν συμμόρφωσης» μπορεί να αναφερθεί ότι στο δυτικό κόσμο, τον τελευταίο μισό αιώνα, καθημερινές καταστάσεις και συμπεριφορές, οι οποίες προηγουμένως ορίζονταν ως «φυσιολογικές», επαναπροσδιορίζονται ως ιατρικά προβλήματα, μια εξέλιξη που ο Ivan Illich ονομάζει «ιατρικοποίηση της καθημερινής ζωής» (Χρονάκη, Μ., 2012: 24). Σε αυτό το πλαίσιο συμπεριλαμβάνεται και αναπαράσταση των γυναικών-θυτρίων ως ατόμων που «χρήζουν συμμόρφωσης». Η ιατρικοποίηση είναι μία σύνθετη έννοια με πολλές πτυχές. Συγκροτείται μέσα από μια πολυεπίπεδη διαπλοκή ιατρικών, οικονομικών και πολιτικών λόγων και πρακτικών. Αφορά μία εξέλιξη η οποία επιδρά στο πώς το άτομο γίνεται αντιληπτό και παρουσιάζεται στο κοινωνικό σύνολο. Μια γυναίκα, λοιπόν, που «χρήζει συμμόρφωσης» φθάνει στο σημείο να «ιατρικοποιείται». Αυτή η εξέλιξη επιδρά αρνητικά στην ψυχική υγεία της. Έτσι, ένα κοινωνικό φαινόμενο, όπως αυτό του εγκλήματος, μετατρέπεται από ένα γεγονός σε ιατρικό πρόβλημα που απαιτεί εξειδικευμένη περίθαλψη και αγωγή.

Συμπερασματικά, προβαίνοντας σε έναν σχολιασμό της πρώτης θεματικής ενότητας, θα μπορούσε να αναφερθεί ότι εκ πρώτης όψεως, και κρίνοντας από τα χαμηλά ποσοστά σε αναφορές όπως «παραβατικές», «μοχθηρές», «φρενοβλαβείς», «επικίνδυνες» κ.λπ., που αποδόθηκαν στις γυναίκες-θύτρες, φαίνεται να διακρίνεται μία φαινομενική απόρριψη των συγκεκριμένων υποθέσεων εργασίας. Παρ' όλα αυτά, αξίζει να σημειωθεί ότι στις αναφορές «μοχθηρή» και «επικίνδυνη» προς τη θύτριά της

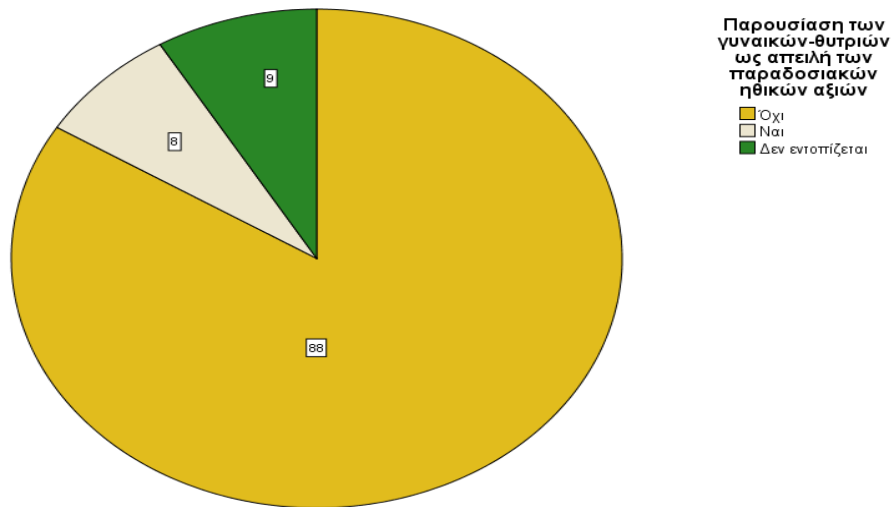
υπόθεσης με το θεϊκό οξύ εντοπίστηκε μια μικρή υπεροχή των θετικών έναντι των αρνητικών αναφορών, με 54 και 53 αναφορές αντίστοιχα. Εντούτοις, και παρά το μικρό αριθμό αναφορών για τους υπόλοιπους χαρακτηρισμούς, αυτοί εντοπίστηκαν. Μπορεί μεν αριθμητικά να μη διαπιστώθηκε μεγάλος όγκος θετικών αναφορών, παρά ταύτα, θα μπορούσε να ισχυριστεί ότι υπήρχε η έμφυλη αφήγηση στην απόδοση χαρακτηρισμών προς τις γυναίκες-θύτριες, όπως παραδείγματος χάριν στην απόδοση του χαρακτηρισμού «συναισθηματικές». Η υπεροχή των αρνητικών αναφορών, ενδεχομένως, να οφείλεται στη μεθοδολογία που επιλέχθηκε. Η ποσοτική μέθοδος έρευνας εξετάζει και επαληθεύει στοιχεία μέσα από αριθμητικά δεδομένα και μέσα από την ποσοτική διερεύνηση περιεχομένου (Berelson, όπως παρατίθεται στο Neuendorf 2002: 10). Αξιολογώντας την πρώτη θεματική ενότητα μόνο μέσω αριθμητικών δεδομένων, εύκολα διαπιστώνεται ότι οι παρούσες υποθέσεις εργασίας δεν επιβεβαιώνονται. Ένας ποιοτικός, ενδεχομένως, άξονας, ο οποίος θα ενεργούσε συμπληρωματικά στον ποσοτικό και θα εξέταζε μεμονωμένα το λόγο των δημοσιευμάτων, αναλύοντας αυτά εις βάθος, θα παρείχε μία άλλη διάσταση και θα κάλυπτε εκτενέστερα το λόγο των ειδησεογραφικών ιστοσελίδων.

4.2.3. Η αναπαράσταση των γυναικών-θυτριών ως απειλή των ηθικών κωδίκων της κοινωνίας

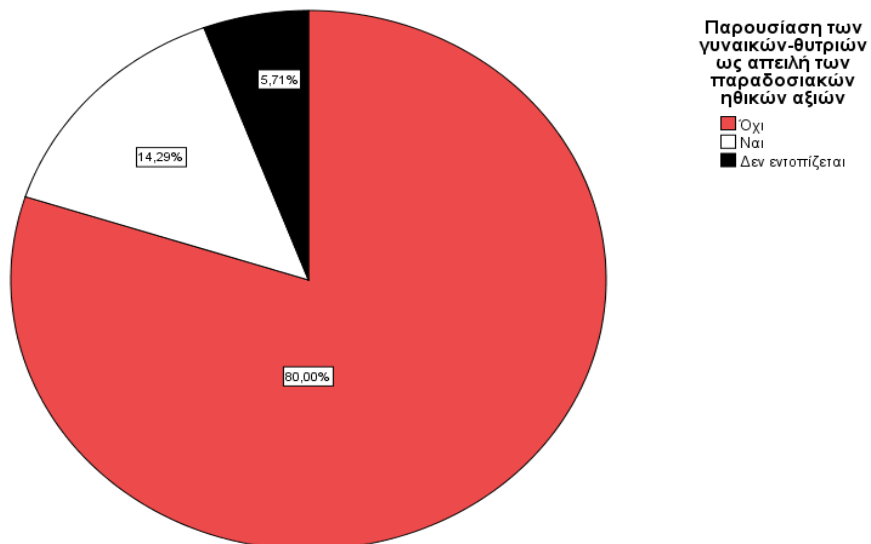
Στη δεύτερη θεματική ενότητα εξετάσθηκε η αναπαράσταση των γυναικών-θυτριών ως μια απειλή για τους ηθικούς κώδικες της κοινωνίας. Ο Katz (1987: 56, 67, 70) υποστηρίζει ότι οι ιστορίες για το έγκλημα χρησιμοποιούνται ως μια ισχυρή τελετουργική μορφή «ηθικής ιστορίας» (moral tale) για να επισημάνουν τις ευρύτερες κοινωνικές πιέσεις που πρέπει να αντιμετωπίζουν οι αναγνώστες και οι αναγνώστριες αυτών στην καθημερινή ζωή τους. Οι ιστορίες για το έγκλημα, επομένως, επικεντρώνονται σε αδικήματα που θεωρούνται ότι απειλούν παραδοσιακές ηθικές αξίες, όπως η ιερότητα της οικογένειας, εμπλέκοντας θύματα που θεωρούνται «αθώα», όπως παραδείγματος χάριν τα παιδιά, και εντέλει παρουσιάζουν τις θύτριες ως μια απειλή για την ηθική ακεραιότητα της καθημερινότητας (Grabosky και Wilson, 1989: 13). Έτσι, η πρώτη παράμετρος της δεύτερης θεματικής ενότητας εξέτασε το κατά πόσο τα τρία επιλεγθέντα Μέσα ενημέρωσης παρουσίασαν τις δύο θύτριες των υποθέσεων ως άτομα που συνιστούν «απειλή για τις παραδοσιακές ηθικές αξίες».

Όπως παρουσιάζεται στο Γράφημα 25, επί των 105 εξετασθέντων δημοσιευμάτων της υπόθεσης με το θεϊκό οξύ, 88 άρθρα δεν παρουσίασαν τη θύτρια ως «απειλή των παραδοσιακών ηθικών αξιών», 8 την παρουσίασαν ως «απειλή των παραδοσιακών ηθικών αξιών», ενώ, στα εναπομείναντα 9 δημοσιεύματα δεν εντοπίστηκε κάποια τέτοια αναφορά. Στη δεύτερη μελέτη περίπτωσης, της απαγωγής της ανήλικης στη Θεσσαλονίκη, επί των 105 συνολικών δημοσιευμάτων, στο 80% δε βρέθηκε αναφορά τέτοιου είδους, σε αντίθεση με το 14,29% στο οποίο πραγματοποιήθηκε παρουσίαση της θύτριας ως «απειλή των παραδοσιακών ηθικών αξιών» (Γράφημα 26). Γίνεται ορατό, όπως και στην πρώτη θεματική ενότητα, ότι μπορεί μεν αριθμητικά το ποσοστό να μην ανέρχεται σε ένα ποσοστό άνω του 50%, γεγονός που θα επιβεβαίωνε και ποσοτικά τη συγκεκριμένη υπόθεση εργασίας, εντούτοις, εντοπίστηκαν κάποιες τέτοιες αναφορές που υποδηλώνουν ότι υπάρχει η συγκεκριμένη ηθικοπλαστική αφήγηση, η οποία παρουσιάζει τη θύτρια ως «απειλή των παραδοσιακών ηθικών αξιών». Ως προς την αθροιστική παρουσίαση των αποτελεσμάτων των δύο υποθέσεων, στο Γράφημα 27 γίνεται φανερό ότι: Το 81,90% από τα 210 συνολικά δημοσιεύματα δεν προέβη στην παρουσίαση των γυναικών-θυτριών ως απειλή, ενώ, το 10,95% δεν είχε κάποια αναφορά τέτοιου είδους. Στο υπόλοιπο 7,14% δεν εντοπίστηκε η αναφορά που αναζητούταν.

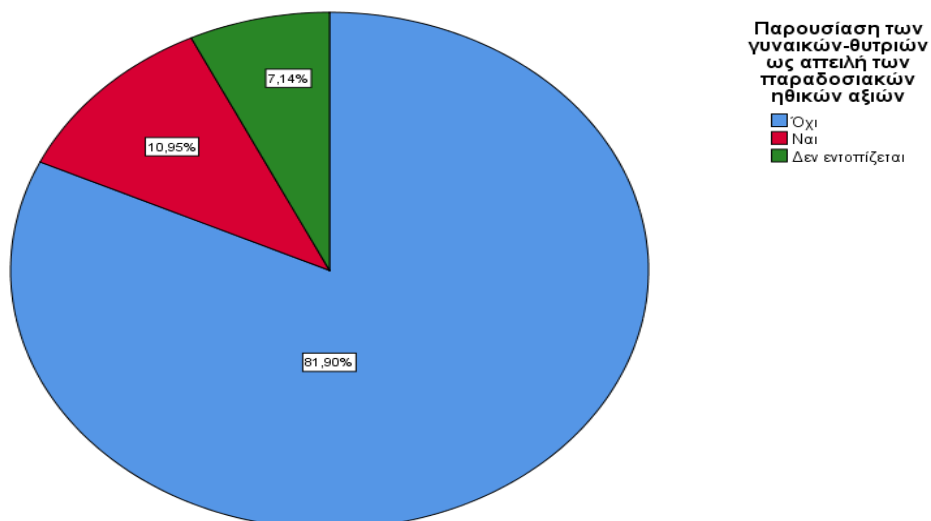
Γράφημα 25: Παρουσίαση της θύτριάς ως απειλή των παραδοσιακών ηθικών αξιών (επίθεση με θειικό οξύ)

Γράφημα 26: Παρουσίαση της θύτριάς ως απειλή των παραδοσιακών ηθικών αξιών (απαγωγή ανήλικης)

Γράφημα 27: Παρουσίαση των θυτριών ως απειλή των παραδοσιακών ηθικών αξιών (επίθεση με θειικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)

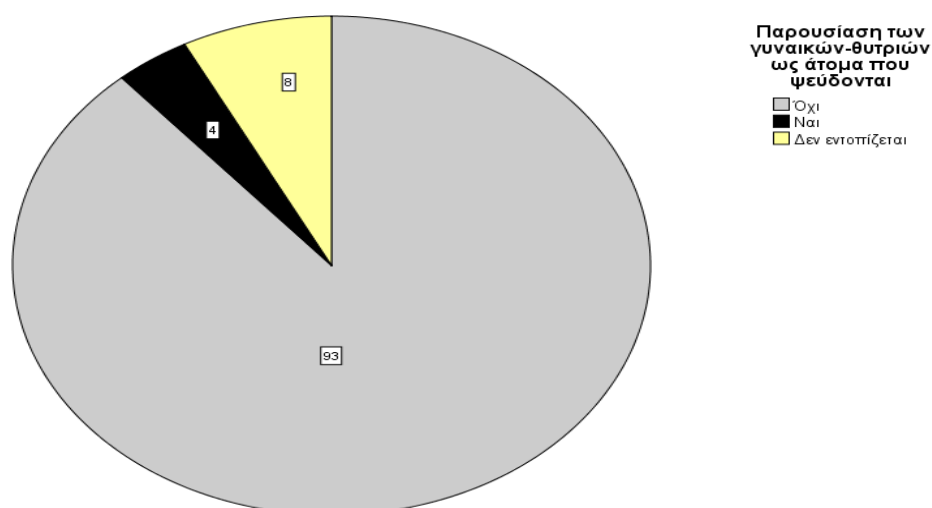

Επιθυμώντας ένα σχολιασμό των ανωτέρω, μπορεί να αναφερθεί ότι σε περιπτώσεις στις οποίες διακυβεύονται ηθικές αξίες και κώδικες, όπως η ιερότητα και η ομαλή λειτουργία μιας οικογένειας, και σε περιπτώσεις που περιλαμβάνονται ως θύματα παιδιά, είτε ως θύματα απαγωγής, είτε ως θύματα ανθρωποκτονίας, γίνεται ορατή μια παραβίαση των θεμελιωδών κοινωνικών αξιών· έτσι, αναφορές από τα Μέσα ενημέρωσης σε τέτοιες υποθέσεις αναδεικνύονται ως η ιδανική ευκαιρία για το κοινό να μοιραστεί την οργή του και να επιβεβαιώσει αυτές τις αξίες (Grabosky και Wilson, 1989: 12).

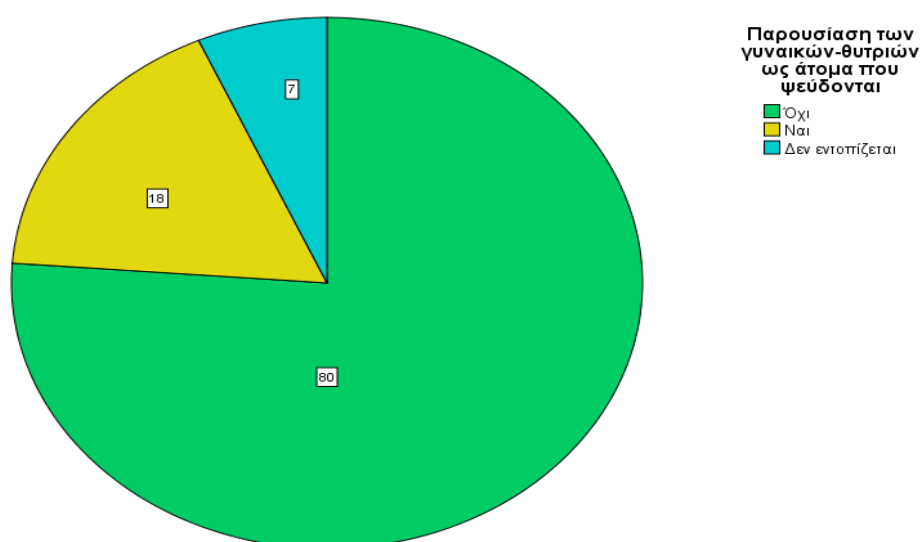
Στο δεύτερο σκέλος, η συγκεκριμένη θεματική ενότητα στράφηκε στην αναζήτηση αναφορών από τα επιλεγθέντα Μέσα ενημέρωσης προς τις γυναίκες-θύτριες ως «ψεύτρες» και «εκδικητικές». Αρχικά, για την επίθεση με θεικό οξύ⁵⁰, επί του συνόλου των 105 εξεταζόμενων δημοσιευμάτων, 93 φορές δεν πραγματοποιήθηκε κάποια αναφορά στη θύτρια ως «ψεύτρα» (Γράφημα 28). Στη δεύτερη μελέτη περίπτωσης, αυτή της απαγωγής της ανήλικης στη Θεσσαλονίκη, από τα 105 δημοσιεύματα, 18 είχαν αναφορά στη θύτρια ως «ψεύτρα». Στα υπόλοιπα 80 δημοσιεύματα, δε βρέθηκε κάποια αναφορά τέτοιου είδους, ενώ, σε 7 δημοσιεύματα δεν εντοπίστηκε η συγκεκριμένη αναφορά (Γράφημα 29). Ως προς την αθροιστική παρουσίαση των αποτελεσμάτων των δύο υποθέσεων, στο Γράφημα 30 καταδεικνύεται ότι: Στο σύνολο των 210 δημοσιευμάτων που εξετάστηκαν και για τις δύο υποθέσεις, αναζητώντας την απεικόνιση της θύτριας ως «ψεύτρα», 173 φορές δεν πραγματοποιήθηκε ο συγκεκριμένος χαρακτηρισμός, έναντι των 22 φορές που πραγματοποιήθηκε και των εναπομείναντων 15 φορές που δεν εντοπίστηκε αναφορά τέτοιου είδους.

⁵⁰ Επίθεση με βιτριόλι: Η κατάθεση του θύματος, του συντρόφου της 35χρονης και οι απίστευτοι ισχυρισμοί της. Προσπελάστηκε 25/02/2021.
<https://www.protothema.gr/greece/article/1016297/epithesi-me-vitrioli-i-katathesi-tou-thumatos-tou-sudrofou-tis-35hronis-kai-oi-apisteutoi-ishurismoι-tis/>

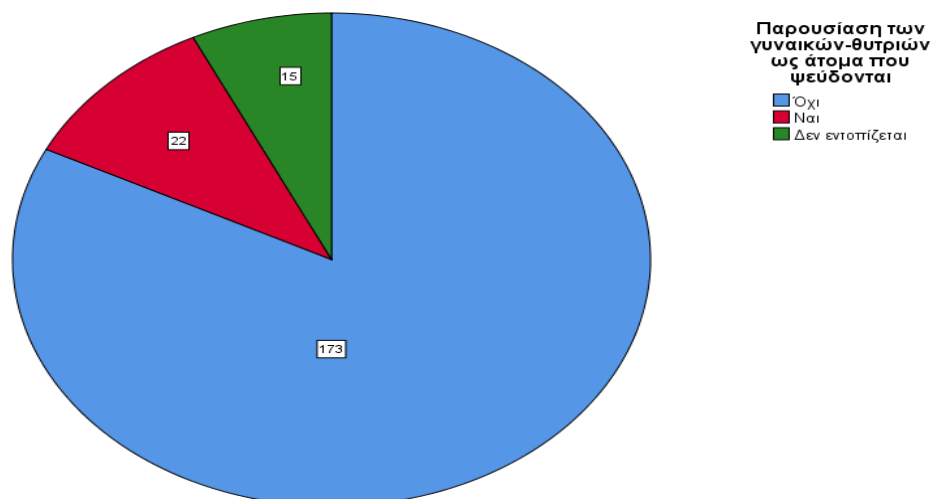
Γράφημα 28: Παρουσίαση της γυναίκας-θύτριας ως άτομο που ψεύδεται (επίθεση με θειικό οξύ)

Γράφημα 29: Παρουσίαση της γυναίκας-θύτριας ως άτομο που ψεύδεται (απαγωγή ανήλικης)

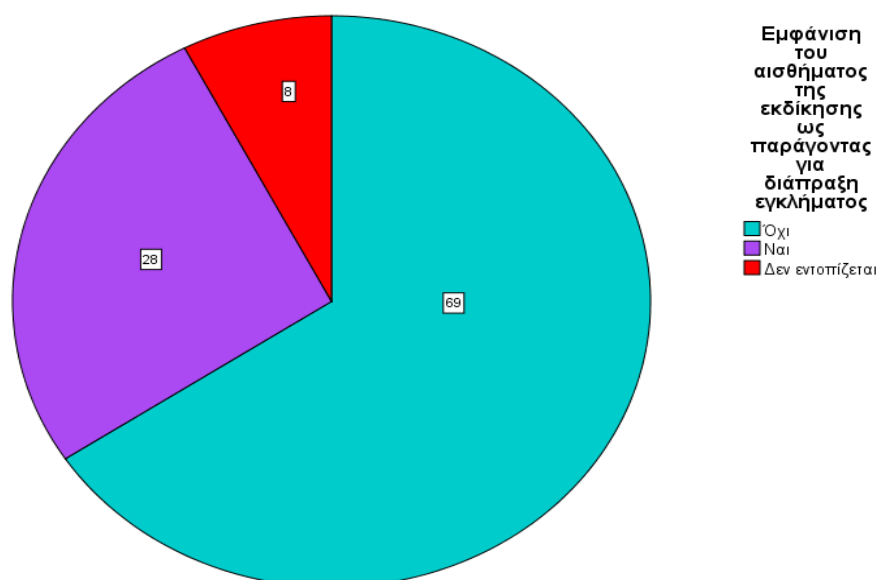

Γράφημα 30: Παρουσίαση των γυναικών-θυτριών ως άτομα που ψεύδονται (επίθεση με θειικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)

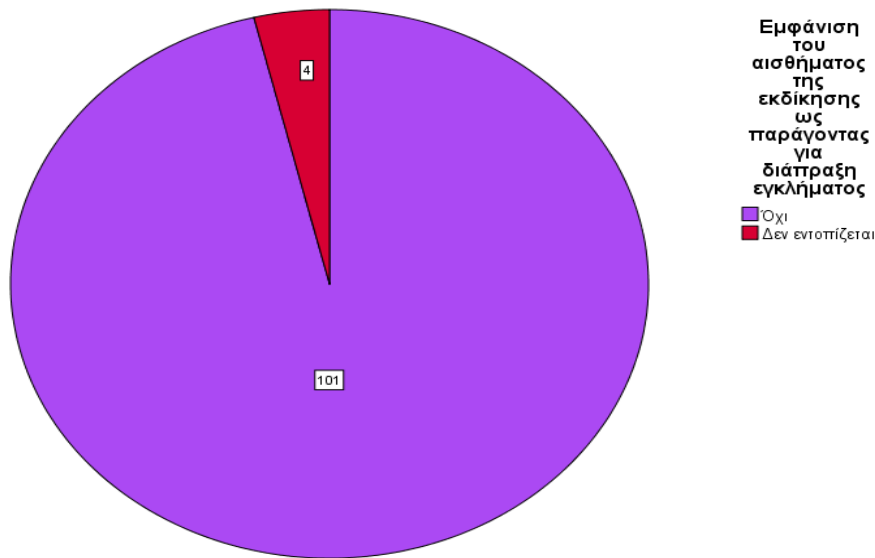
Περνώντας στο χαρακτηρισμό «εκδικητικές», στο Γράφημα 31 γίνεται φανερό ότι σε 69 δημοσιεύματα δεν πραγματοποιήθηκε κάποια αναφορά στη θύτρια της επίθεσης με θειικό οξύ ως «εκδικητική», έναντι των 28 φορών που εντοπίστηκε⁵¹. Ως προς τη δεύτερη μελέτη περίπτωσης, από τα 105 δημοσιεύματα, μόνο 4 είχαν αναφορά στη θύτρια ως «εκδικητική». Στα υπόλοιπα 101 δημοσιεύματα, δε βρέθηκε κάποια αναφορά τέτοιου είδους (Γράφημα 32). Στην αθροιστική παρουσίαση των αποτελεσμάτων των δύο υποθέσεων, στο Γράφημα 33 καταδεικνύεται ότι: Στο σύνολο των 210 δημοσιευμάτων που εξετάστηκαν και για τις δύο υποθέσεις, αναζητώντας την απεικόνιση της θύτριας ως «εκδικητική», 170 φορές δεν πραγματοποιήθηκε ο συγκεκριμένος χαρακτηρισμός, έναντι των 28 φορών που πραγματοποιήθηκε και των 12 φορών που δεν εντοπίστηκε αναφορά τέτοιου είδους.

Γράφημα 31: Η «εκδίκηση» ως παράγοντας στη διάπραξη εγκλήματος (επίθεση με θειικό οξύ)

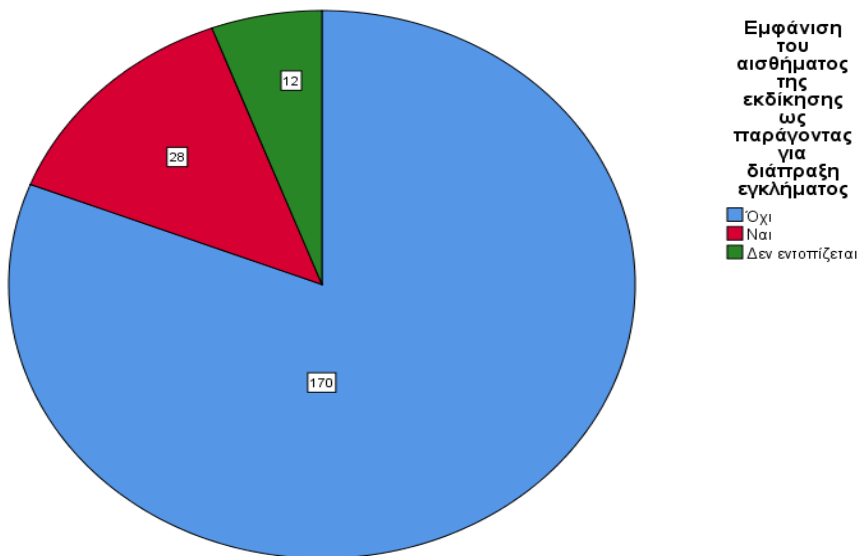

⁵¹ Η 35χρονη Έφη κρατούσε σημειώσεις για το πώς θα επιτεθεί ξανά στην Ιωάννα μέσα στο νοσοκομείο. Προσπελάστηκε στις 25/02/2021.
<https://www.protothema.gr/greece/article/1074190/i-35hroni-efi-kratouse-simeioseis-gia-to-pos-tha-epitethei-xana-stin-ioanna-mesa-sto-nosokomeio/>

Γράφημα 32: Η «εκδίκηση» ως παράγοντας στη διάπραξη εγκλήματος (απαγωγή ανήλικης)

Γράφημα 33: Η «εκδίκηση» ως παράγοντας στη διάπραξη εγκλήματος (επίθεση με θειικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)

Οι αναφορές «εκδικητικές» και «ψεύτρες» που αποδίδονται στις θύτριες καταδεικνύουν ως παράδοξο το να προβαίνουν οι γυναίκες σε εγκληματικές ενέργειες, καθώς θεωρείται ότι αποκλίνουν από το ρόλο που τους προσδίδεται. Ο δημόσιος λόγος, συχνά, τείνει να θεωρεί τις γυναίκες που έχουν διαπράξει μία εγκληματική πράξη ως αποκλίνουσες «άλλες» οι οποίες υπερβαίνουν τις προσδοκίες για τη σωστή γυναικεία φύση. Η γυναίκα, για μεγάλο χρονικό διάστημα, είχε διαπαιδαγωγηθεί να διατηρεί χαμηλούς τόνους στην προσωπική ζωή της, να είναι ήπια και σεμνή, ενώ, αντικείμενο ενασχόλησής της ήταν οι οικιακές και αγροτικές εργασίες (Αλεξιάδης, 1989: 14-15).

Συγχρόνως, οι γυναίκες παρουσιάζονταν ως άτομα της ιδιωτικής σφαίρας, με κύρια ασχολία τους την οικογένεια, σε αντίθεση με τους άνδρες, όπου η δράση τους λάμβανε χώρα στη δημόσια σφαίρα. Τέτοιες πεποιθήσεις, όπως αναφέρθηκε και στο θεωρητικό υπόβαθρο, προέρχονταν από ριζωμένες και παραδοσιακές αντιλήψεις για την κοινωνικοποίηση που αρμόζει στις γυναικείες και ανδρικές σφαίρες δράσης, δηλαδή για αυτή του ιδιωτικού και του δημόσιου χώρου αντίστοιχα (Fox και Lawless, 2011: 60). Με την επίδραση που άσκησε, κυρίως, το δεύτερο κύμα φεμινισμού⁵², οι γυναίκες άρχισαν να βρίσκουν τις δικές τους φωνές και να αναζητούν έναν πιο ενεργό ρόλο στη δημόσια και ακαδημαϊκή ζωή.

Ο παραπάνω διαχωρισμός αναδεικνύει τη συζήτηση για τη διαδικασία επιτέλεσης του φύλου (doing gender), με το γυναικείο να επιτελεί υποταγή (doing deference), όντας περιορισμένο στην ιδιωτική σφαίρα, και το ανδρικό να επιτελεί κυριαρχία (doing dominance), λειτουργώντας ελεύθερα στη δημόσια σφαίρα (West και Zimmerman, 1991: 32). Κατά αυτόν τον τρόπο, οι γυναίκες που προβαίνουν σε μία εγκληματική πράξη έρχονται σε σύγκρουση και απορρίπτουν τα στερεότυπα της παραδοσιακής θηλυκότητας. Όπως αναφέρει η Barnett (2006: 412), πολλές γυναίκες τείνουν να αμφισβητούν τις παραδοσιακές έννοιες της μητρότητας, υποδηλώνοντας ότι δεν αποτελεί αυτοσκοπό ούτε κοινή επιθυμία και εμπειρία για αυτές. Η απόρριψη του προσδιορισμένου ρόλου από έναν αριθμό γυναικών, αλλά και η μετάβαση στην τέλεση αξιόποινων πράξεων, ήρθε στο προσκήνιο μέσω της φεμινιστικής εγκληματολογίας, η οποία εξέθεσε τον ανδροκεντρισμό της επιστήμης της εγκληματολογίας και έφερε στο προσκήνιο τις γυναίκες ως δράστριες εγκλημάτων (Daly και Chesney-Lind, 1988: 504).

Καταλήγοντας, όπως και στην πρώτη θεματική ενότητα, η ποσοτική ανάλυση περιεχομένου κατέδειξε ότι η αναπαράσταση των γυναικών-θυτηρών ως απειλή για τους ηθικούς κώδικες της κοινωνίας κυμάνθηκε σε χαμηλά επίπεδα, σε ένα ποσοστό κοντά στο 10% κατά μέσο όρο. Αξιολογώντας αμιγώς αριθμητικά τη συγκεκριμένη

⁵² Σε αντίθεση με πρώτο κύμα φεμινισμού, το οποίο, όπως αναφέρθηκε, επιδίωκε την είσοδο των γυναικών στην πολιτική, το δεύτερο διεκδίκησε τη σεξουαλική, εργασιακή, και οικογενειακή ισότητα ανδρών και γυναικών (Freedman, 2001: 4). Η Simone de Beauvoir με τη ρήση της «*γυναίκα δε γεννιέσαι, γίνεσαι*» θέλησε να αναφερθεί στο ότι μια γυναίκα κατασκευάζεται κοινωνικά για να αποτελέσει το καταστατικό «Άλλο» του άνδρα (Thornham, 2006: 29). Η φράση της έμελλε να γίνει η εμβληματική έκφραση του ριζοσπαστικού φεμινισμού (Καντσά, 2009: xi). Ως ριζοσπαστικός φεμινισμός ορίζεται η νέα μορφή φεμινισμού, η οποία στις αρχές του 1970 έδρασε σαν απάντηση τόσο στο σοσιαλιστικό όσο και στο φιλελεύθερο φεμινισμό. Ο σοσιαλιστικός φεμινισμός θεωρούσε τον καπιταλισμό το πρόβλημα για την ανισότητα των φύλων. Ο φιλελεύθερος φεμινισμός είχε ως επίκεντρο τη θεσμική ανισότητα ανδρών και γυναικών, ενώ, ο ριζοσπαστικός/μαρξιστικός θεωρούσε την πατριαρχία τη γενεσιουργό αιτία της υποβίβασης των γυναικών (Καντσά, 2009, xi). Στόχος του δεύτερου κύματος ήταν ο εντοπισμός και η ανατροπή των ανισοτήτων στο κοινωνικό πλαίσιο, το οποίο αποτελούσε την πηγή για τη δημιουργία αυτών των ανισοτήτων (Gillis, κ.ά., 2007: xxi).

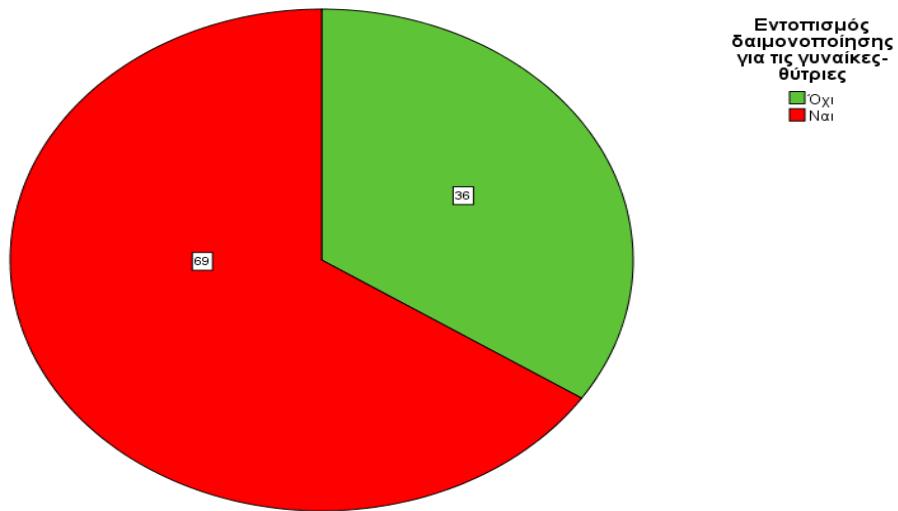
θεματική ενότητα, διαφαίνεται εκ νέου μια φαινομενική απόρριψη των υποθέσεων εργασίας. Όπως αναφέρθηκε και στο τέλος της πρώτης θεματικής ενότητας, η ποσοτική μέθοδος έρευνας εξετάζει και επαληθεύει στοιχεία μέσα από αριθμητικά δεδομένα και μέσα από ποσοτική διερεύνηση περιεχομένου (Berelson, όπως παρατίθεται στο Neuendorf 2002: 10). Ένας ποιοτικός άξονας, ο οποίος θα λειτουργούσε συνεπικουρικά στον ποσοτικό και θα εξέταζε μεμονωμένα το λόγο των δημοσιευμάτων, αναλύοντας αυτά εις βάθος, θα παρείχε μία άλλη διάσταση και θα κάλυπτε εκτενέστερα το λόγο των ειδησεογραφικών ιστοσελίδων. Παρά ταύτα, οι όποιες αναφορές που εντοπίστηκαν μπορούν να κατευθύνουν τη σκέψη του αναγνώστη και της αναγνώστριάς σχετικά με το τί είδους αφηγήσεις εντοπίστηκαν. Έγινε λόγος, αφενός, για την «απειλή παραδοσιακών ηθικών αξιών» μιας κοινωνίας, γεγονός που συνυποδηλώνει μια ηθικοπλαστική αφήγηση, η οποία υποδεικνύει τί είναι κοινωνικά αποδεκτό και ηθικό για τις γυναίκες-θύτρες, και αφετέρου έγινε λόγος για παρέκκλιση των γυναικών-θυτριών από τον προσδιοριζόμενο ρόλο για αυτές, καθώς απεικονίστηκαν ως «εκδικητικές» και «ψεύτρες», γεγονός που συνυποδηλώνει μια έμφυλη αφήγηση.

4.2.4. Η αναπαράσταση των γυναικών-θυτριών ως μία απόκοσμη και μυστηριώδης φιγούρα

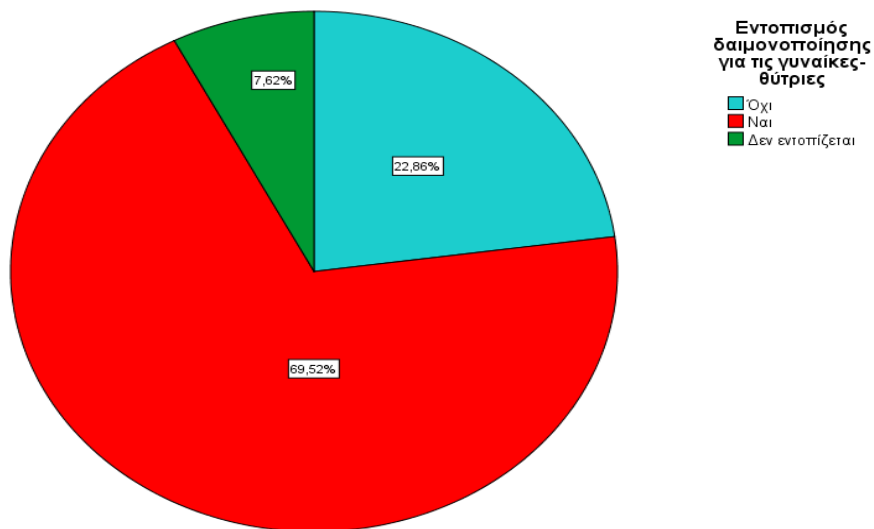
Στην τρίτη και τελευταία θεματική ενότητα της παρούσας έρευνας εξετάστηκε το κατά πόσο τα τρία Μέσα που επιλέχθηκαν προέβησαν στην αναπαράσταση των γυναικών-θυτριών ως μία απόκοσμη και μυστηριώδης φιγούρα. Για τη συγκεκριμένη θεματική ενότητα αναζητήθηκαν αναφορές που παρουσίαζαν τις γυναίκες-θύτριες ως «δαιμονικές» (Wilczynski, κ.ά., 1999: 276), ως «ανάξιες μητέρες» (Barlow, 2020: 4) και ως «μυθικά τέρατα και μάγισσες» (Barlow, 2020: 4). Όπως αποτυπώνεται στο 34^ο Γράφημα, για το πρώτο σκέλος της θεματικής ενότητας, αυτό δηλαδή της «δαιμονοποίησης», υπάρχει μια υπεροχή των θετικών έναντι των αρνητικών αναφορών, καθώς από τα 105 δημοσιεύματα, στα 69 πραγματοποιήθηκε η «δαιμονοποίησης» της θύτριας της επίθεσης με το θεικό οξύ⁵³. Περνώντας στη δεύτερη μελέτη περίπτωσης, αυτήν της απαγωγής της ανήλικης, επί των 105 συνολικών δημοσιευμάτων, στο 69,52% των δημοσιευμάτων υπήρξε «δαιμονοποίηση» προς το πρόσωπο της θύτριας, σε αντίθεση με το 22,86% των δημοσιευμάτων στο οποίο δεν υπήρχε «δαιμονοποίηση» και στο υπόλοιπο 7,62% στο οποίο δεν εντοπίστηκε κάποια αναφορά (Γράφημα 35). Αναφορικά με το άθροισμα των δημοσιευμάτων και των δύο υποθέσεων, μέσω του Γραφήματος 36 αποδεικνύεται ότι: Από το σύνολο των 210 δημοσιευμάτων, στα 142 πραγματοποιήθηκε «δαιμονοποίηση» προς το πρόσωπο των θυτριών, εν αντιθέσει με τα υπόλοιπα 60 στα οποία δεν πραγματοποιήθηκε και τα 8 στα οποία δεν εντοπίστηκε κάποια τέτοια αναφορά.

⁵³ Επίθεση με βιτριόλι: Σατανική «stalker» η 35χρονη - Παρακολουθούσε εμμονικά το Facebook της Ιωάννας. Προσπελάστηκε στις 25/02/2021. <https://www.protothema.gr/greece/article/1015800/epithesi-me-vitrioli-sataniki-stalker-i-upopti-parakolouthouse-emmonika-to-facebook-tis-ioannas/>

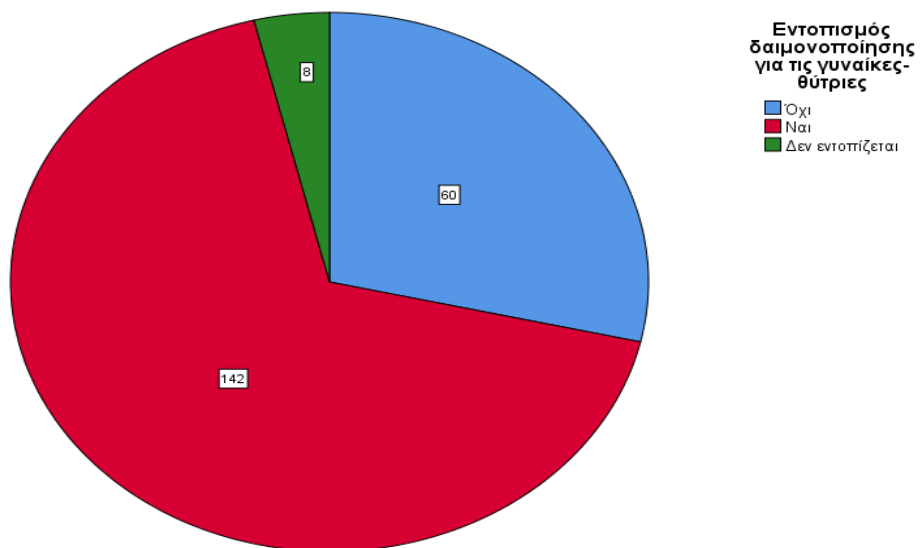
Γράφημα 34: «Δαιμονοποίηση» της θύτριάς (επίθεση με θευκό οξύ)

Γράφημα 35: «Δαιμονοποίηση» της θύτριάς (απαγωγή ανήλικης)

Γράφημα 36: «Δαιμονοποίηση» των θυτρώων (επίθεση με θευκό οξύ και απαγωγή ανήλικης)

Αναφορικά με τη «δαιμονοποίηση» των γυναικών, όπως γίνεται αντιληπτό, είναι η πρώτη φορά στην οποία υπάρχει εκτενής αριθμητική υπεροχή των θετικών, έναντι των αρνητικών απαντήσεων. Τα Μέσα ενημέρωσης χρησιμοποιούν υπεραπλουστευτικό λόγο, όπως για παράδειγμα το σχήμα λόγου που θέλει τις γυναίκες-θύτριες ως εκ γενετής κακές και ψυχολογικά διαταραγμένες (Lloyd, 1995), για να παρουσιάσουν τη γυναικεία εγκληματικότητα (Jewkes, 2015), κάτι το οποίο χρησιμεύει και διευκολύνει, ως επί το πλείστον, την αναπαράσταση των γυναικών ως «άλλων» (other) και διαφορετικών από την υπόλοιπη κοινωνία. Ο δημοσιογραφικός λόγος, ειδικότερα, ενισχύει το χαρακτηριστικό της «ετερότητας» (otherness) των γυναικών-θυτριών, ιδιαίτερα εκείνων που διαπράττουν σοβαρά ή βίαια αδικήματα, χρησιμοποιώντας δαιμονοποιητική γλώσσα, η οποία κατασκευάζει τις θύτριες ως το αντίθετο των «καλών» γυναικών (Collins, 2016). Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για εκείνες τις γυναίκες οι οποίες διαπράττουν εγκλήματα κατά των παιδιών, όπως για παράδειγμα στην υπόθεση της απαγωγής της ανήλικης⁵⁴ στην πόλη της Θεσσαλονίκης, καθώς αυτές θεωρούνται ένοχες για παραβίαση κάθε πολιτισμικά επιτρεπόμενου κώδικα θηλυκότητας (Barlow, 2020: 2). Πάνω σε αυτό, όπως αναφέρθηκε και στο θεωρητικό πλαίσιο, οι Wilczynski, κ.ά., (1999: 262), θεωρούν ότι οι απαγωγείς παιδιών, και πιο συγκεκριμένα οι γυναίκες απαγωγείς, δαιμονοποιούνται από τα Μέσα και χρησιμοποιούνται για την προώθηση της ατζέντας «νόμος και τάξη».

Περνώντας τώρα στο δεύτερο σκέλος της τρίτης θεματικής, στο σύνολο των 105 δημοσιευμάτων για την υπόθεση της επίθεσης με το θεικό οξύ, δε βρέθηκε καμία⁵⁵ αναφορά προς τη θύτρια ως «ανάξια μητέρα». (Γράφημα 37). Στην υπόθεση της απαγωγής της ανήλικης στη Θεσσαλονίκη, μέσω του Γραφήματος 38, γίνεται ορατό ότι σε 86, από τα συνολικά 105 δημοσιεύματα, η θύτρια δεν απεικονίστηκε ως «ανάξια μητέρα»⁵⁶, έναντι των 17 φορές που απεικονίστηκε και των υπόλοιπων 2 φορές που δεν εντοπίστηκε κάποια τέτοια αναφορά. Αναφορικά με το άθροισμα των δημοσιευμάτων και των δύο υποθέσεων, μέσω του Γραφήματος 39 αποδεικνύεται ότι

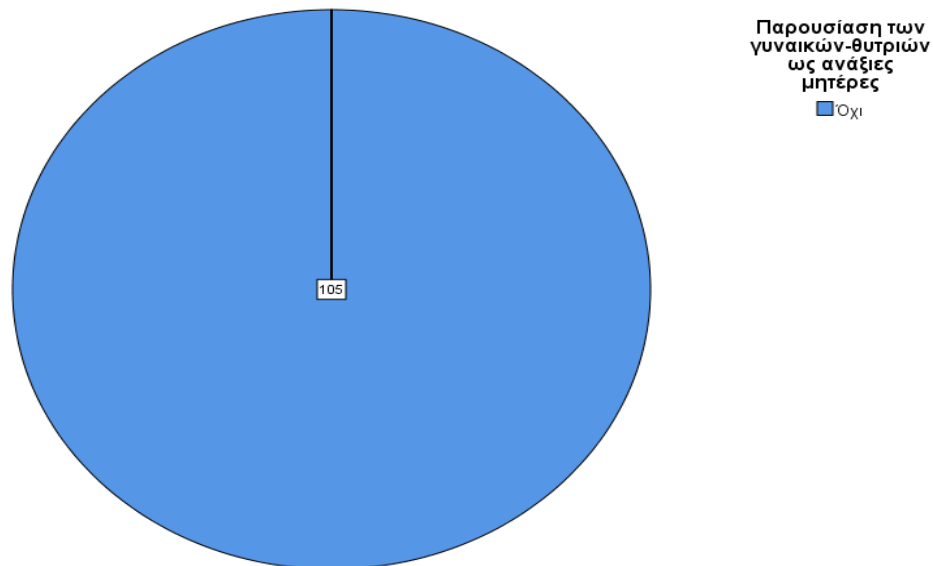
⁵⁴ *Μαρκέλλα: Προσήχθη η ύποπτη κοκκινομάλλα για την απαγωγή της 10χρονης*. Προσπελάστηκε στις 25/02/2021 <https://www.in.gr/2020/06/17/greece/markella-synelifthi-ypropti-kokkinomalla-gia-tin-apagogi-tis-10xronis/>

⁵⁵ Στη συγκεκριμένη μεταβλητή δόθηκαν τρεις πιθανές απαντήσεις: «Ναι», «Όχι», «Δεν εντοπίζεται». Οι μηδενικές αναφορές στο «Ναι» οδήγησαν στη μη διεξαγωγή της διασταύρωσης της μεταβλητής των Μέσων με την απόδοση του συγκεκριμένου χαρακτηρισμού.

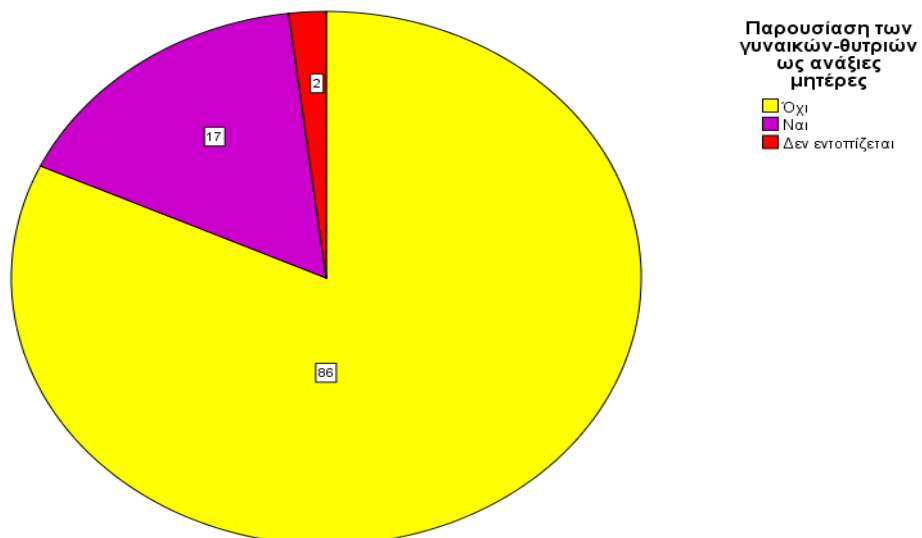
⁵⁶ *Απαγωγή Μαρκέλλας: Παγίδεψε την 10χρονη με δόλωμα την κόρη που δεν ζούσε μαζί της*. Προσπελάστηκε στις 25/02/2021. <https://www.protothema.gr/greece/article/1018823/apagogi-markellas-pagidepse-tin-10hroni-me-doloma-tin-kori-pou-den-zouse-mazi-tis/>

από το σύνολο των 210 δημοσιευμάτων, στα 191 δεν παρουσιάστηκαν οι θύτρες ως «ανάξιες μητέρες», εν αντιθέσει με τα 17 στα οποία παρουσιάστηκαν και στα υπόλοιπα 2 στα οποία δεν εντοπίστηκε κάποια τέτοια αναφορά.

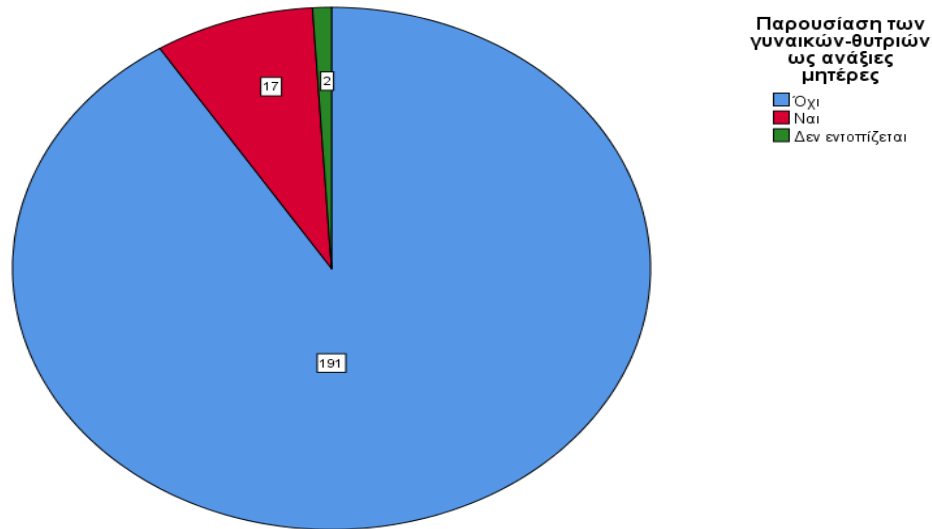
Γράφημα 37: Παρουσίαση της γυναίκας-θύτριάς ως «ανάξια μητέρα» (επίθεση με θειικό οξύ)

Γράφημα 38: Παρουσίαση της γυναίκας-θύτριάς ως «ανάξια μητέρα» (απαγωγή ανήλικης)

Γράφημα 39: Παρουσίαση των γυναικών-θυτριών ως «ανάξιες μητέρες» (επίθεση με θειικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)

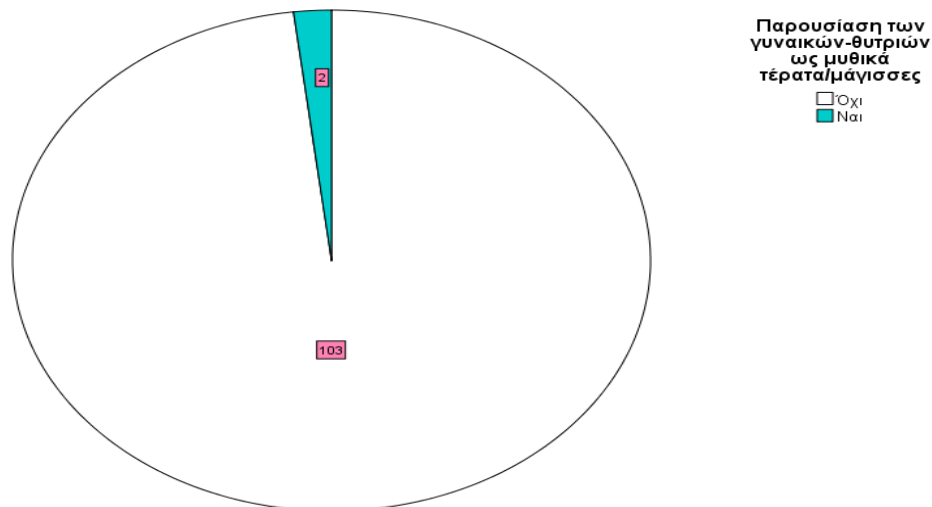

Το μοτίβο της «κακής μητέρας» είναι τόσο διαδεδομένο που εφαρμόζεται σε όλες τις γυναίκες-θύτριες, είτε πρόκειται για μητέρες είτε όχι, ανεξάρτητα από το εάν τα εγκλήματά τους αφορούν παιδιά (Barlow, 2020: 4). Λαμβάνοντας υπόψιν τις προηγούμενες αναφορές προς τις γυναίκες-θύτριες ως «φρενοβλαβείς» και «μοχθηρές», η Barnett (2006) υποστηρίζει ότι οι γυναίκες που απεικονίζονται ως «φρενοβλαβείς», αλλά ηθικά «καθαρές», θεωρούνται «καλές μητέρες». Τα εγκλήματά τους, συχνά, νοούνται ως ανεξέλεγκτες και παράλογες πράξεις, οι οποίες αποτελούν το αποτέλεσμα ψυχικής ασθένειας. Αντιθέτως, οι γυναίκες που χαρακτηρίζονται ως «μοχθηρές» απεικονίζονται ως ψυχρές και κακές μητέρες, οι οποίες συχνά παραμελούν τα παιδιά και τις οικιακές ευθύνες τους. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως (Barlow, 2020: 4), ακόμη και αν οι γυναίκες-θύτριες δεν έχουν δικά τους παιδιά, αλλά διαπράττουν έγκλημα που αφορά παιδιά, θεωρούνται ένοχες όχι μόνο για παράβαση του νόμου, αλλά και για παραβίαση του πολιτιστικά επιβεβλημένου κώδικα της θηλυκότητας και της γυναικείας φύσης (womanhood).

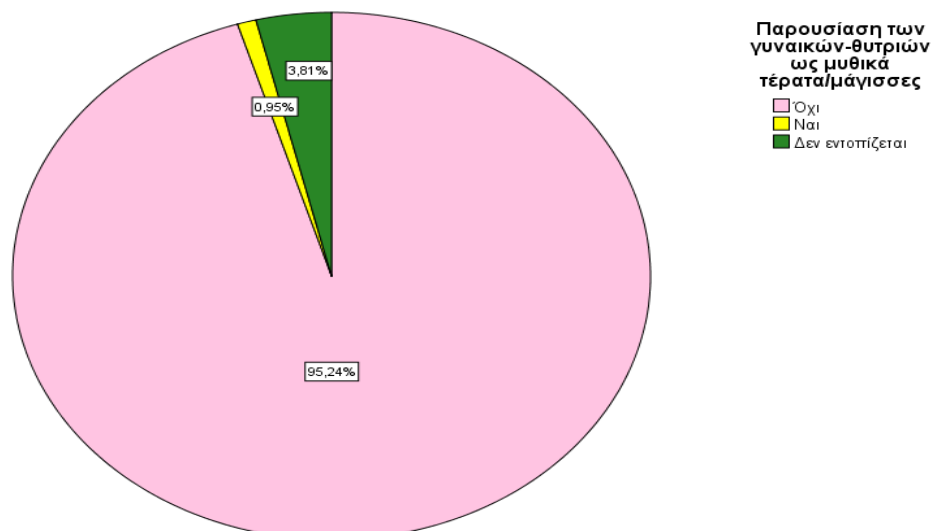
Καταλήγοντας, στο τρίτο και τελευταίο σκέλος της παρούσας θεματικής ενότητας, με δεδομένο ότι το θεωρητικό πλαίσιο υποδείκνυε ότι η αναπαράσταση της γυναίκας-θύτριας στις ειδήσεις θα είναι ως «μυθικό τέρας» και ως «μάγισσα» (Barlow, 2020: 4), εξετάστηκε η συγκεκριμένη παράμετρος. Όπως παρουσιάζεται στο Γράφημα 40, στο σύνολο των 105 δημοσιευμάτων για την υπόθεση της επίθεσης με το θειικό οξύ, μόνο δύο φορές έγινε αναφορά στη θύτρια ως «μυθικό τέρας» ή «μάγισσα». Περνώντας στη δεύτερη μελέτη περίπτωσης, αυτή της απαγωγής της ανήλικης στη

Θεσσαλονίκη, η αναφορά στη θύτριά ως «μυθικό τέρας» ή «μάγισσα», επί του συνόλου των 105 δημοσιευμάτων, εντοπίστηκε στο 95,24% των άρθρων, έναντι των 0,95% που δε βρέθηκε αναφορά και του 3,81%, που δεν εντοπίστηκε κάποιου τέτοιου είδους αναφορά (Γράφημα 41). Ως προς την αθροιστική παρουσίαση των αποτελεσμάτων των δύο υποθέσεων, στο Γράφημα 42 γίνεται φανερό ότι: Σε 203 δημοσιεύματα δε συναντήθηκε η παρουσίαση των θυτριάων ως «μυθικό τέρας» ή «μάγισσα», έναντι των 3 που συναντήθηκε και των 4 που δεν εντοπίστηκε τέτοια αναφορά.

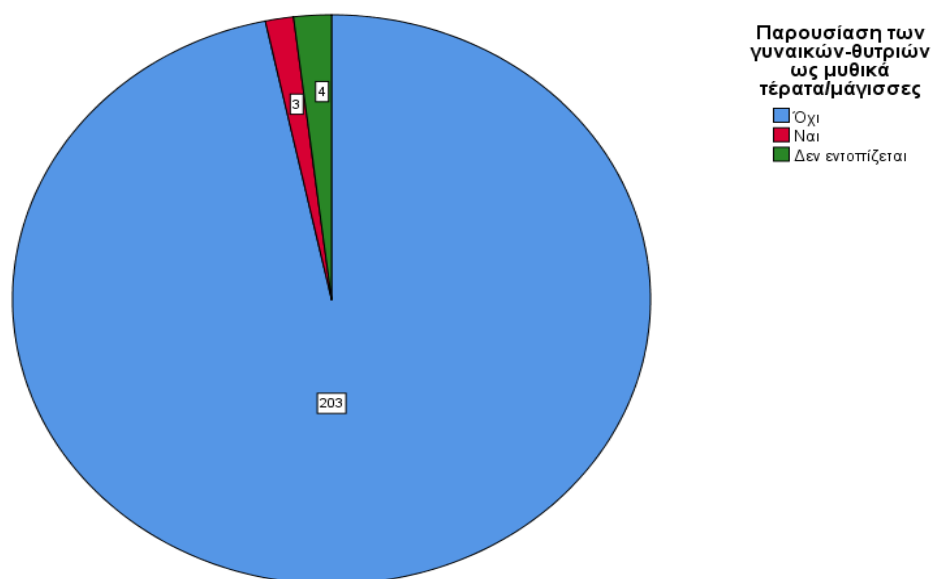
Γράφημα 40: Παρουσίαση της θύτριάς ως μυθικό τέρας/μάγισσα (επίθεση με θειικό οξύ)

Γράφημα 41: Παρουσίαση της θύτριάς ως μυθικό τέρας/μάγισσα (απαγωγή ανήλικης)

Γράφημα 42: Παρουσίαση των θυτρίων ως μυθικά τέρατα/μάγισσες (επίθεση με θειικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)

Οι αναφορές και οι παρομοιώσεις των γυναικών-θυτρίων με μυθικά τέρατα πηγάζουν από τη μυθολογία, στην οποία υπάρχουν αρκετά πρόσωπα, τα οποία χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν τις γυναίκες που διαπράττουν κάποιο έγκλημα. Η Μήδεια, η Μέδουσα και η Σφίγγα είναι μερικά από αυτά. Η Μήδεια ήταν μάγισσα που, όταν απορρίφθηκε από τον εραστή της, δολοφόνησε τα παιδιά της. Η Μέδουσα αποτελούσε ένα μυθικό τέρας με μαλλιά φιδιών που μετέτρεπε τα θύματά της σε πέτρα, ενώ, η Σφίγγα, στην ελληνική μυθολογία, κατείχε τα χαρακτηριστικά ενός δαίμονα του θανάτου. Διασταυρώνοντας το δείγμα με τη θεωρία, εντοπίστηκε ένα παράδειγμα παρομοίωσης της θύτριας με «μυθικό τέρας» στην ιστοσελίδα «in.gr». Πιο συγκεκριμένα, σε άρθρο της εν λόγω ιστοσελίδας στις 17 Ιουνίου 2020 αναφορικά με την υπόθεση της απαγωγής της ανήλικης στη Θεσσαλονίκη, εντοπίστηκε παρομοίωση της θύτριας ως «μυθικό τέρας», καθώς όπως γίνεται ορατό ο τίτλος του δημοσιεύματος χαρακτηρίζει τη θύτρια ως «Σφίγγα»⁵⁷. Μέσω της σύγκρισης των γυναικών-θυτρίων με «μυθικά τέρατα», τα Μέσα ενημέρωσης πυροδοτούν τους σκοτεινότερους φόβους της κοινωνίας για τις γυναίκες, οι οποίοι στη συνέχεια αλληλοσυνδέονται με λαϊκές ιστορίες για υπερφυσικά τέρατα, μετατρέποντας έτσι αυτές τις γυναίκες σε σχεδόν φανταστικές καρικατούρες του εαυτού τους.

⁵⁷ Μαρκέλλα: Στην παλιά γειτονιά της 10χρονης ψάχνουν το μυστικό της εξαφάνισης – «Σφίγγα» η κοκκινομάλλα Προσπελάστηκε στις 25/02/2021. <https://www.in.gr/2020/06/17/greece/markella-stin-palia-geitonia-tis-10xronis-psaxnoun-mystiko-tis-eksafanisis-sfigga-kokkinomalla/>

Συμπερασματικά, όπως και στις δύο προηγούμενες θεματικές ενότητες, αυτό που θα μπορούσε να ειπωθεί είναι ότι, εξετάζοντας το δείγμα αμιγώς μέσω της ποσοτικής ανάλυσης του περιεχομένου των τριών Μέσων, οι δύο από τις τρεις υποθέσεις εργασίας απορρίπτονται. Αριθμητική υπεροχή, και συνεπώς επιβεβαίωση, υπήρξε μόνο στην παράμετρο της «δαιμονοποίησης» των γυναικών-θυτριών, με 69 και 73 αναφορές αντίστοιχα για τις δύο υποθέσεις. Στις υπόλοιπες υποθέσεις εργασίας, όπως καταδείχθηκε, ο αριθμός των αναφορών ήταν σταθερά υπέρ της απάντησης «Όχι». Παρ' όλα αυτά, και παρά το μικρό αριθμό αναφορών για τις υπόλοιπες παραμέτρους της τρίτης θεματικής ενότητας, αυτοί εντοπίστηκαν. Μπορεί μεν αριθμητικά να μη διαπιστώθηκε μεγάλος όγκος θετικών αποκρίσεων στις δύο από τις τρεις υποθέσεις εργασίας, παρά ταύτα, θα μπορούσε να ισχυριστεί ότι υπήρχε μια ηθική αφήγηση, καθώς η σύγκριση των θυτριών με «μάγισσες» και «μυθικά τέρατα» αλλά και ως «ανάξιες μητέρες», έστω και σε μικρό αριθμό, τροφοδοτεί ενδόμυχους φόβους της κοινωνίας και υποδεικνύει τί είναι κοινωνικά αποδεκτό και ηθικό.

Κεφάλαιο 5: Συμπεράσματα

Η παρούσα έρευνα επιχείρησε να εξετάσει τον τρόπο με τον οποίο πραγματοποιείται η αναπαράσταση της γυναίκας-θύτριας στην ειδησεογραφία, μέσα από την ποσοτική ανάλυση του περιεχομένου τριών ελληνικών ιστοσελίδων: Του «in.gr», του «nassosblog.gr» και του «protothema.gr». Αφορμή αποτέλεσαν δύο υποθέσεις εγκληματικότητας, οι οποίες έλαβαν χώρα το Μάιο και τον Ιούνιο του 2020 στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη αντίστοιχα, με φερόμενες ως δράστριες δύο γυναίκες.

Η εν λόγω διπλωματική εργασία χωρίστηκε σε δύο μέρη, στο πρώτο εκ των οποίων παρατέθηκε το θεωρητικό πλαίσιο και στο δεύτερο το ερευνητικό. Το θεωρητικό πλαίσιο με τη σειρά του κατανεμήθηκε σε πέντε επιμέρους ενότητες. Εκκίνησε από την προσπάθεια αποσαφήνισης της έννοιας του φύλου, κάνοντας, παράλληλα, διακριτό και το διαχωρισμό μεταξύ βιολογικού (sex) και κοινωνικού (gender) φύλου. Η δεύτερη ενότητα στάθηκε στη συζήτηση για την έννοια της κοινωνικής κατασκευής του φύλου, ενώ, η τρίτη επιχείρησε την οριοθέτηση της έννοιας της εγκληματικότητας. Η ερμηνεία και η ανάλυσή του εγκλήματος δεν αποτελεί εύκολη υπόθεση λόγω του πολυπαραγοντικού χαρακτήρα γέννησής του. Παρ' όλα αυτά, αν κάτι μπορεί να ειπωθεί με βεβαιότητα, είναι το ότι το έγκλημα παρατηρείται μέσω της εγκληματικότητας, η οποία, ως κοινωνικό φαινόμενο, είναι παρούσα σε όλες τις κοινωνίες.

Στην τέταρτη ενότητα παρατέθηκαν τρεις από τις κυριότερες προσεγγίσεις της γυναικείας εγκληματικότητας: Οι βιολογικές, οι κοινωνιολογικές και οι φεμινιστικές. Η βιολογική ερμηνεία της γυναικείας εγκληματικότητας εδρεύει στην υπόθεση των Lombroso και Ferrero, σύμφωνα με την οποία ο εγκληματίας είναι ένας εκφυλισμένος τύπος ανθρώπου (Νόβα-Καλτσούνη, 1989: 170-177), ενώ το έγκλημα οφείλεται σε «αταβισμό» που μεταδίδεται κληρονομικά από γενιά σε γενιά, πράγμα που γίνεται εμφανές στα διάφορα «στίγματα» της φυσιολογίας των εγκληματιών (Πετούση, 2001: 111). Οι κοινωνιολογικές προσεγγίσεις αποτέλεσαν αντίλογο στις βιολογικές θεωρίες και προσανατολίστηκαν σε κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες για την ερμηνεία της γυναικείας εγκληματικότητας, προσεγγίζοντας την εγκληματία σαν ένα προϊόν του κοινωνικού περιβάλλοντος. Η φεμινιστική θεωρία από την πλευρά της μελετά την εγκληματική συμπεριφορά και την αντίδραση σε αυτή ως έμφυλη συμπεριφορά (Πετούση, 2001: 108), αμφισβητώντας, αφενός, την ανδρική κυριαρχία

στον εγκληματολογικό κλάδο και αφετέρου τη θεωρία ερμηνείας του εγκληματικού φαινομένου στις διαδικασίες απονομής δικαιοσύνης (Σπινέλλη, 2012: 53).

Στην πέμπτη ενότητα ολοκληρώθηκε το θεωρητικό πλαίσιο με τη συζήτηση αναφορικά με τον τρόπο που πραγματοποιείται η αναπαράσταση της γυναίκας-θύτριας στα ΜΜΕ. Στην ίδια ενότητα συζητήθηκε και η αναπαράσταση της γυναίκας στον κινηματογράφο μέσω της θεωρητικής προσέγγισης της Laura Mulvey. Η Mulvey επιχείρησε να ανακαλύψει το πώς ο κινηματογράφος ενισχύεται από προϋπάρχοντα μοτίβα σαγήνευσης που ήδη δρουν εντός του υποκειμένου και των κοινωνικών σχηματισμών που το έχουν διαμορφώσει. Η συμβολή της εντοπίζεται στην επιμονή της να ισχυρίζεται ότι μια ταινία είναι σκόπιμα δομημένη με τέτοιο τρόπο ώστε να παράγει ένα ανδρικό βλέμμα (gaze).

Στο κεφάλαιο της έρευνας, με τη βοήθεια της θεματικής ανάλυσης, η οποία συνέβαλε στην κατανομή του υπό εξέταση δείγματος σε θεματικές ενότητες, και της ποσοτικής ανάλυσης περιεχομένου, διερευνήθηκε ο τρόπος με τον οποίο τα τρία επιλεγθέντα Μέσα προέβησαν στην αναπαράσταση της εικόνας των γυναικών-θυτριών στις δύο μελέτες περίπτωσης. Ένα πρώτο συμπέρασμα που μπορεί να εξαχθεί είναι ότι, εξετάζοντας το δείγμα αμιγώς αριθμητικά, επιβεβαιώθηκε η αναπαράσταση των φερόμενων ως θυτριών ως «δαιμονικές», όπως αναμενόταν από τη θεωρία (Wilczynski, κ.ά., 1999: 276). Ειδικά στη δεύτερη μελέτη περίπτωσης, αυτή της απαγωγής του ανήλικου κοριτσιού, το ποσοστό δαιμονοποίησης της θύτριας ανήλθε στο 70%. Αυτό ενδεχομένως να μπορεί να εξηγηθεί, όπως αναφέρθηκε στο θεωρητικό πλαίσιο (Barlow, 2020: 2), από το γεγονός ότι οι γυναίκες οι οποίες διαπράττουν εγκλήματα κατά των παιδιών κρίνονται εκ προοιμίου ένοχες για παραβίαση κάθε πολιτισμικά επιτρεπόμενου κώδικα θηλυκότητας. Οι απαγωγείς παιδιών, και πιο συγκεκριμένα οι γυναίκες απαγωγείς παιδιών, δαιμονοποιούνται από τα Μέσα και χρησιμοποιούνται ως παραδείγματα προς αποφυγή για την προώθηση της ατζέντας «νόμος και τάξη» (Wilczynski, κ.ά., 1999: 262). Ένα δεύτερο συμπέρασμα που μπορεί να εξαχθεί είναι ότι στην πρώτη μελέτη περίπτωσης, της επίθεσης με το θειικό οξύ, επιβεβαιώθηκε αριθμητικά η υπόθεση που «έβλεπε» τη θύτρια ως «μοχθηρή» και «επικίνδυνη». Το συγκεκριμένο περιστατικό διαπράχθηκε από μία γυναίκα εις βάρος μίας άλλης. Όπως αναφέρθηκε και στη θεωρία (Barlow, 2020: 6), σε εγκλήματα που διαπράττονται από γυναίκες εναντίον άλλων γυναικών, χρησιμοποιείται μια σειρά από γλωσσικές και διαλεκτικές τεχνικές για να τονιστεί ο βαθμός στον οποίο οι γυναίκες

έχουν παρεκκλίνει από τη «φυσιολογική» θηλυκότητα και τη γυναικεία φύση· εξού, ενδεχομένως, και η επιβεβαίωση του χαρακτηρισμού «μοχθηρή» και «επικίνδυνη».

Αντιθέτως, ενώ αναμενόταν να εντοπιστεί αριθμητική υπεροχή στην αναπαράσταση των γυναικών-θυτριών ως «παραβατικές» (Berrington και Honkatukia, 2002), «φρενοβλαβείς» (Barlow, 2020: 6), «συναισθηματικές» (Carlyle, κ.ά., 2014: 2413), «ψεύτρες» και «εκδικητικές» (Carmody, 1992: 13), «απειλή των παραδοσιακών ηθικών αξιών» (Grabosky και Wilson, 1989: 13), εντέλει δεν εντοπίστηκε, καθώς πραγματοποιήθηκαν ελάχιστες αναφορές με τέτοιους χαρακτηρισμούς. Επιπλέον, μέσα από την εξέταση των δημοσιευμάτων, δε φάνηκε να γίνεται ορατή η αναπαράσταση των θυτριών ως άτομα που «εκμεταλλεύονται», (Skilbrei, 2013), ούτε ως άτομα που «χρηζουν συμμόρφωσης» (Slakoff, 2019: 7). Συγχρόνως, ενώ εντοπίστηκε μια παρομοίωση της θύτριας στην απαγωγή της ανήλικης με μυθικό πρόσωπο, όπως για παράδειγμα αυτό της Σφίγγας⁵⁸, στην πλειοψηφία των υπόλοιπων δημοσιευμάτων, δε φάνηκε να επιβεβαιώνεται η συγκεκριμένη υπόθεση. Εντούτοις, παρατηρήθηκε, σε ποσοστό κοντά στο 20%, ότι η θύτρια της υπόθεσης της απαγωγής της ανήλικης στη Θεσσαλονίκη, παρουσιάστηκε ως «ανάξια μητέρα», ενδεχομένως γιατί και η ίδια είναι μητέρα ενός ανήλικου παιδιού.

Συνοψίζοντας, οι δύο μελέτες περίπτωσης που επιλέχθηκαν για την πλαισίωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας, φάνηκαν, αρχικά, να αναδεικνύονται ως η ιδανική περίπτωση για την εξέταση της συζήτησης γύρω από την αναπαράσταση της γυναίκας-θύτριας στο πεδίο των Μέσων ενημέρωσης. Εκ πρώτης όψεως, κρίνοντας από τα μικρά ποσοστά ως προς τις αναφορές των γυναικών-θυτριών με συγκεκριμένους χαρακτηρισμούς, όπως αυτοί παρατέθηκαν στο θεωρητικό πλαίσιο, φαίνεται να γίνεται ορατή μια αποστασιοποίηση από την πλειοψηφία των υποθέσεων εργασίας. Μπορεί μεν η «δαιμονοποίηση» να πραγματοποιήθηκε σε μεγάλο ποσοστό και στις δύο περιπτώσεις, παρ' όλα αυτά, δεν έγινε το ίδιο και για το σύνολο των υπόλοιπων υποθέσεων εργασίας. Εντούτοις, και παρά το χαμηλό, ως προς την ποσότητα, αριθμό αναφορών, γεγονός που αποτελεί και μία αδυναμία της παρούσας εργασίας, αυτές υπήρχαν. Ενδεχομένως η μαζική απόρριψη των υποθέσεων εργασίας να συνέβη λόγω του αριθμού του δείγματος ή του αριθμού των Μέσων και των υπό εξέταση

⁵⁸ *Μαρκέλλα: Στην παλιά γειτονιά της 10χρονης ψάχνουν το μυστικό της εξαφάνισης – «Σφίγγα» η κοκκινομάλλα* Προσπελάστηκε στις 25/02/2021. <https://www.in.gr/2020/06/17/greece/markella-stin-palia-geitonia-tis-10xronis-psaxnoun-mystiko-tis-eksafanisis-sfigga-kokkinomalla/>

περιπτώσεων που επιλέχθηκαν. Ενδεχομένως πάλι να συνέβη λόγω της μεθοδολογίας που χρησιμοποιήθηκε. Η ποσοτική ανάλυση περιεχομένου εξετάζει σε «πλάτος» το υπό διερεύνηση δείγμα, επαληθεύοντας στοιχεία μέσα από αριθμητικά δεδομένα, ενώ, η ποιοτική έρευνα σε «βάθος». Ακολουθώντας μια ποιοτική μεθοδολογική προσέγγιση, πιθανώς, να εξεταζόταν σε μεγαλύτερο βάθος η εικόνα της γυναίκας-θύτριάς και να εντοπίζονταν αναλυτικότερα ευρήματα για το προφίλ της γυναίκας-εγκληματία. Θα παρουσίαζε ενδιαφέρον μια μεθοδολογική προσέγγιση η οποία θα εξέταζε αφενός ένα μεγαλύτερο δείγμα και θα προσέθετε επιμέρους μελέτες περίπτωσης και αφετέρου θα στηριζόταν συμπληρωματικά σε ένα ποιοτικό άξονα, προβαίνοντας στην επιβεβαίωση ή στην απόρριψη των θέσεων αυτών.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Adler F., (1975). *Sisters in Crime*. New York: McGraw-Hill.
- Astin, S., Redston, P., Campbell, A., (2003). Sex differences in social representations of aggression: Men justify, women excuse? *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 29 (2), pp.128-133.
- Barlow, C., (2016). *Coercion and women co-offenders: A gendered pathway into crime*. Bristol, UK: Policy Press.
- Barlow, C., (2020). Gender and Crime News: Female Offending/Co-Offending. *The International Encyclopedia of Gender, Media, and Communication*, pp.1-7.
- Barlow, K., Chapin, B. L., (2010). The practice of mothering: An introduction. *Ethos*, 38 (4), pp.324-338.
- Barnett, B., (2006). Medea in the media: Narrative and myth in newspaper coverage of women who kill their children. *Journalism*, 7 (4), pp.411–432.
- Barrett M., (1990). Feminism's 'turn to culture'. *Women: A Cultural Review*, 1 (1), pp.22-24.
- Berger, A. A., (1998). *Media Research Techniques*. California: Sage Publications.
- Berkowitz, D., Manohar, N. N., Tinkler, J. E., (2010). Walk like a man, talk like a woman: Teaching the social construction of gender. *Teaching Sociology*, 38 (2), pp132-143.
- Berrington, E., Honkatukia, P., (2002). An evil monster and a poor thing: Female violence in the media. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 3 (1), pp.50–72.
- Braun, V., Clarke, V., (2008). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), pp.77-101.
- Brennan, P. K., Vandenberg, A. L., (2009). Depictions of female offenders in front page newspaper stories: The importance of race/ethnicity. *International Journal of Social Inquiry*, 2, pp.141-175.
- Brickell, C., (2006). The sociological construction of gender and sexuality. *The Sociological Review*, 54 (1), pp.87-113.
- Butler, J., (2009). *Frames of war: When is life grievable?* London-New York: Verso.
- Byerly, M. C., Ross, K., (2006). *Women and Media: A critical Introduction*. UK, Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Campbell, A., (1999). Staying alive: Evolution, culture, and women's intrasexual aggression. *Behavioral and brain sciences*, 22 (2), pp.203-214.

- Carlyle, K. E., Scarduzio, J. A., Slater, M. D., (2014). Media portrayals of female perpetrators of intimate partner violence. *Journal of interpersonal violence*, 29 (13), pp.2394-2417.
- Carmody, M., (1992). Uniting all women: A historical look at attitudes to rape. In: Breckenridge, J., Carmody, M., (eds.), *Crimes of violence: Australian responses to rape and child sexual assault*. Sydney: Allen and Unwin.
- Chronaki, D., (2013). *Young People's Accounts of their Experiences with Mediated Sexual Content during Childhood and Teenage Life*. Loughborough University: PhD Thesis.
- Collins, R., (2016). Beauty and bullets: A content analysis of female offenders and victims in four Canadian newspapers. *Journal of Sociology*, 52 (2), pp.296-310.
- Connell, R. W., (1987). *Gender and Power*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Creed, B., (1993). *The Monstrous Feminine: Film, Feminism, Psychoanalysis*. London: Routledge.
- Daly K., Chesney-Lind, M., (1988). Feminism and Criminology. *Justice Quarterly*, 5 (4), pp.498-538.
- Delphy, C., (1984). *Close to Home: A Materialist Analysis of Women's Oppression*. London: Hutchinson.
- Delphy, C., (1993). Rethinking sex and gender. *Women's Studies International Forum*, 16 (1), pp.1-9.
- Dolan, K., (2014). *When does Gender Matter?*. New York: Oxford University Press.
- Downing, L., (2008). *The Cambridge introduction to Michel Foucault*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dreger, A., (1998). *Hermaphrodites and the Medical Invention of Sex*. Cambridge: Harvard University Press.
- Foucault, M., (1978). *The History of Sexuality, Volume 1*. New York: Pantheon.
- Foucault, M., (1980). *Herculine Barbin: Being the Recently Discovered Memoirs of a Nineteenth-Century French Hermaphrodite*. New York: Pantheon.
- Foucault, M., (1988). *Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason*. New York City: Vintage.
- Fox, R. L., Lawless, J. L., (2011). Gendered Perceptions and Political Candidacies: A Central Barrier to Women's Equality in Electoral Politics. *American Journal of Political Science*, 55 (1), pp.59-73.
- Fraser, N., (1990). Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy (pp.109-142). In G. Calhoun (ed.), *Habermas and the Public Sphere*. Cambridge: MIT Press.

- Freedman, J., (2001). *Feminism*. Buckingham: Open University Press.
- Fuchs, C., (2010). Alternative Media as Critical Media. *European Journal of Social Theory*, 13(2), pp.173-192.
- Ganahl, D. J., Prinsen, T. J., Netzley, S. B., (2003). A content analysis of prime-time commercials: A contextual framework of gender representation. *Sex roles*, 49, pp.545-551.
- Garfinkel, H., (1967). *Studies in Ethnomethodology*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Gauntlett, D., (2008). *Media, gender and identity: An introduction*. New York: Routledge.
- Gillis, S., Howie, G., Munford, R., (2007). *Third Wave Feminism: A Critical Exploration*. 2nd ed. New York: Palgrave Macmillan.
- Glasgow University Media Group., (1995). Reviewing the news. In: Eldridge J., (ed.), *Glasgow media group reader*, volume 1. London: Routledge.
- Goffman, E., (1977). The arrangement between the sexes. *Theory and Society*, 4 (3), pp.301-331.
- Goffman, E., (1979). *Gender advertisements*. New York: Harper & Rowe.
- Grabosky, P., Wilson, P., (1989). *Journalism and justice*. Sydney: Pluto Press.
- Habermas, J., (1989). *The Structural Transformations of the Public Sphere-An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge: Polity Press.
- Harberger, P. N., Berchtold N. G., Honikman J. I., (1992). Cries for Help. In: Hamilton J. A., Harberger P. N., (eds.), *Postpartum Psychiatric Illness: A Picture Puzzle*, pp. 41-60. Philadelphia: University of Pennsylvania.
- Heidensohn F., (1997). Gender and Crime. In: Maguire, M., Morgan, R., Reiner, R., (eds.). *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford: Crarendon Press.
- Hird, M., Germon, J., (2000). The intersexual body and the medical regulation of gender. In: Backett-Milburn, K., McKie, L., (eds). *Constructing Gendered Bodies*. New York: Palgrave.
- Hubbard, R., (1990). The social construction of sexuality. In: Rothenberg, S. P., (ed.), *Race, class, and gender in the United States*. New York, NY: Worth Publishers.
- Humm, M., (1997). *Feminism and Film*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Islam, M., Banarjee, S., Khatun, N., (2014). Theories of Female Criminality. *International Journal of Criminology and Sociological Theory*, 7 (1), pp.1-8.
- Jalalzai, F., (2010). Madam President: Gender, Power and the Comparative Presidency. *Journal of Women, Politics and Policy*, 31 (2), pp.132-165.
- Jamieson, K. H., (1995). *Beyond the Double Bind: Women and Leadership*. New York: Oxford University Press.

- Jewkes, Y., (2015). *Media and crime*. London, UK: Sage.
- Jordanova, L. J., (1980). Natural facts: a historical perspective on science and sexuality. In: MacCormack C. P., Strathern M., (eds). *Nature, culture and gender*. Cambridge: Cambridge University Press, pp.42-69.
- Kelly, D., Pomerantz, S., (2009). Mean, wild, and alienated girls and the state of feminism in popular culture. *Girlhood Studies*, 2 (1), pp.1-19.
- Kessler, S., McKenna, W., (1978). *Gender: An Ethnomethodological Approach*. Chicago: University of Chicago Press.
- Killias, M., (2001). *Précis de Criminologie* (2nd ed.). Berne: Stämpfli SA.
- Krijnen, T., Van Bauwel, S., (2015). *Gender and media: Representing, producing, consuming*. London, UK: Routledge.
- Krijnen, T., (2020). Gender and media. *The International Encyclopedia of Gender, Media, and Communication*, pp.1-9.
- Krippendorff, K., (2004). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Laqueur, T., (1990). *Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud*. Cambridge: Harvard University Press.
- Léaute, J., (1972). *Criminologie et science pénitentiaire*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Lebeau, V., (2001). *Psychoanalysis and Cinema. The play of Shadows*. London: Wallflower Press.
- Lippmann, W., (1997). *Public Opinion*. New York: Free Press.
- Lloyd, A., (1995). *Doubly deviant, doubly damned: Society's treatment of violent women*. Harmondsworth, UK: Penguin Books.
- Lombroso C., Ferrero G., (1895). *The Female Offender*. London: Fischer Unwin.
- Lumby, C., (2011). Past the post in feminist media studies. *Feminist Media Studies*, 11 (01), pp.95-100.
- Ma, C., (2015). *What are you laughing at? A social semiotic analysis of ironic racial stereotypes in Chappelle's Show*. London: MEDIA@LSE: MSc Dissertation Series.
- McLaughlin, E., Muncie, J., (2001). *The Sage Dictionary of Criminology*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Meeks, L., (2012). Is she “man enough”? Women candidates, executive political offices and news coverage. *Journal of communication*, 62 (1), pp.175-193.
- Morrison, W., (1995). *Theoretical Criminology: From Modernity to Post-Modernism*. Abingdon: Routledge-Cavendish.
- Mulvey, L., (1975). Visual Pleasure and Narrative Cinema. *Screen*, 16 (3), pp.6-18.

- Myers, A., Wight, S., (1996). *No angels: Women who commit violence*. London, UK: Pandora.
- Naffine, N., (1997). *Feminism and criminology*. Cambridge: Polity Press.
- Nicolson, P., (2001). *Postnatal Depression: Facing the Paradox of Loss, Happiness and Motherhood*. Chichester, NY: Wiley.
- Oakley, A., (1985). *Sex, Gender and Society*. Aldershot, Hants: Gower in association with New Society.
- O' Farrell, C., (2005). *Michel Foucault*. London: Sage
- Powell, G. N., Butterfield, A. D., (2011). Sex, gender and the US presidency: Ready for a female president? *Gender in management: An international journal*, 26, pp.394-407.
- Ralph, S., (2020). Mean Girls. *The International Encyclopedia of Gender, Media, and Communication*, pp.1-4.
- Rasche C., (1974). The Female Offender as an Object of Criminological Research. *Criminal Justice and Behavior*, 1, pp.301-321.
- Reinemann, C., Stanyer, J., Scherr, S., Legnante, G., (2012). Hard and soft news: A review of concepts, operationalizations and key findings. *Journalism*, 13 (2), pp.221-239.
- Rinehart, S. T., Josephson, J. J., (2005). *Gender and American Politics: Women, men and the political Process*. 2nd ed. New York: M.E. Sharpe.
- Ringrose, J., (2006). A new universal mean girl: Examining the discursive construction and social regulation of a new feminine pathology. *Feminism & Psychology*, 16 (4), pp.405-424.
- Rosen, M., (1973). *Popcorn Venus: Women, Movies and the American Dream*. New York: Coward McCann & Geoghegan.
- Rubin, G., (1975). The traffic in women: Notes on "the political economy" of sex. In: Reiter R., (ed.). *Toward an Anthropology of Women* (pp.157-210). New York: Monthly Review Press.
- Sarikakis, K., Tsaliki, L., (2011). Post/feminism and the politics of mediated sex. *International Journal of Media & Cultural Politics*, 7 (2), pp.109-119.
- Sedgwick, E., (1990). *Epistemology of the Closet*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Skilbrei, M. L., (2013). Sisters in crime: Representations of gender and class in the media coverage and court proceedings of the triple homicide at Orderud Farm. *Crime, Media, Culture*, 9 (2), pp.136-152.
- Slakoff, D. C., (2020). The representation of women and girls of color in United States crime news. *Sociology Compass*, 14 (1) pp.1-13.

- Snyder, C., (2008). What Is Third-Wave Feminism? A New Directions Essay. *Signs*, 34 (1), pp.175-196.
- Stemler, S., (2001). An overview of content analysis. *Practical Assessment, Research & Evaluation*, 7 (17), pp.1-10.
- Stirling, J. A., (2001). Thematic networks: an analytic tool for qualitative research. *Qualitative Research*, 1 (3), pp.385-405.
- Stone, A., (2007). On the Genealogy of Women: A Defence of Anti-Essentialism. In: *Third Wave Feminism: A critical Exploration*. New York: Palgrave Macmillan, pp.16-29.
- Studlar, G., (1988). *In the Realm of Pleasure*. Urbana: University of Illinois Press.
- Surette, R., (1995). Predator Criminals as Media Icons. In: Barak, G., (ed.). *Media, Society and Criminology*. New York - London: Garland publishing Inc.
- Sutherland, E. H., Cressey, D. R., (1974). *Criminology* (9th ed.). Philadelphia: J.B. Lippincott Company.
- Talbot, M., (2010). *Language and Gender*. Cambridge: Polity Press.
- Thornham, S., (2001). Postmodernism and feminism. In: *The Routledge companion to postmodernism*. London: Routledge, pp.37-49.
- Valls-Fernández, F., Martínez-Vicente, J. M., (2007). Gender Stereotypes in Spanish Television Commercials. *Sex Roles*, 56, pp. 691-699.
- Venäläinen, S., (2017). *Women as perpetrators of violence: Meanings of gender and violence in the tabloid press and in the narratives of women imprisoned for violent crimes*. Helsinki: University of Helsinki, Department of Social Research: PhD Thesis.
- Weber, R., (1990). *Basic Content Analysis*. London: Sage Publications.
- Weedon, C., (1987). *Feminist practice and poststructuralist theory*. New Jersey: Wiley-Blackwell.
- West, C., Zimmerman, D. H., (1987). Doing Gender. *Gender & Society*, 1 (2), pp.125-51.
- Wilczynski, A., Sinclair, K., (1999). Moral tales: Representations of child abuse in the quality and tabloid media. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 32(3), pp-262-283.

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

- Αθανασίου, Α., (2006). Gender Trouble: Η φεμινιστική θεωρία και πολιτική μετά την αποδόμηση της ταυτότητας. *Σύγχρονα Θέματα*, 94, σσ.62-71.
- Αθανασίου, Α., (Επιμ.). (2011). *Επιτελεστικότητα και επισφάλεια*. Η Judith Butler στην Αθήνα. Αθήνα: Νήσος.
- Αλεξιάδης Σ., (1989). *Εγκληματολογία* (3η έκδοση), Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.
- Αλεξιάδης, Σ., (1996). *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.
- Beauvoir, S. d., (2009). *Το Δεύτερο Φύλο*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Bryson, V., (2005). *Φεμινιστική πολιτική θεωρία*. (Πανάγου, Ε., Μεταφρ.). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Γιωτοπούλου Μαραγκοπούλου Α., (1979). *Παραδόσεις Εγκληματολογίας Α'*. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Γκασούκα, Μ., Γεωργαλλίδου, Μ., (2018). *Οδηγός χρήσης μη σεξιστικής γλώσσας σε διοικητικά έγγραφα*. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- Connell, R. W., (2006). *Το κοινωνικό φύλο*. (Κοτσιφού Ε., Μεταφρ.). Αθήνα: Επίκεντρο.
- Ζαραφωνίτου, Χ., (2004). *Εμπειρική εγκληματολογία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Θεοφιλόπουλος, Θ., Σπίνου, Ε., (2015). *Ομοφοβία και Τρανσφοβία στην Ελλάδα: Ένας Οδηγός για επαγγελματίες αλλά και για κάθε ενδιαφερόμενο πολίτη*. Αθήνα: Colour Youth - Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας.
- Καντσά, Β., (2009). Οικείες έννοιες σε ανοίκειους συνδυασμούς: Ο φεμινισμός, το φύλο, η σεξουαλικότητα και το ανατρεπτικό γέλιο. Στο: Butler, Τζ., *Αναταραχή Φύλου: Ο φεμινισμός και η ανατροπή της ταυτότητας* (Καράμπελας, Γ., Μεταφρ.). Αθήνα: Αλεξάνδρεια, pp.x-xxiii.
- Κογκίδου, Δ., Πολίτης, Φ., (2006). Προλογικό Σημείωμα. Στο: Connell, R., *Το κοινωνικό φύλο* (Κοτσιφού, Ε., Μεταφρ., σσ.1-55). Αθήνα: Επίκεντρο.
- Κουράκης, Ν., (επιμ.) (2009). *Έμφυλη εγκληματικότητα: Ποινική και εγκληματολογική προσέγγιση του φύλου*. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Λάζος, Γ., (2007). *Κριτική Εγκληματολογία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Lenk, K., (1990). *Πολιτική Κοινωνιολογία* (Κοκαβέσης, Φ., μεταφρ.). Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- McCabe, J., (2009). *Κινηματογράφος και Φεμινισμός*. (Πυρπάσου, Ε., Μεταφρ.). Αθήνα: Πατάκης.
- Μακρή-Τσιλιπάκου, Μ., (2010). Η «γυναικεία γλώσσα» και η γλώσσα των γυναικών. Στο: Καντσά, Β., Μουτάφη, Β., Παπαταξιάρχης Ε., (επιμ.). *Φύλο και κοινωνικές επιστήμες στη σύγχρονη Ελλάδα*. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, σσ.119-146.

- Μάλβεϊ, Λ., (2005). *Οπτικές και άλλες απολαύσεις*. (Κουλεντιανού, Μ., Μεταφρ.). Αθήνα: Παπαζήσης.
- Μαλούτα, Μ. Π., (2002). *Το φύλο της Δημοκρατίας*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Μαυρής, Μ., (1988). Γυναικεία εγκληματικότητα (;). *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 68 (1), σσ.150-162.
- Μηλιώνη, Δ., (2006). *Μαζική Επικοινωνία και Δημοκρατία: Προς ένα νέο μοντέλο της Δημοκρατίας στην εποχή της παγκόσμιας διασύνδεσης*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Δημοσιογραφίας και ΜΜΕ: Διδακτορική Διατριβή.
- Μιχάλη, Μ., (2019). *Κείμενα και έμφυλες ταυτότητες: Η κατασκευή του φύλου σε μαθητικά γραπτά στο πλαίσιο του μαθήματος της λογοτεχνίας*. Ρόδος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών, Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών: Διδακτορική Διατριβή.
- Butler, Τζ., (2009). *Αναταραχή φύλου. Ο φεμινισμός και η ανατροπή της ταυτότητας*. (Καράμπελας, Γ., Μεταφρ.). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Butler, Τζ., (2011). Από την επιτελεστικότητα στην επισφάλεια. Στο Αθανασίου, Α. (Επιμ.), *Επιτελεστικότητα και επισφάλεια. Η Judith Butler στην Αθήνα* (Γαβριηλίδης, Α., Μεταφρ., σσ.59-80). Αθήνα: Νήσος
- Butler, Τζ., Αθανασίου, Α., (2016). *Απ-αλλοτρίωση. Η επιτελεστικότητα στο πολιτικό* (Κιουπκιολής, Α., Μεταφρ.). Αθήνα: Τόπος.
- Butler, Τζ., (2018). *Σημειώσεις για μια επιτελεστική θεωρία της συνάθροισης* (Λαλιώτης, Μ., Μεταφρ.). Αθήνα: Angelus Novus.
- Νικολαΐδης, Π., (2006). *Γυναίκα, κοινωνία και έγκλημα στην Κύπρο*. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Νόβα-Καλτσούνη, Χ., (1989). Η εγκληματική δραστηριότητα της γυναίκας. *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, 3-4. σσ.170-186.
- Ντεριντά, Ζ., (2003). *Η γραφή και η διαφορά*. (Παπαγιώργης, Κ., Μεταφρ.). Αθήνα: Καστανιώτης.
- Ντιρκέμ, Ε., (2000). *Οι κανόνες της κοινωνιολογικής μεθόδου*. Αθήνα: Gutenberg.
- Πουλακιδάκος, Σ., (2013). *Η προπαγάνδα ως θεμελιώδες συστατικό του δημόσιου λόγου: Η παρουσίαση του «μνημονίου» από τα ελληνικά ΜΜΕ*. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Σχολή Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ: Διδακτορική Διατριβή.
- Ρεθυμιωτάκη, Ε., Μαροπούλου, Μ., Τσακιστράκη, Χ., (2016). *Φεμινισμός και Δίκαιο*. Αθήνα: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα.
- Ρήγου, Μ., (2014). *Από την ψηφιακή επανάσταση στην ψηφιακή επιτήρηση. Νέα Μέσα, δημοσιότητα και πολιτική*. Αθήνα: Σιδέρης.
- Σαμίου, Δ., (2006). *Γυναίκες, φύλο και πολιτική*. Μυτιλήνη: Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

- Σηφάκη, Ε., (2015). *Σπουδές φύλου και λογοτεχνία*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- Σπινέλλη, Κ., (2014). *Εγκληματολογία: Σύγχρονες και παλαιότερες προσεγγίσεις*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Stam, R., (2011). *Εισαγωγή στη θεωρία του κινηματογράφου* (Κακλαμάνη, Κ., Μεταφρ.). Αθήνα: Πατάκης.
- Πανούσης, Γ., (2008). *Καθ' Υπερβολήν. Χρήσεις & Καταχρήσεις. Νόμοι, Αριθμοί & Εικόνες Κατασκευής Φόβων*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Παπαταξιάρχης, Ε., (2006). Εισαγωγή. Από τη σκοπιά του φύλου: Ανθρωπολογικές θεωρήσεις της σύγχρονης Ελλάδας. Στο Παπαταξιάρχης Ε., Παραδέλλης Θ., (Επιμ.), *Ταυτότητες και φύλο στη σύγχρονη Ελλάδα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Πετούση, Β., (2001). Η «φύση» της γυναίκας και ο ιπποτισμός του άνδρα: Κλασικές θεωρίες και προτάσεις για τη γυναικεία εγκληματικότητα. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 106, σσ.105-137.
- Σιώμκος Ι. Γ., Βασιλακοπούλου, Α., (2005). *Εφαρμογή Μεθόδων Ανάλυσης στην Έρευνα Αγοράς*. Αθήνα: Σταμούλης.
- Thompson, J., (1999). *Νεωτερικότητα και Μέσα Επικοινωνίας* (Καραμπίνη, Γ., Σώκου, Ν., μεταφρ.). Αθήνα: Παπαζήσης.
- Turner, P., (1998). *Βιολογικό φύλο, κοινωνικό φύλο και ταυτότητα του Εγώ*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Φαρσεδάκης, Ι., (1996). *Στοιχεία Εγκληματολογίας*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Foucault, M., (2017). *Η αρχαιολογία της γνώσης*. (Παπαγιώργης Κ., Μεταφρ.). Αθήνα: Πλέθρον.
- Wittig, M., (2006). Δεν γεννιέσαι γυναίκα (σσ.409-422). Στο: Αθανασίου, Α., (επιμ.), *Φεμινιστική θεωρία και πολιτισμική κριτική* (Μαρκέτου, Π., Μηλιώρη, Μ., Τσεκένης, Α., Μεταφρ.), Αθήνα: Νήσος.
- Χαΐδου Α., (1996). *Θετικιστική Εγκληματολογία: Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Habermas, J., (1997). *Αλλαγή δομής της δημοσιότητας* (Αναγνώστου, Λ., μεταφρ.). Αθήνα: Νήσος.
- Χρονάκη, Μ., (2012). *Ιατρικοποίηση, τελετουργία και συγκρότηση της μητρικής ταυτότητας στους χώρους του τοκετού στο Βόλο*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών: Διδακτορική Διατριβή.
- Ωστιν, Τ., (2003). *Πώς να κάνουμε πράγματα με τις λέξεις*. (Α. Μπίστης, Μεταφρ.). Αθήνα: Εστία.

Διαδικτυακές Πηγές

Αθανασάτου, Ι., (2010). Φύλο και Κινηματογράφος. Διαθέσιμο στο: http://www.fylopedia.uoa.gr/index.php/Φύλο_και_κινηματογράφος

Κακολύρης, Γ., (2018). Επισφάλεια, επιτελεστικότητα και πολιτική του δρόμου. Για το βιβλίο της Judith Butler: Σημειώσεις για μια επιτελεστική θεωρία της συνάθροισης. Διαθέσιμο στο: <http://feministiga.net/episfaleia-epitelestitikotita-politikidromou/>

Τζώρτζη, Χ., (2006). Erving Goffman: Κοινωνικοί Ρόλοι. Διαθέσιμο στο: <https://socialpolicy.gr/2016/06/erving-goffman-κοινωνικοί-ρόλοι.html>

Global Media Monitoring Project (2015). GMMP 2015 global report. Διαθέσιμο στο: <http://whomakesthenews.org/gmmp>

Παράρτημα - Πρωτόκολλο Έρευνας

1 Μέσο έρευνας (medium)

1. in.gr
2. nassosblog.gr
3. protothema.gr

2 Ακριβής ημερομηνία δημοσίευσης ηη.μμ.εε (date)

3 Ακριβής αριθμός λέξεων (wordcount)

4 Χαρακτηρίζονται οι γυναίκες-θύτρες ως «παραβατικές»; (deviant)

1. Όχι
2. Ναι
3. Δεν εντοπίζεται

5 Χαρακτηρίζονται οι γυναίκες-θύτρες ως «μοχθηρές»; (vicious)

1. Όχι
2. Ναι
3. Δεν εντοπίζεται

6 Απεικονίζονται οι γυναίκες-θύτρες ως «φρενοβλαβείς»; (insane)

1. Όχι
2. Ναι
3. Δεν εντοπίζεται

7 Χαρακτηρίζονται οι γυναίκες-θύτρες ως «συναισθηματικές»; (sentimental)

1. Όχι
2. Ναι
3. Δεν εντοπίζεται

8 Χαρακτηρίζονται οι γυναίκες-θύτρες ως «επικίνδυνες»; (hazardous)

1. Όχι
2. Ναι
3. Δεν εντοπίζεται

9 Παρουσιάζονται οι γυναίκες-θύτρες ως «απειλή των παραδοσιακών ηθικών αξιών»; (moral_threat)

- 1. Όχι
- 2. Ναι
- 3. Δεν εντοπίζεται

10 Κατασκευάζονται οι γυναίκες-θύτρες από τα Μέσα ως άτομα που «εκμεταλλεύονται»; (exploitation)

- 1. Όχι
- 2. Ναι
- 3. Δεν εντοπίζεται

11 Απεικονίζονται οι γυναίκες-θύτρες ως άτομα που «χρηζουν συμμόρφωσης»; (compliance)

- 1. Όχι
- 2. Ναι
- 3. Δεν εντοπίζεται;

12 Απεικονίζονται οι γυναίκες-θύτρες από τα Μέσα ως άτομα που «ψεύδονται»; (liars)

- 1. Όχι
- 2. Ναι
- 3. Δεν εντοπίζεται

13 Αποτέλεσε το αίσθημα της «εκδίκησης» παράγοντα για τη διάπραξη του εγκλήματος; (revenge)

- 1. Όχι
- 2. Ναι
- 3. Δεν εντοπίζεται

14 «Δαιμονοποιούνται» από τα Μέσα ενημέρωσης οι θύτρες; (demonized)

- 1. Όχι
- 2. Ναι
- 3. Δεν εντοπίζεται

15 Παρουσιάζονται οι γυναίκες-θύτρες ως «ανάξιες μητέρες» (unworthy_mothers)

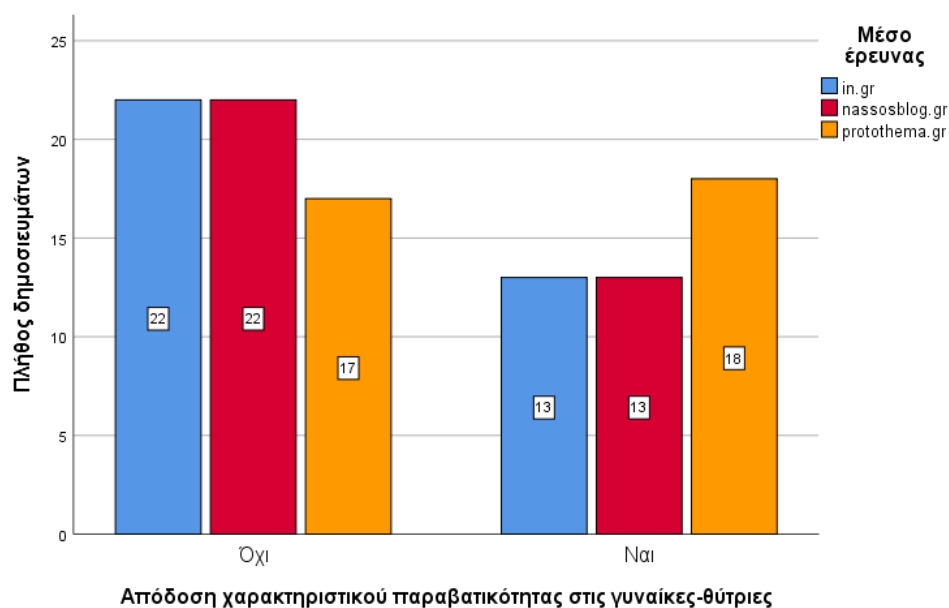
1. Όχι
2. Ναι
3. Δεν εντοπίζεται

16 Παρουσιάζονται / συγκρίνονται οι γυναίκες-θύτρες με / ως «μυθικά τέρατα» και «μάγισσες»; (mythical_witches)

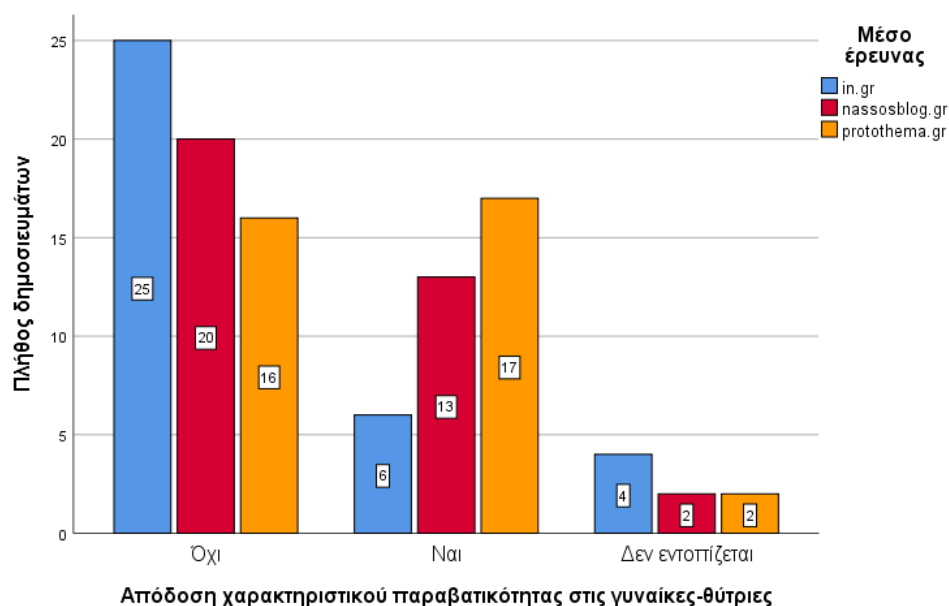
1. Όχι
2. Ναι
3. Δεν εντοπίζεται

Παράρτημα - Γραφήματα

Γράφημα 1: Χαρακτηρισμός «παραβατική» ανά Μέσο⁵⁹ (sig= ,376) (επίθεση με θευικό οξύ)

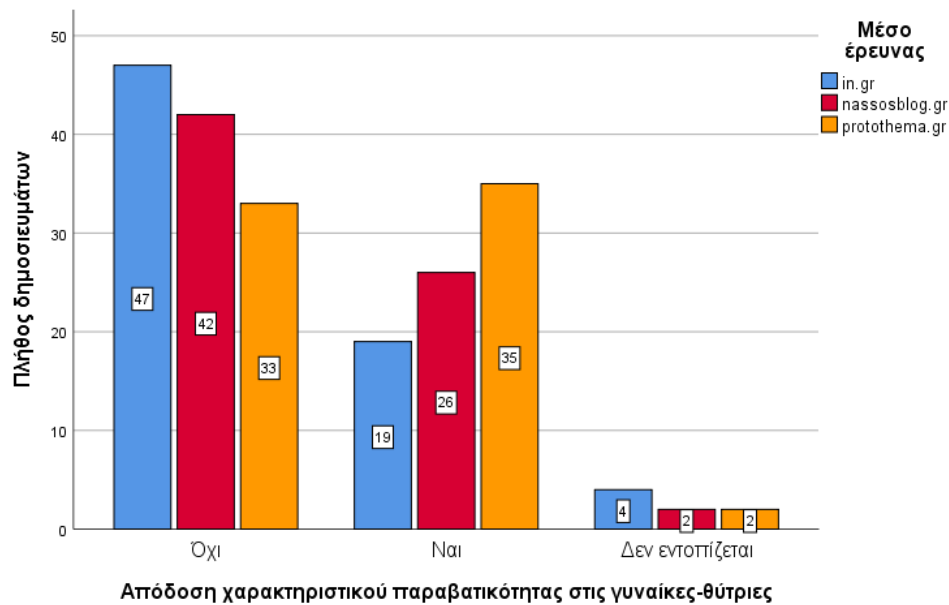
Γράφημα 2: Χαρακτηρισμός «παραβατική» ανά Μέσο⁶⁰ (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος) (απαγωγή ανήλικης)

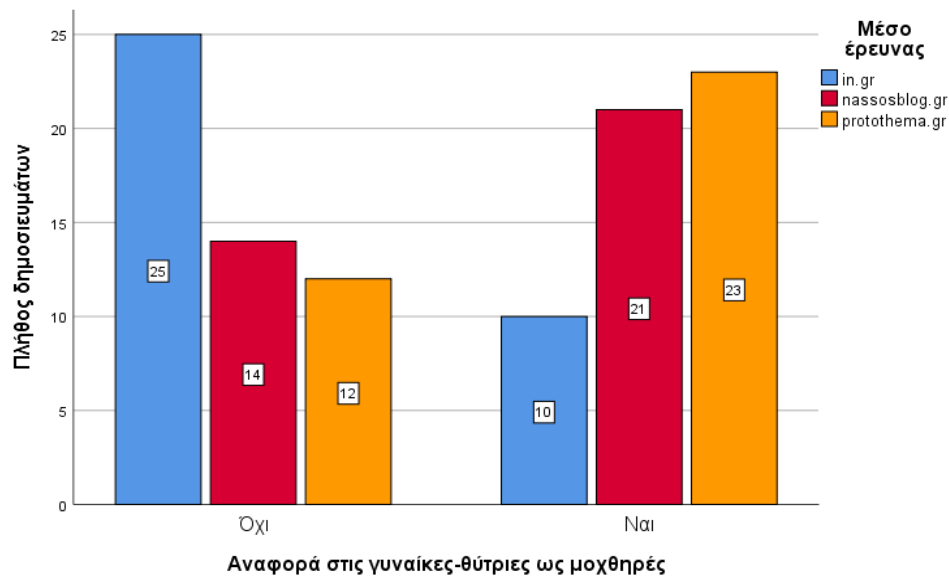
⁵⁹ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Ο χαρακτηρισμός «παραβατική» δεν εξαρτάται από το Μέσο έρευνας. H₁: Ο χαρακτηρισμός «παραβατική» εξαρτάται από το Μέσο έρευνας.

⁶⁰ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Ο χαρακτηρισμός «παραβατική» δεν εξαρτάται από το Μέσο έρευνας. H₁: Ο χαρακτηρισμός «παραβατική» εξαρτάται από το Μέσο έρευνας.

Γράφημα 3: Χαρακτηρισμός «παραβατική» ανά Μέσο⁶¹ (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος) (επίθεση με θειικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)

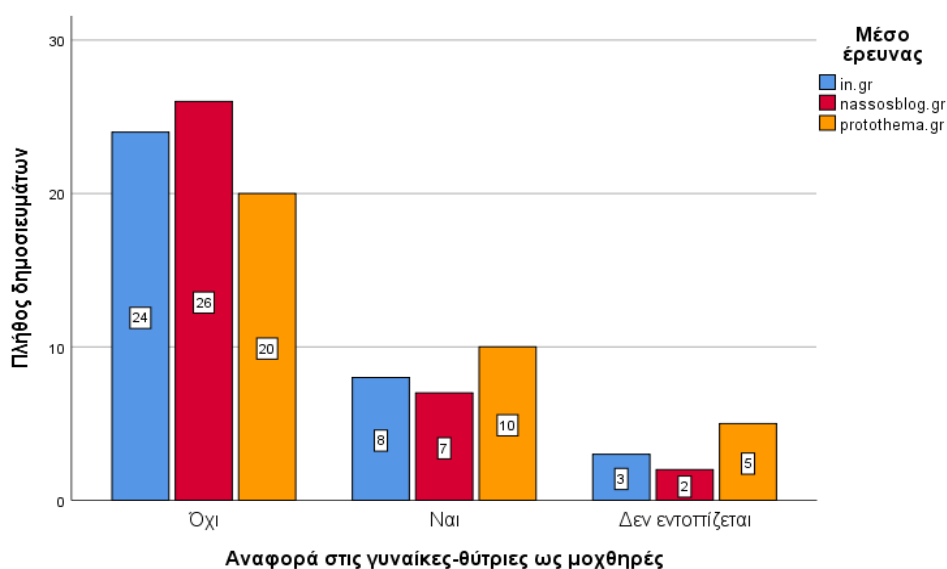
Γράφημα 4: Χαρακτηρισμός «μοχθηρή» ανά Μέσο⁶² (sig= ,004) (επίθεση με θειικό οξύ)

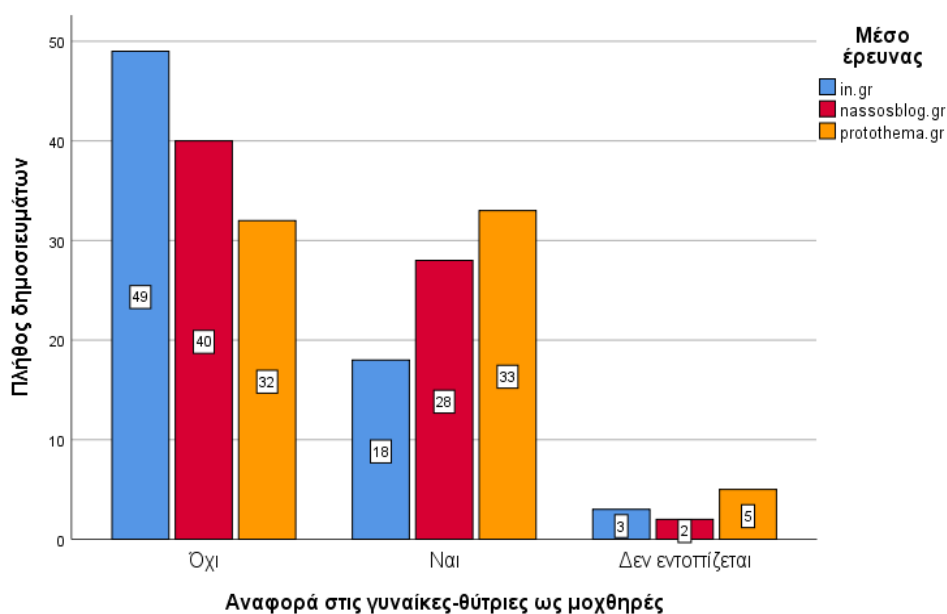
⁶¹ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Ο χαρακτηρισμός «παραβατική» δεν εξαρτάται από το Μέσο έρευνας. H₁: Ο χαρακτηρισμός «παραβατική» εξαρτάται από το Μέσο έρευνας.

⁶² Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Η απόδοση του χαρακτηρισμού «μοχθηρή» δεν εξαρτάται από το Μέσο. H₁: Η απόδοση του χαρακτηρισμού «μοχθηρή» εξαρτάται από το Μέσο.

Γράφημα 5: Χαρακτηρισμός «μοχθηρή» ανά Μέσο⁶³ (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος) (απαγωγή ανήλικης)

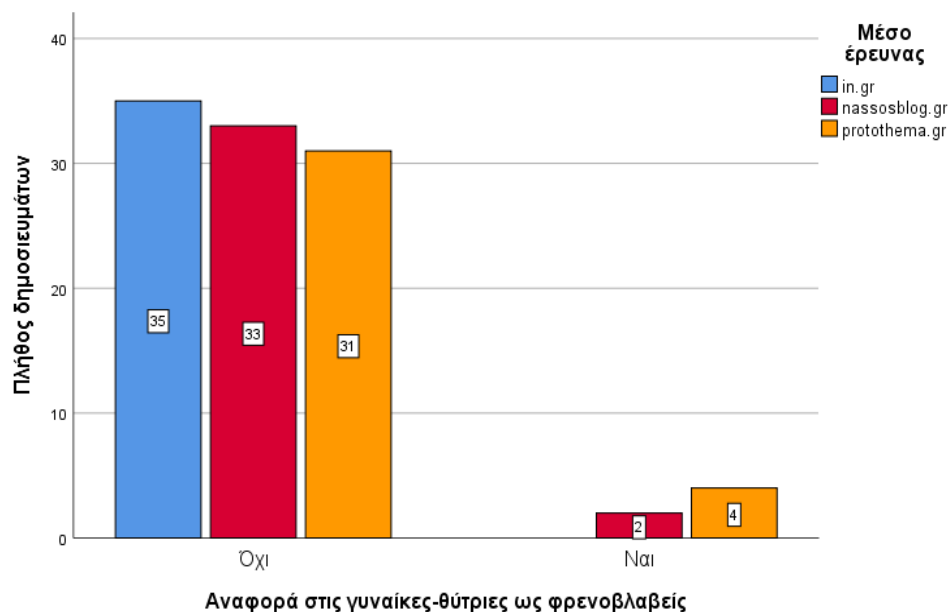
Γράφημα 6: Χαρακτηρισμός «μοχθηρή» ανά Μέσο⁶⁴ (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος) (επίθεση με θειικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)

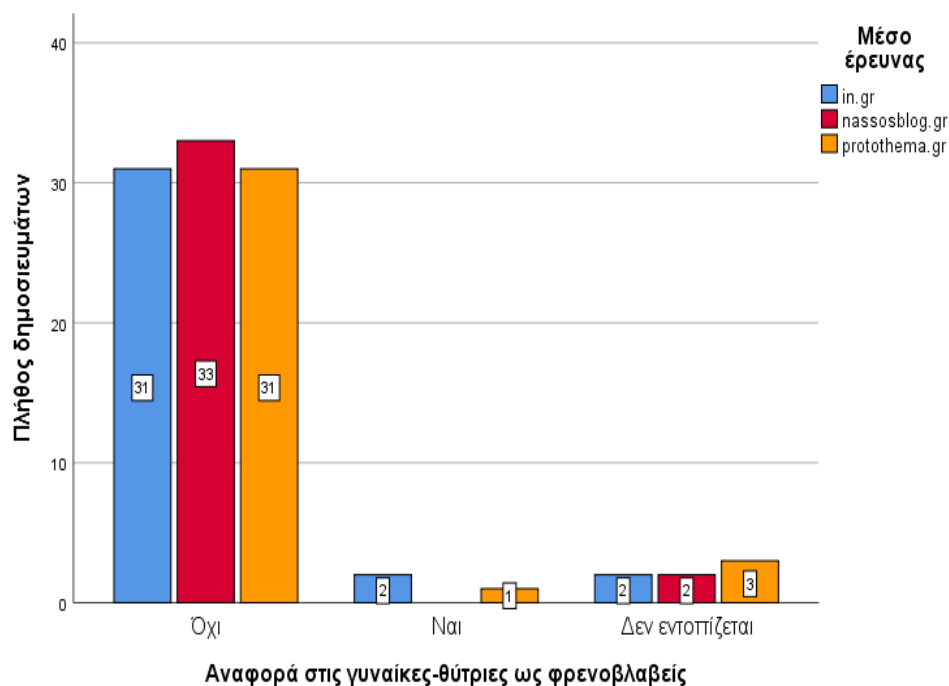
⁶³ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Η απόδοση του χαρακτηρισμού «μοχθηρή» δεν εξαρτάται από το Μέσο. H₁: Η απόδοση του χαρακτηρισμού «μοχθηρή» εξαρτάται από το Μέσο.

⁶⁴ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Η απόδοση του χαρακτηρισμού «μοχθηρή» δεν εξαρτάται από το Μέσο. H₁: Η απόδοση του χαρακτηρισμού «μοχθηρή» εξαρτάται από το Μέσο.

Γράφημα 7: Χαρακτηρισμός «φρενοβλαβής» ανά Μέσο⁶⁵ (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος) (επίθεση με θεικό οξύ)

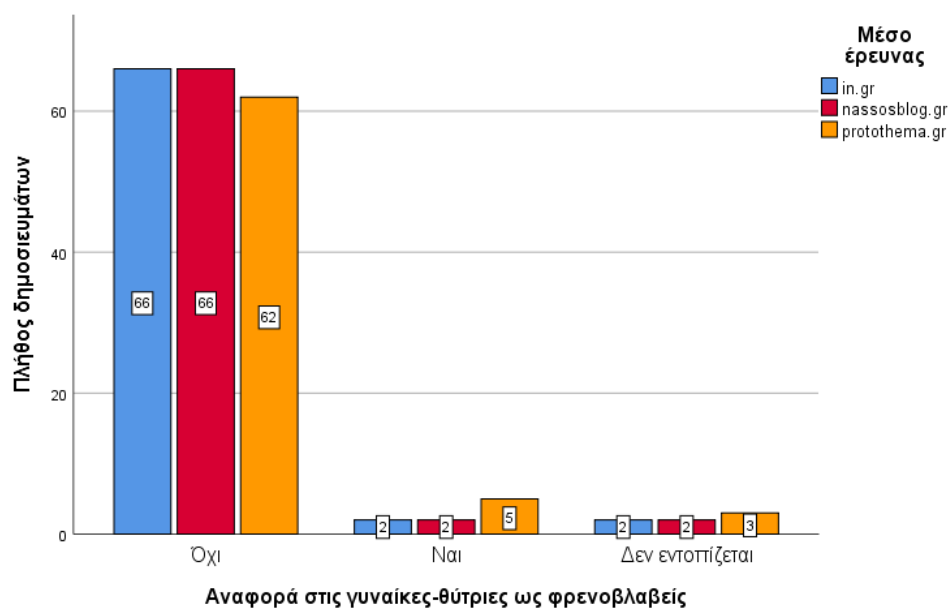
Γράφημα 8: Χαρακτηρισμός «φρενοβλαβής» ανά Μέσο⁶⁶ (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος) (απαγωγή ανήλικης)

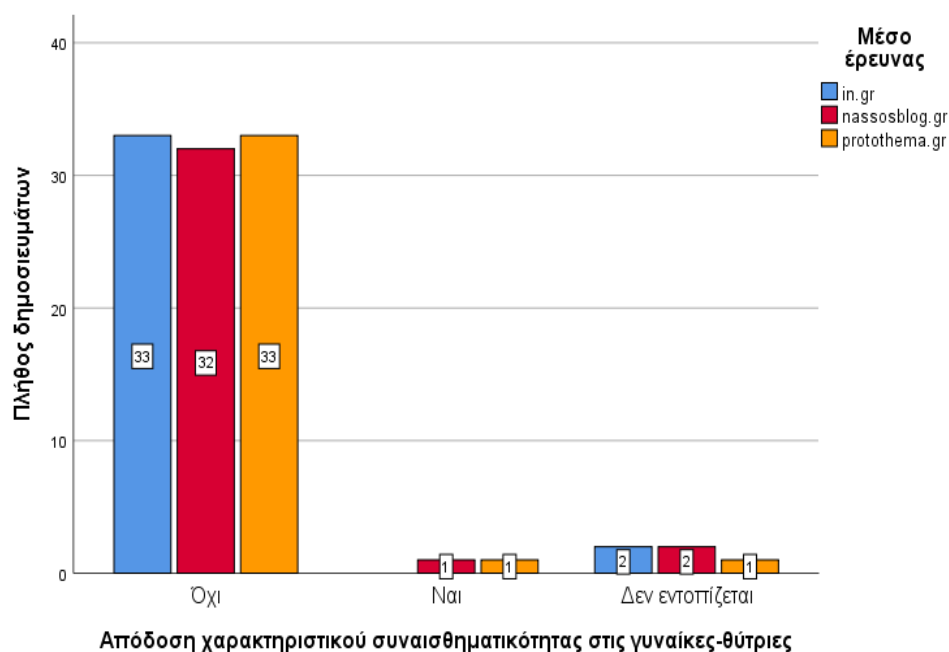
⁶⁵ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Η απόδοση του χαρακτηρισμού «φρενοβλαβής» δεν εξαρτάται από το Μέσο. H₁: Η απόδοση του χαρακτηρισμού «φρενοβλαβής» εξαρτάται από το Μέσο.

⁶⁶ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Η απόδοση του χαρακτηρισμού «φρενοβλαβής» δεν εξαρτάται από το Μέσο. H₁: Η απόδοση του χαρακτηρισμού «φρενοβλαβής» εξαρτάται από το Μέσο.

Γράφημα 9: Χαρακτηρισμός «φρενοβλαβής» ανά Μέσο⁶⁷ (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος) (επίθεση με θευικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)

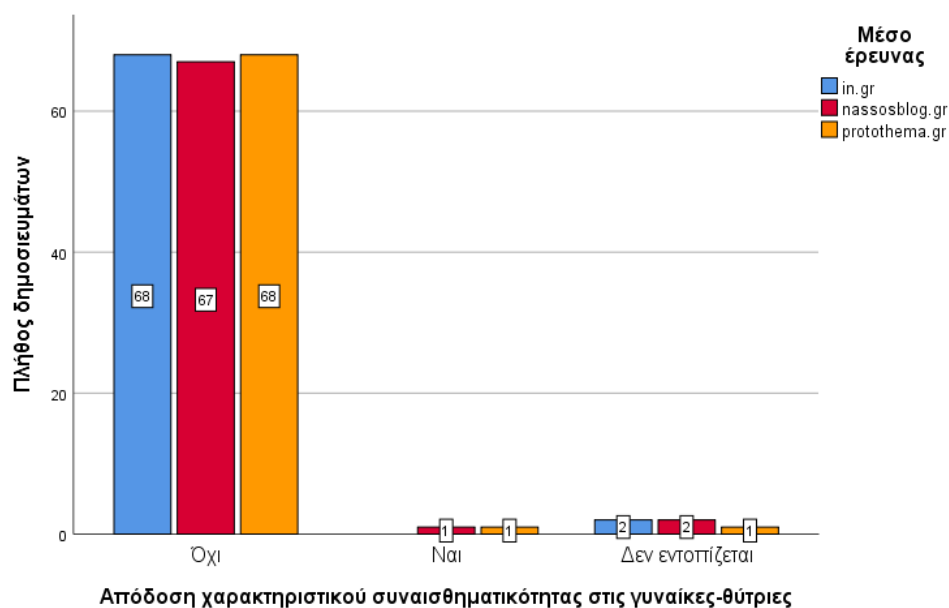
Γράφημα 10: Απόδοση χαρακτηριστικού συναισθηματικότητας ανά Μέσο⁶⁸ (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος) (απαγωγή ανήλικης)

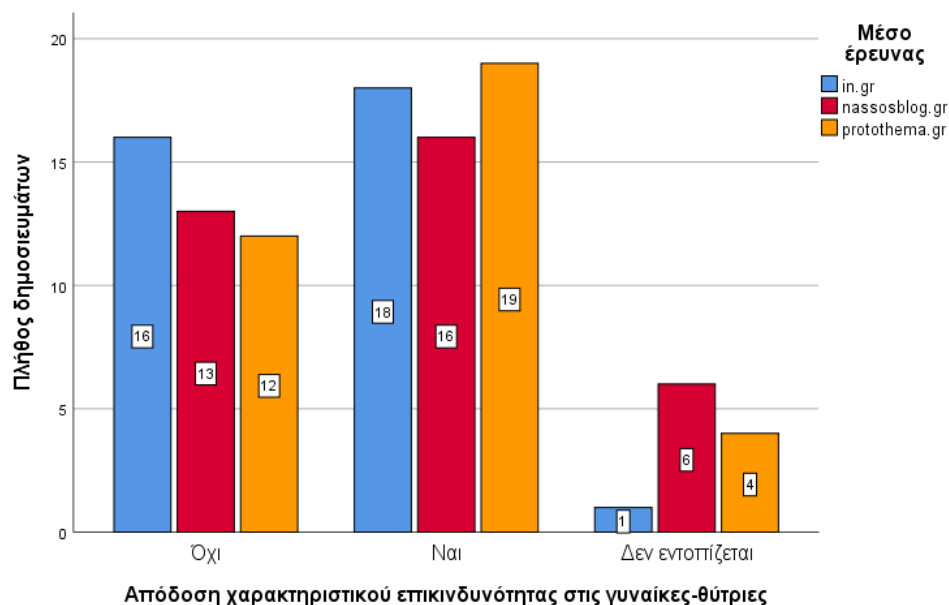
⁶⁷ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Η απόδοση του χαρακτηρισμού «φρενοβλαβής» δεν εξαρτάται από το Μέσο. H₁: Η απόδοση του χαρακτηρισμού «φρενοβλαβής» εξαρτάται από το Μέσο.

⁶⁸ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Η απόδοση του χαρακτηρισμού «συναισθηματική» δεν εξαρτάται από το Μέσο. H₁: Η απόδοση του χαρακτηρισμού «συναισθηματική» εξαρτάται από το Μέσο.

Γράφημα 11: Απόδοση χαρακτηριστικού συναισθηματικότητας ανά Μέσο⁶⁹ (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος) (επίθεση με θειικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)

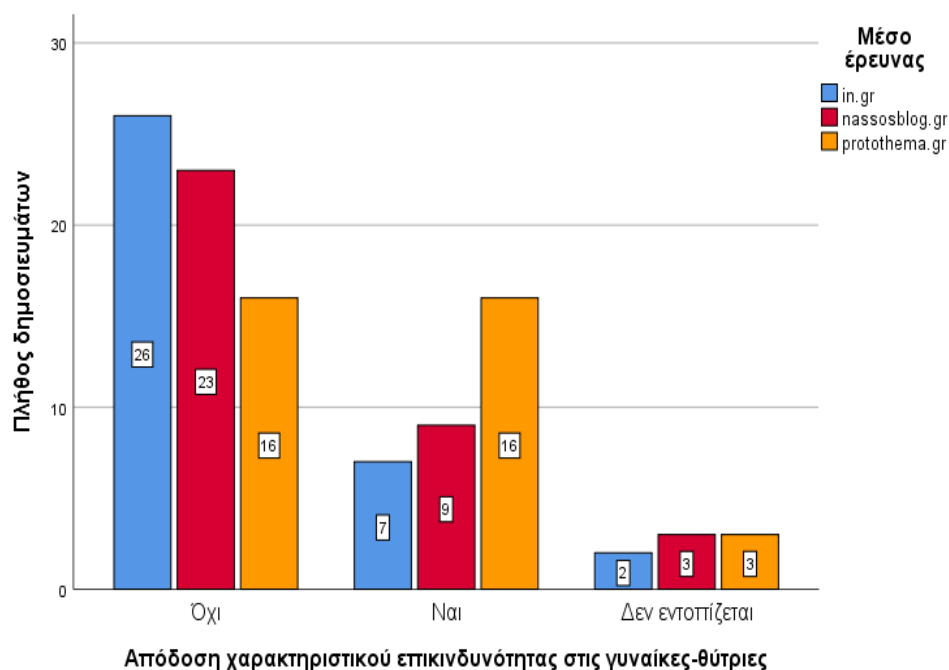
Γράφημα 12: Χαρακτηρισμός «επικίνδυνη» ανά Μέσο⁷⁰ (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος) (επίθεση με θειικό οξύ)

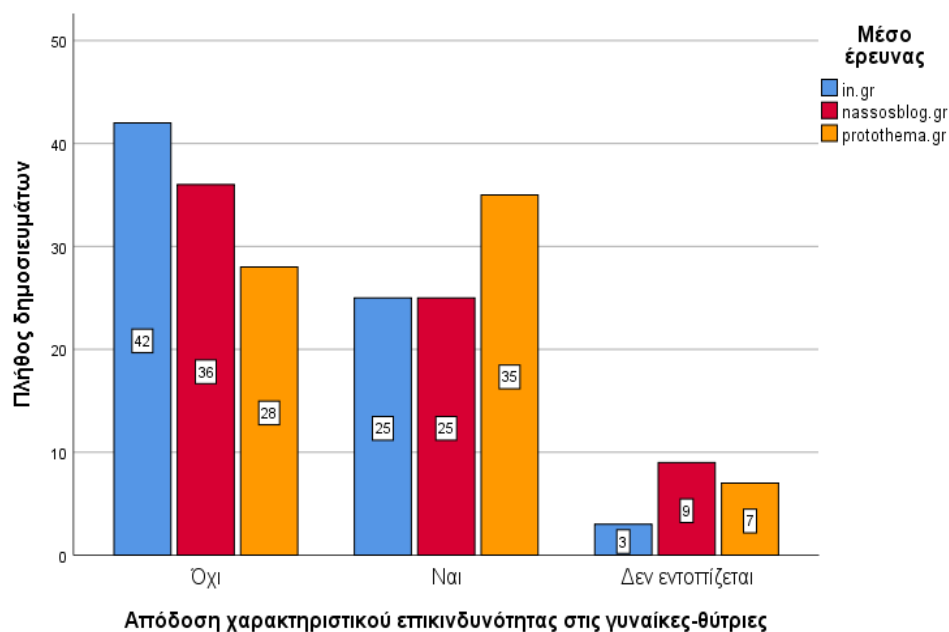
⁶⁹ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Η απόδοση του χαρακτηρισμού «συναισθηματική» δεν εξαρτάται από το Μέσο. H₁: Η απόδοση του χαρακτηρισμού «συναισθηματική» εξαρτάται από το Μέσο.

⁷⁰ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Η απόδοση του χαρακτηρισμού «επικίνδυνη» δεν εξαρτάται από το Μέσο. H₁: Η απόδοση του χαρακτηρισμού «επικίνδυνη» εξαρτάται από το Μέσο.

Γράφημα 13: Χαρακτηρισμός «επικίνδυνη» ανά Μέσο⁷¹ (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος) (απαγωγή ανήλικης)

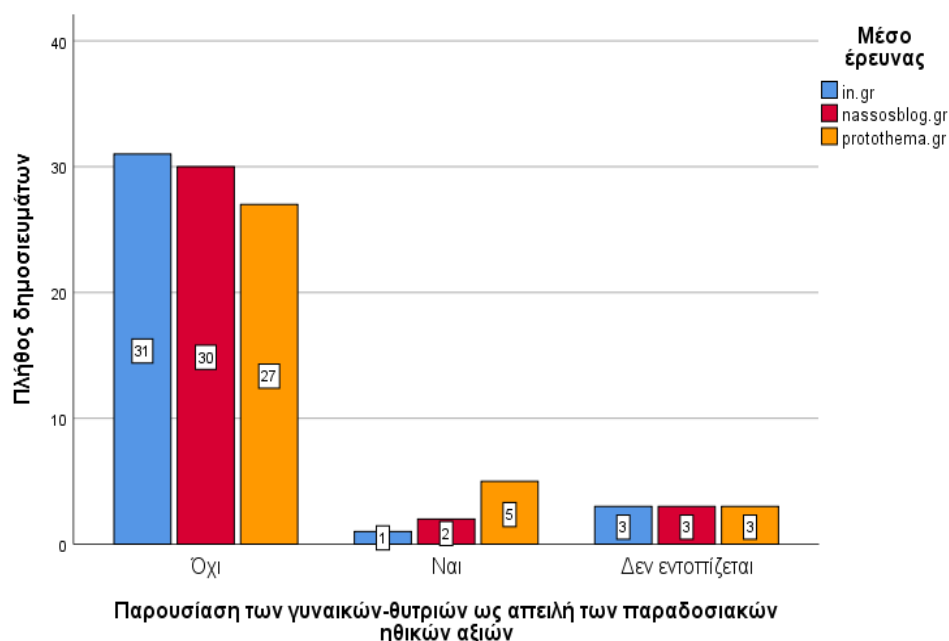
Γράφημα 14: Χαρακτηρισμός «επικίνδυνη» ανά Μέσο⁷² (sig= ,088) (επίθεση με θευικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)

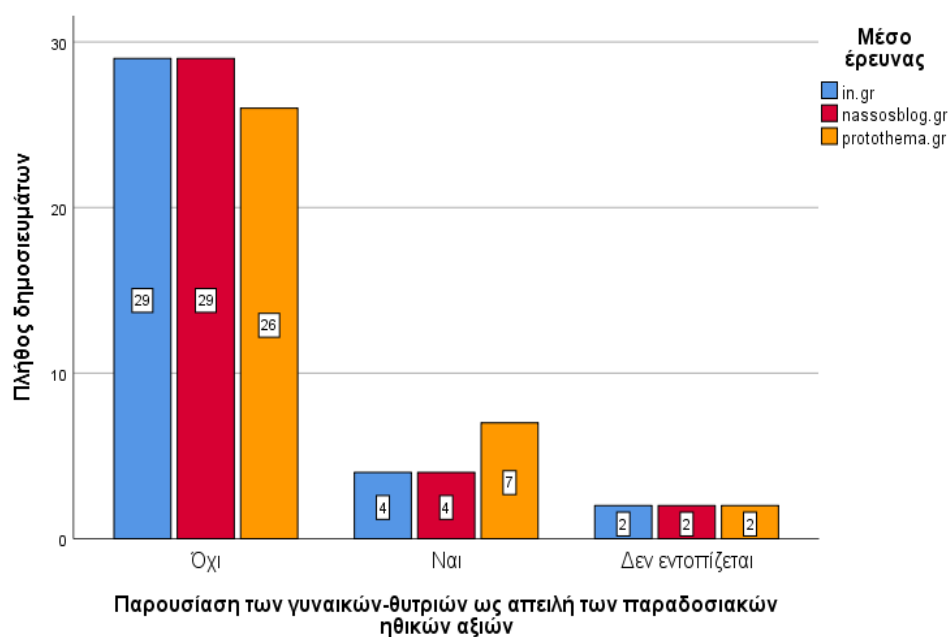
⁷¹ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Η απόδοση του χαρακτηρισμού «επικίνδυνη» δεν εξαρτάται από το Μέσο. H₁: Η απόδοση του χαρακτηρισμού «επικίνδυνη» εξαρτάται από το Μέσο.

⁷² Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Η απόδοση του χαρακτηρισμού «επικίνδυνη» δεν εξαρτάται από το Μέσο. H₁: Η απόδοση του χαρακτηρισμού «επικίνδυνη» εξαρτάται από το Μέσο.

Γράφημα 15: Παρουσίαση της θύτριάς ως απειλή των παραδοσιακών ηθικών αξιών ανά Μέσο⁷³ (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος) (επίθεση με θειικό οξύ)

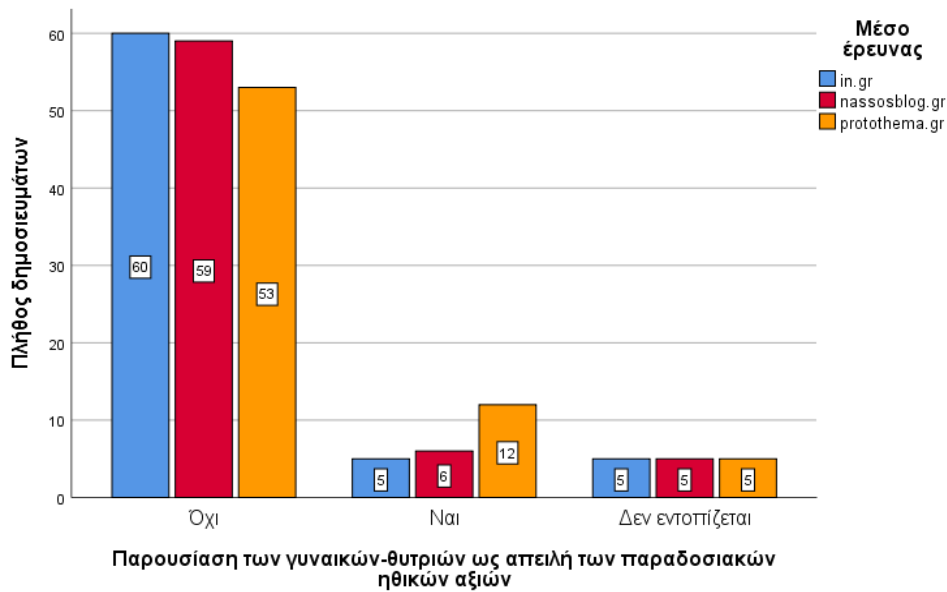
Γράφημα 16: Παρουσίαση της θύτριάς ως απειλή των παραδοσιακών ηθικών αξιών ανά Μέσο⁷⁴ (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος) (απαγωγή ανήλικης)

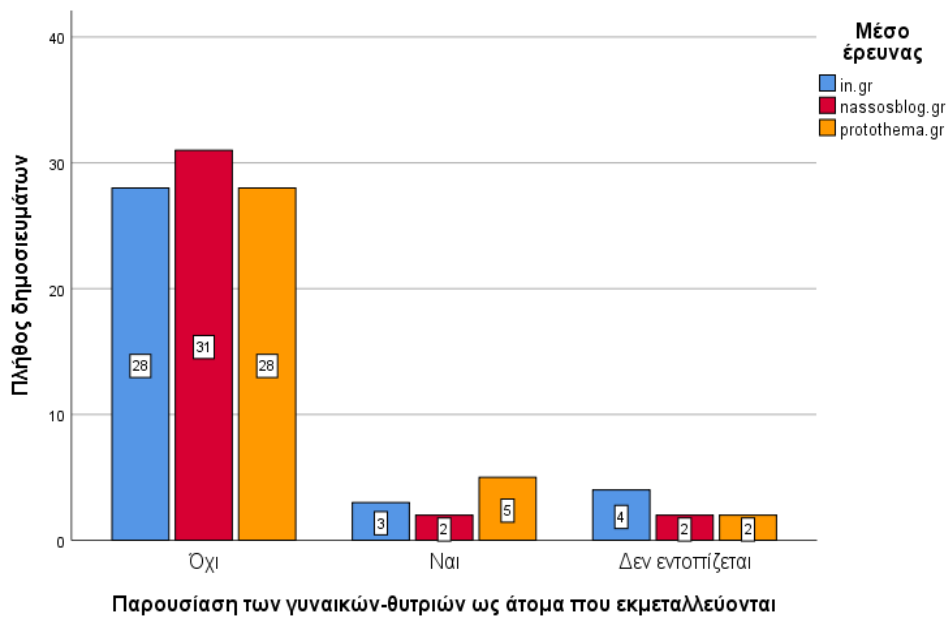
⁷³ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Η παρουσίαση της θύτριάς ως «απειλή των παραδοσιακών ηθικών αξιών» δεν εξαρτάται από το Μέσο. H₁: Η παρουσίαση της θύτριάς ως «απειλή των παραδοσιακών ηθικών αξιών» εξαρτάται από το Μέσο.

⁷⁴ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Η παρουσίαση της θύτριάς ως «απειλή των παραδοσιακών ηθικών αξιών» δεν εξαρτάται από το Μέσο. H₁: Η παρουσίαση της θύτριάς ως «απειλή των παραδοσιακών ηθικών αξιών» εξαρτάται από το Μέσο.

Γράφημα 17: Παρουσίαση της θύτριάς ως απειλή των παραδοσιακών ηθικών αξιών ανά Μέσο⁷⁵ (sig= ,375)
(επίθεση με θειικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)

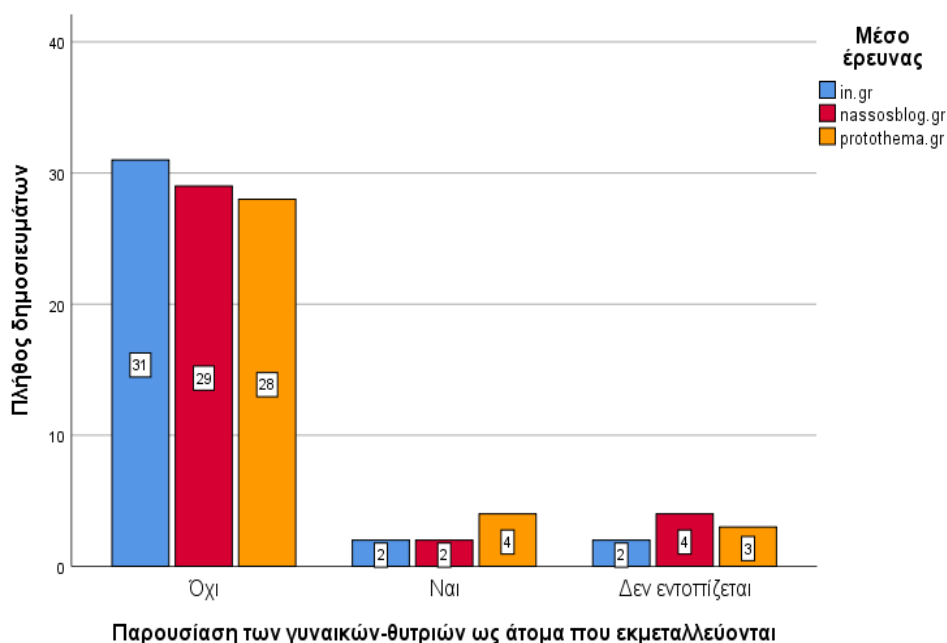
Γράφημα 18: Παρουσίαση της γυναίκας-θύτριάς ως άτομο που εκμεταλλεύεται ανά Μέσο⁷⁶ (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος) (επίθεση με θειικό οξύ)

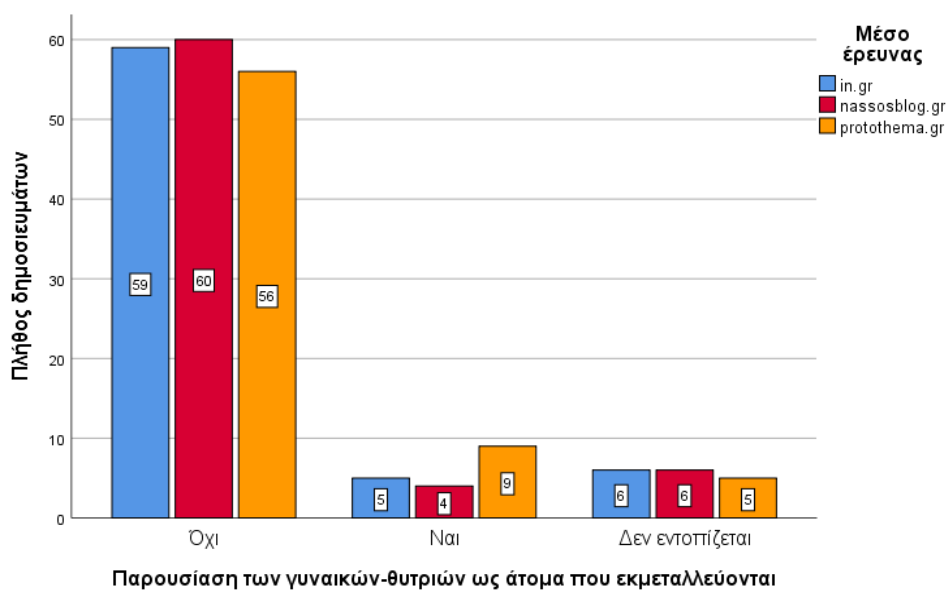
⁷⁵ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Η παρουσίαση της θύτριάς ως «απειλή των παραδοσιακών ηθικών αξιών» δεν εξαρτάται από το Μέσο. H₁: Η παρουσίαση της θύτριάς ως «απειλή των παραδοσιακών ηθικών αξιών» εξαρτάται από το Μέσο.

⁷⁶ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Η παρουσίαση της θύτριάς ως άτομο που «εκμεταλλεύεται» δεν εξαρτάται από το Μέσο. H₁: Η παρουσίαση της θύτριάς ως άτομο που «εκμεταλλεύεται» εξαρτάται από το Μέσο.

Γράφημα 19: Παρουσίαση της γυναίκας-θύτριας ως άτομο που εκμεταλλεύεται ανά Μέσο⁷⁷ (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος) (απαγωγή ανήλικης)

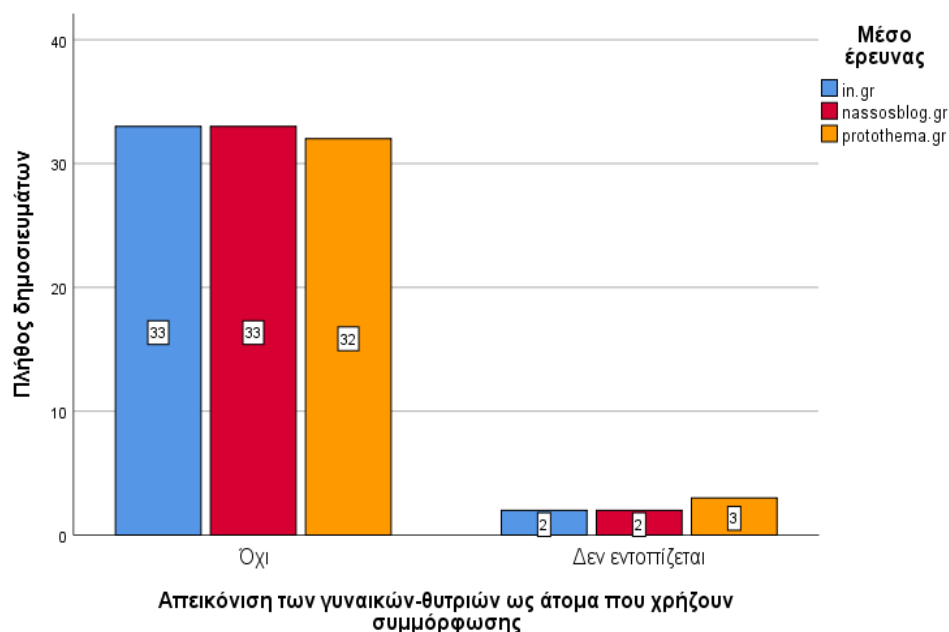
Γράφημα 20: Παρουσίαση της γυναίκας-θύτριας ως άτομο που εκμεταλλεύεται ανά Μέσο⁷⁸ (sig= ,627) (επίθεση με θεικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)

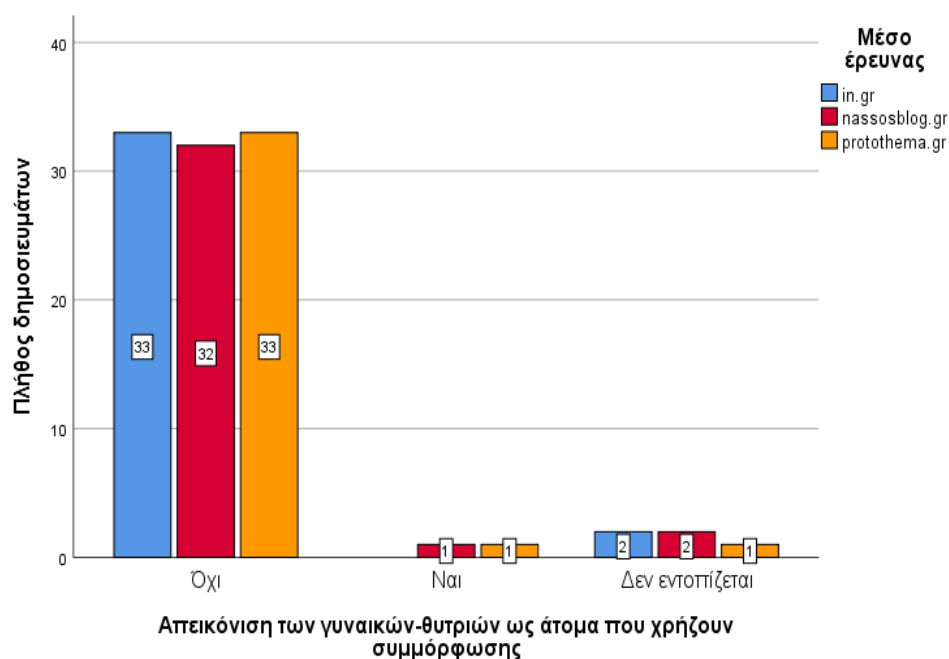
⁷⁷ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Η παρουσίαση της θύτριας ως άτομο που «εκμεταλλεύεται» δεν εξαρτάται από το Μέσο. H₁: Η παρουσίαση της θύτριας ως άτομο που «εκμεταλλεύεται» εξαρτάται από το Μέσο.

⁷⁸ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Η παρουσίαση της θύτριας ως άτομο που «εκμεταλλεύεται» δεν εξαρτάται από το Μέσο. H₁: Η παρουσίαση της θύτριας ως άτομο που «εκμεταλλεύεται» εξαρτάται από το Μέσο.

Γράφημα 21: Απεικόνιση της θύτριάς ως άτομο που χρήζει συμμόρφωσης ανά Μέσο⁷⁹ (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος) (επίθεση με θετικό οξύ)

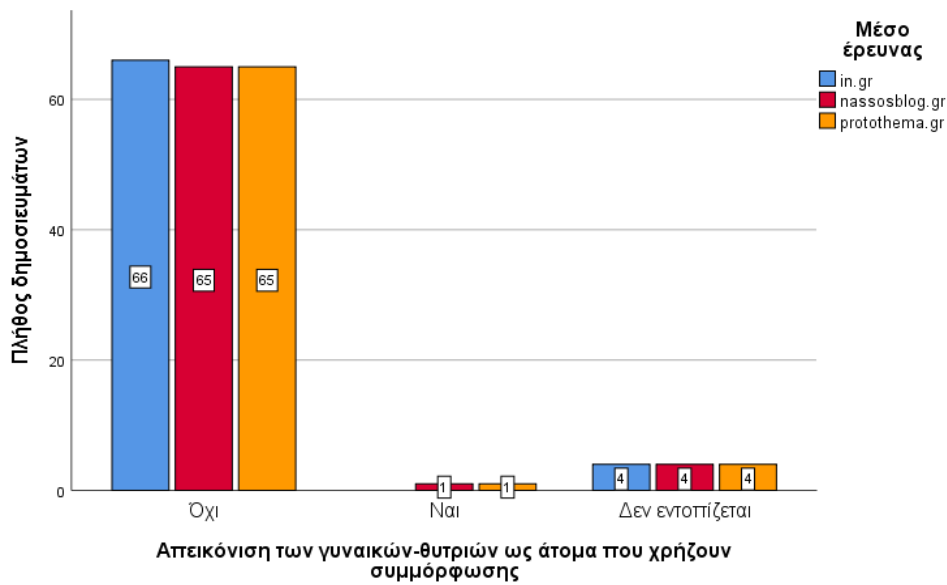
Γράφημα 22: Απεικόνιση της θύτριάς ως άτομο που χρήζει συμμόρφωσης ανά Μέσο⁸⁰ (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος) (απαγωγή ανήλικης)

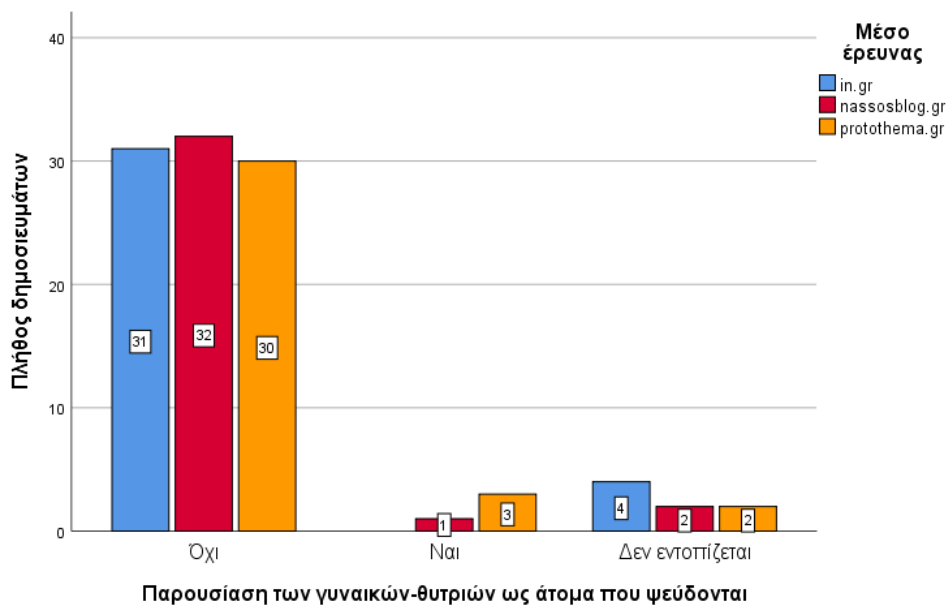
⁷⁹ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Η παρουσίαση της θύτριάς ως άτομο που «χρήζει συμμόρφωσης» δεν εξαρτάται από το Μέσο. H₁: Η παρουσίαση της θύτριάς ως άτομο που «χρήζει συμμόρφωσης» εξαρτάται από το Μέσο.

⁸⁰ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Η παρουσίαση της θύτριάς ως άτομο που «χρήζει συμμόρφωσης» δεν εξαρτάται από το Μέσο. H₁: Η παρουσίαση της θύτριάς ως άτομο που «χρήζει συμμόρφωσης» εξαρτάται από το Μέσο.

Γράφημα 23: Απεικόνιση της θύτριάς ως άτομο που χρήζει συμμόρφωσης ανά Μέσο⁸¹ (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος) (επίθεση με θεικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)

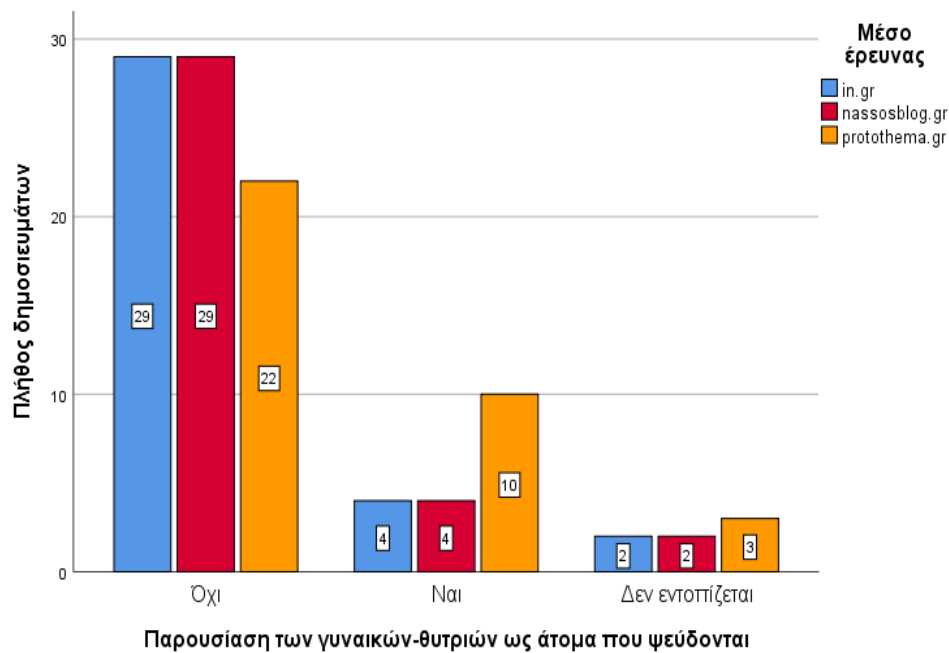
Γράφημα 24: Απεικόνιση της γυναίκας-θύτριάς ως άτομο που ψεύδεται ανά Μέσο⁸² (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος) (επίθεση με θεικό οξύ)

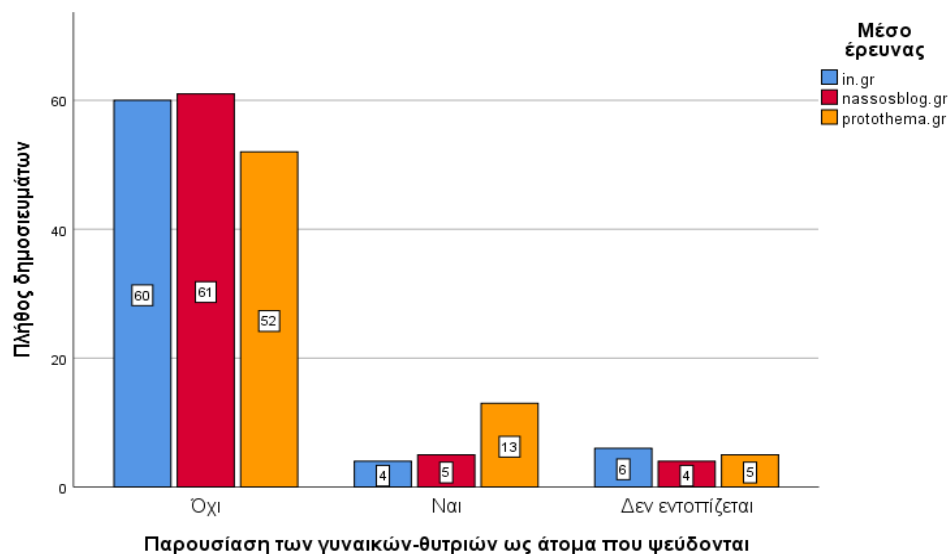
⁸¹ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Η παρουσίαση της θύτριάς ως άτομο που «χρήζει συμμόρφωσης» δεν εξαρτάται από το Μέσο. H₁: Η παρουσίαση της θύτριάς ως άτομο που «χρήζει συμμόρφωσης» εξαρτάται από το Μέσο.

⁸² Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Οι αναφορές στη θύτριά ως «ψεύτρα» δε διαφοροποιούνται ανά Μέσο. H₁: Οι αναφορές στη θύτριά ως «ψεύτρα» διαφοροποιούνται ανά Μέσο.

Γράφημα 25: Απεικόνιση της γυναίκας-θύτριας ως άτομο που ψεύδεται ανά Μέσο⁸³ (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος) (απαγωγή ανήλικης)

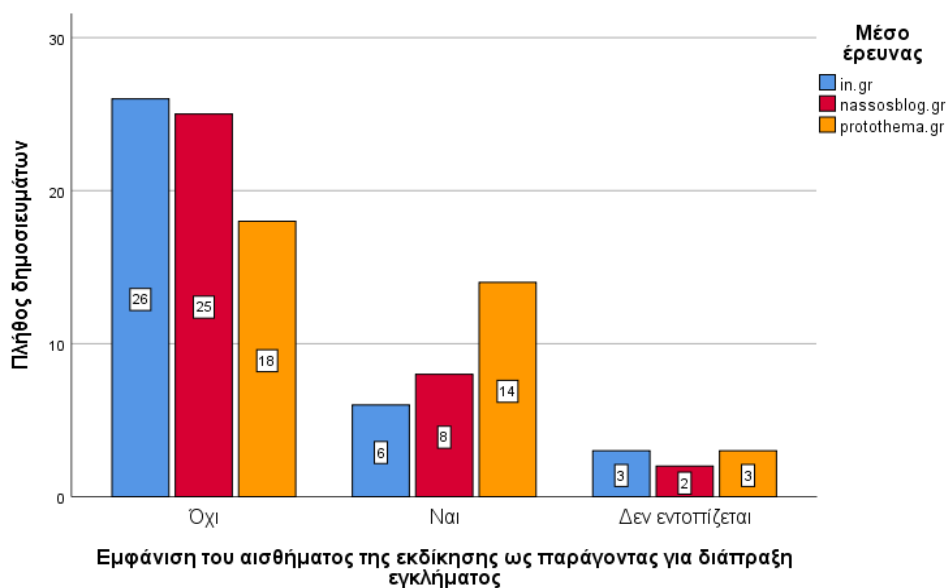
Γράφημα 26: Απεικόνιση της γυναίκας-θύτριας ως άτομο που ψεύδεται ανά Μέσο⁸⁴ (sig= ,096) (επίθεση με θειικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)

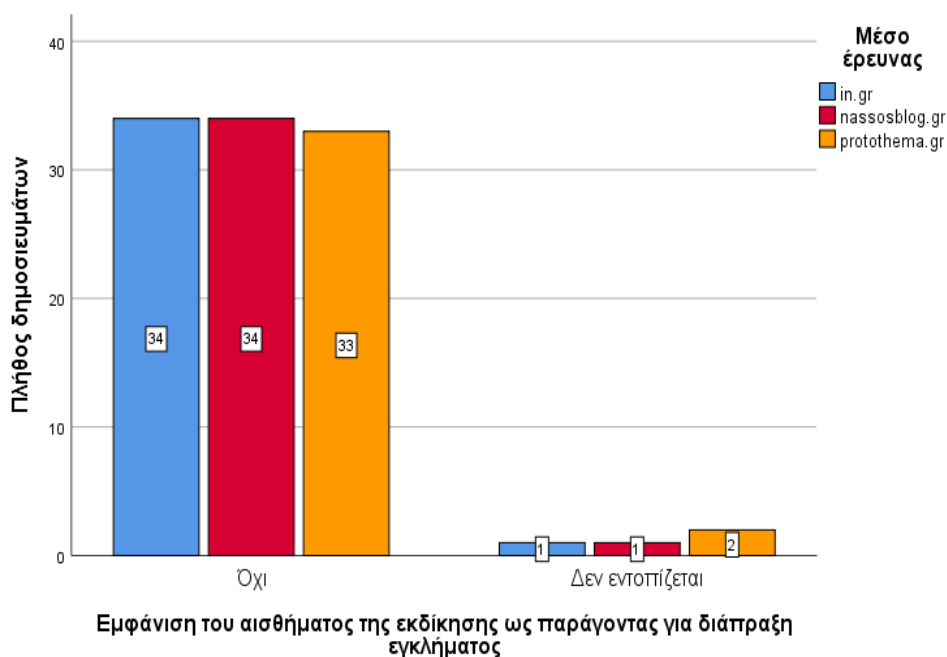
⁸³ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Οι αναφορές στη θύτριά ως «ψεύτρα» δε διαφοροποιούνται ανά Μέσο. H₁: Οι αναφορές στη θύτριά ως «ψεύτρα» διαφοροποιούνται ανά Μέσο.

⁸⁴ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Οι αναφορές στη θύτριά ως «ψεύτρα» δε διαφοροποιούνται ανά Μέσο. H₁: Οι αναφορές στη θύτριά ως «ψεύτρα» διαφοροποιούνται ανά Μέσο.

Γράφημα 27: Η «εκδίκηση» ως παράγοντας στη διάπραξη εγκλήματος ανά Μέσο⁸⁵ (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος) (επίθεση με θευικό οξύ)

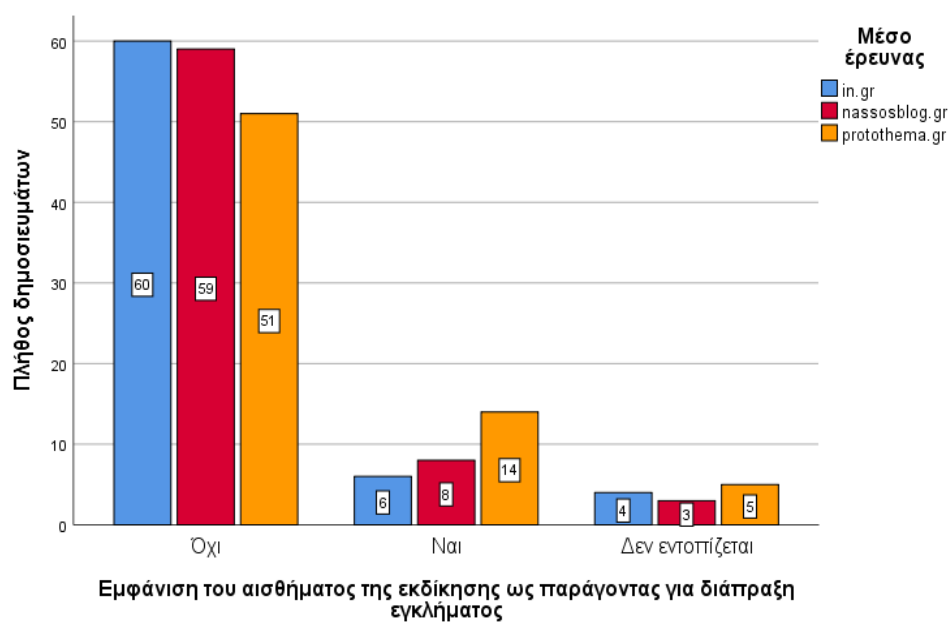
Γράφημα 28: Η «εκδίκηση» ως παράγοντας στη διάπραξη εγκλήματος ανά Μέσο⁸⁶ (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος) (απαγωγή ανήλικης)

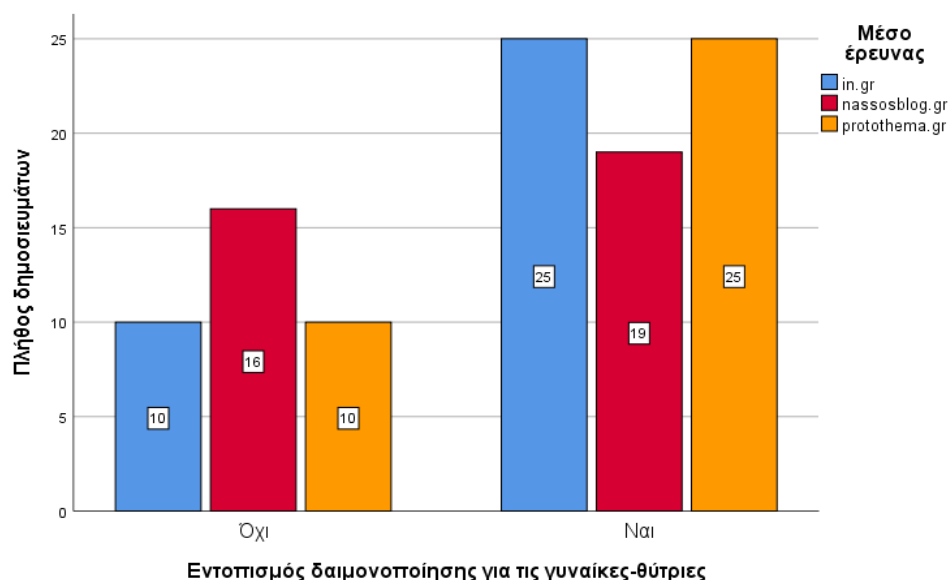
⁸⁵ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Οι αναφορές στη θύτρία ως «εκδικητική» δε διαφοροποιούνται ανά Μέσο. H₁: Οι αναφορές στη θύτρία ως «εκδικητική» διαφοροποιούνται ανά Μέσο.

⁸⁶ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Οι αναφορές στη θύτρία ως «ψεύτρα» δε διαφοροποιούνται ανά Μέσο. H₁: Οι αναφορές στη θύτρία ως «ψεύτρα» διαφοροποιούνται ανά Μέσο.

Γράφημα 29: Η «εκδίκηση» ως παράγοντας στη διάπραξη εγκλήματος ανά Μέσο⁸⁷ (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος) (επίθεση με θευικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)

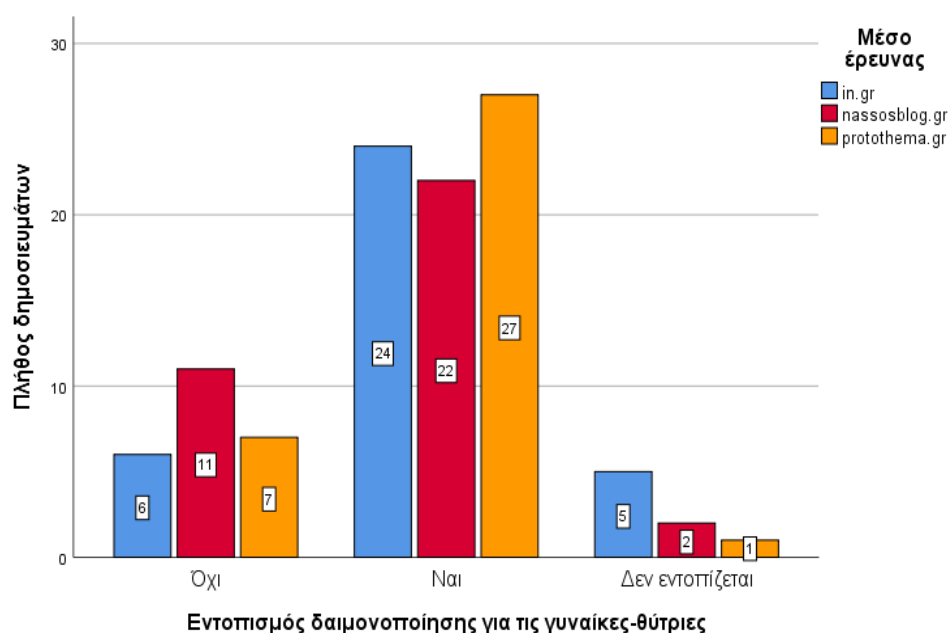
Γράφημα 30: «Δαιμονοποίηση» της θύτριας ανά Μέσο⁸⁸ (sig= ,218) (επίθεση με θευικό οξύ)

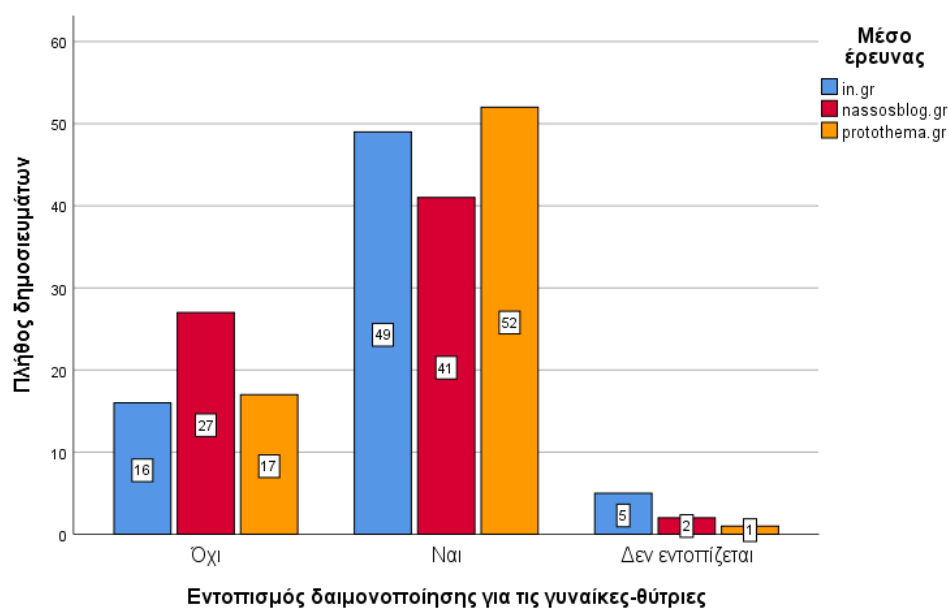
⁸⁷ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Οι αναφορές στη θύτρια ως «ψεύτρα» δε διαφοροποιούνται ανά Μέσο. H₁: Οι αναφορές στη θύτρια ως «ψεύτρα» διαφοροποιούνται ανά Μέσο.

⁸⁸ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Η «δαιμονοποίηση» της θύτριας δεν εξαρτάται από το Μέσο. H₁: Η «δαιμονοποίηση» της θύτριας εξαρτάται από το Μέσο.

Γράφημα 31: «Δαιμονοποίηση» της θύτριάς ανά Μέσο⁸⁹ (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος) (απαγωγή ανήλικης)

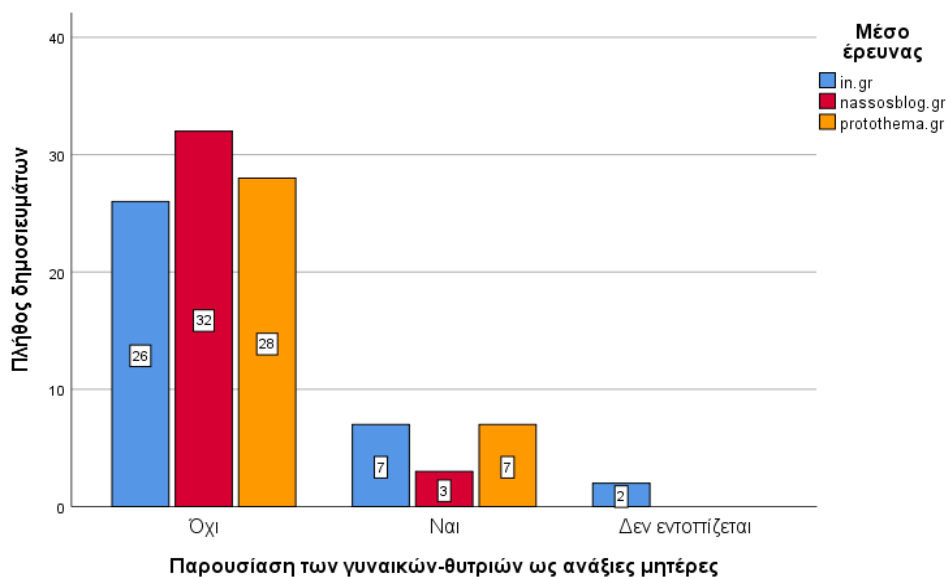
Γράφημα 32: «Δαιμονοποίηση» της θύτριάς ανά Μέσο⁹⁰ (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος) (επίθεση με θειικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)

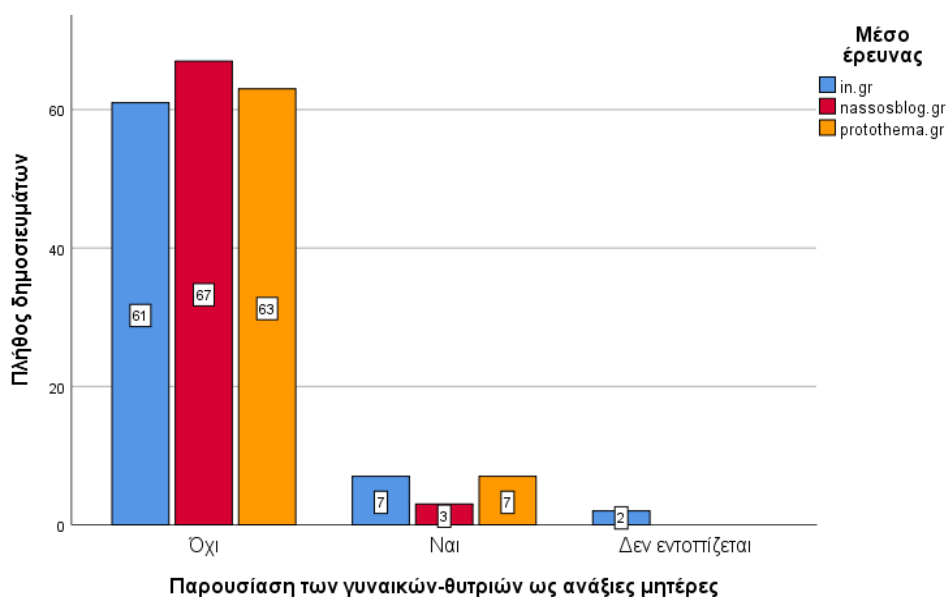
⁸⁹ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H_0 : Η «δαιμονοποίηση» της θύτριάς δεν εξαρτάται από το Μέσο. H_1 : Η «δαιμονοποίηση» της θύτριάς εξαρτάται από το Μέσο.

⁹⁰ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H_0 : Η «δαιμονοποίηση» της θύτριάς δεν εξαρτάται από το Μέσο. H_1 : Η «δαιμονοποίηση» της θύτριάς εξαρτάται από το Μέσο.

Γράφημα 33: Παρουσίαση της γυναίκας-θύτριας ως «ανάξια μητέρα ανά Μέσο⁹¹ (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος) (απαγωγή ανήλικης)

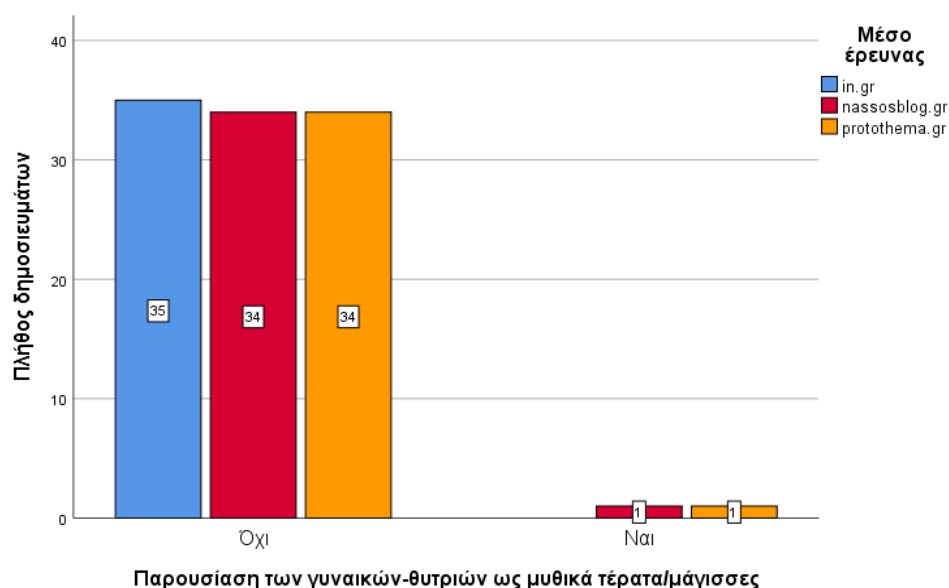
Γράφημα 34: Παρουσίαση της γυναίκας-θύτριας ως «ανάξια μητέρα ανά Μέσο⁹² (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος) (επίθεση με θειικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)

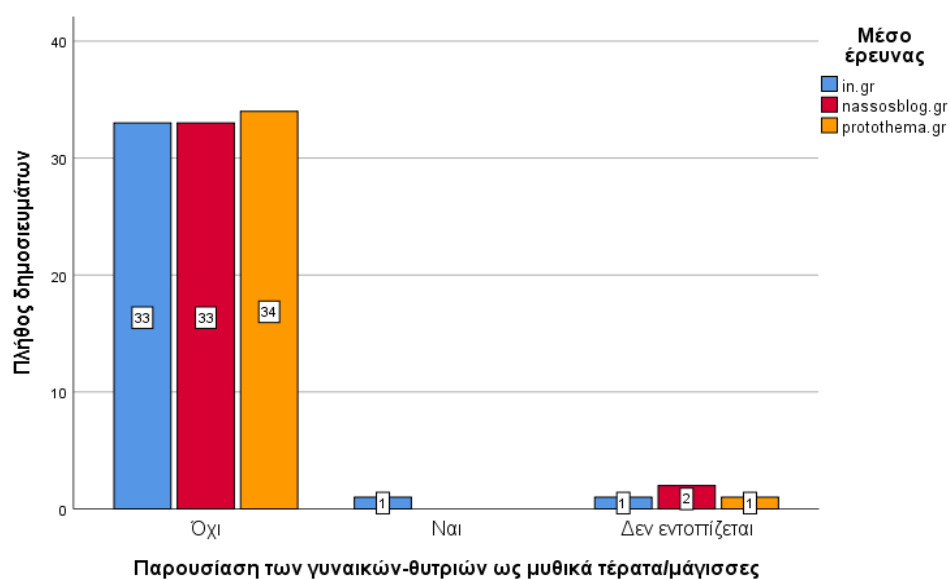
⁹¹ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Η παρουσίαση της θύτριας ως «ανάξια μητέρα» δεν εξαρτάται από το Μέσο. H₁: Η παρουσίαση της θύτριας ως «ανάξια μητέρα» εξαρτάται από το Μέσο.

⁹² Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Η παρουσίαση της θύτριας ως «ανάξια μητέρα» δεν εξαρτάται από το Μέσο. H₁: Η παρουσίαση της θύτριας ως «ανάξια μητέρα» εξαρτάται από το Μέσο.

Γράφημα 35: Παρουσίαση της θύτριάς ως μυθικό τέρας/μάγισσα ανά Μέσο⁹³ (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος)
(επίθεση με θεικό οξύ)

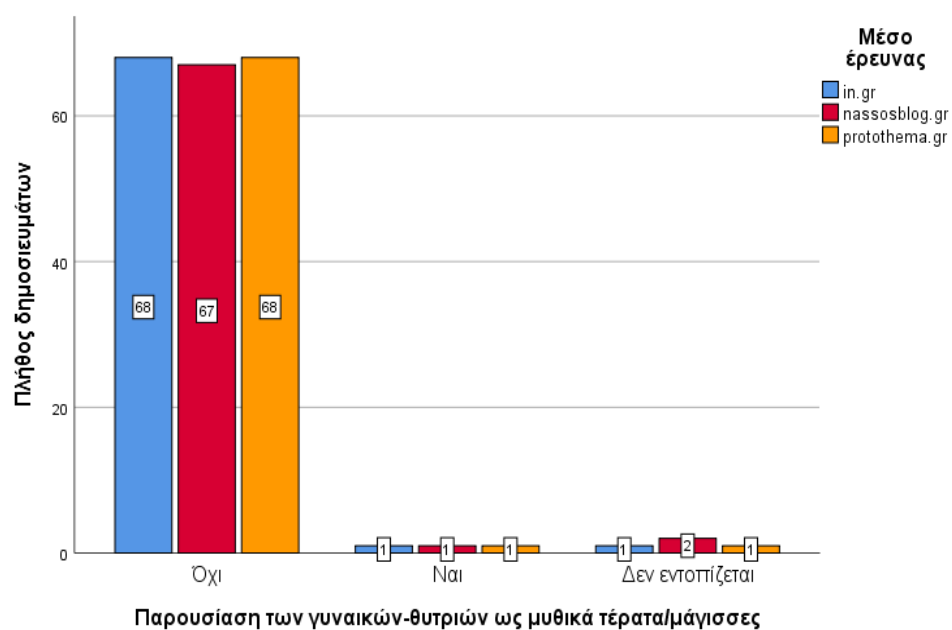
Γράφημα 36: Παρουσίαση της θύτριάς ως μυθικό τέρας/μάγισσα ανά Μέσο⁹⁴ (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος)
(απαγωγή ανήλικης)

⁹³ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Η απόδοση του χαρακτηρισμού «μυθικό τέρας» ή «μάγισσα» προς τη θύττρια δε διαφοροποιείται ανά Μέσο. H₁: Η απόδοση του χαρακτηρισμού «μυθικό τέρας» ή «μάγισσα» προς τη θύττρια διαφοροποιείται ανά Μέσο.

⁹⁴ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Η απόδοση του χαρακτηρισμού «μυθικό τέρας» ή «μάγισσα» προς τη θύττρια δε διαφοροποιείται ανά Μέσο. H₁: Η απόδοση του χαρακτηρισμού «μυθικό τέρας» ή «μάγισσα» προς τη θύττρια διαφοροποιείται ανά Μέσο.

Γράφημα 37: Παρουσίαση της θύτριάς ως μυθικό τέρας/μάγισσα ανά Μέσο⁹⁵ (μη έγκυρος στατιστικός έλεγχος)
(επίθεση με θειικό οξύ και απαγωγή ανήλικης)

⁹⁵ Ο συγκεκριμένος στατιστικός έλεγχος έλαβε την εξής διατύπωση για τις στατιστικές υποθέσεις: H₀: Η απόδοση του χαρακτηρισμού «μυθικό τέρας» ή «μάγισσα» προς τη θύττρια δε διαφοροποιείται ανά Μέσο. H₁: Η απόδοση του χαρακτηρισμού «μυθικό τέρας» ή «μάγισσα» προς τη θύττρια διαφοροποιείται ανά Μέσο.